

Orgelkunst

Duitse orgelfirma Klais in België

Klais-orgel Sint-Servaaskerk Schaarbeek

Orgelmuziek uit Wallonië 20e eeuw • Louis Toebosch • Jozef Sluys

JAARGANG 32 • SEPTEMBER-OKTOBER-NOVEMBER 2009 / 3

Vrouwelijk schoon

Hebt u al van het fenomeen 'vrouwelijke organistes' gehoord? Wij alvast wel, want we behoren zelf tot deze opkomende soort. Gelukkig is het met de orgelwereld nog niet zo erg gesteld dat we als dulle minna's actie moeten ondernemen voor gelijke rechten voor mannelijke en vrouwelijke organisten. Of toch...

Enige tijd geleden was een vrouwelijke organiste een witte raaf binnen het orgelgezelschap. O.m. Marie-Claire Alain, Jeanne Demessieux, Elizabeth Stirling en Rolande Falcinelli gingen ons voor en prijken nu op menig lijstje van bekende organisten. Marie-Claire Alain kreeg in de USA zelfs de bijnaam *First Lady Of The Organ*. Geïnspireerd door deze hoogvliegers is de opmars van de vrouwelijke orgelstudentes duidelijk ingezet. Aan het Lemmensinstituut is de populatie van de orgelafdeling zelfs overwegend vrouwelijk. U weze bij deze dus ge-waarschuwd!

Uit eigen ervaring weten we dat organistes (nog zoiets, dit woord blijkt volgens 'Van Dale' niet eens te bestaan...) zich ten opzichte van hun mannelijke collega's extra moeten bewijzen om niet in de vergeethoek te raken. Menigmaal worden we beschouwd als *vrouw* of *vriendin* van en niet zelf als uitvoerend organist, waardoor onze inbreng in een gesprek vaak verloren gaat. Ons mannelijk gezelschap houdt van imponeren en pronkt graag met zijn kennis, maar ook wij zijn niet op ons mondje gevallen. Wie niet gehoord wordt, probeert al eens haar vrouwelijke charmes in de strijd te gooien, maar u beseft dat kort gerokt en met stiletto's op de orgelbank zitten als charmeoffensief toch niet zo praktisch is. Om nog maar te zwijgen van onze vrouwelijke rondingen waar we in het dagelijkse leven zo fier op zijn, maar bij het orgelspelen eerder een last dan gift blijken te zijn. Eens de muziek door onze sierlijke handbewegingen weerklinkt, zijn we al deze ongemakken echter snel vergeten. Achter elke man staat een sterke vrouw, en een collega zei ooit: *'Een organist heeft maar drie dingen nodig, een goed orgel, goed eten en een vrouw die goed voor hem zorgt.'* Manlief kan dan naar hartelust studeren terwijl vrouwlief de touwtjes van het huishouden in handen neemt. Maar hoe zit het dan als de vrouw de organist is?

De interesse voor onze gezinssituatie doet ons plezier, in geuren en kleuren doen we het relaas van de kindjes uit de doeken. En inderdaad, het 'moedertje spelen' neemt veel tijd in beslag waardoor het orgelspelen soms op de tweede plaats komt te staan. Maar het zijn net die moeders die er des te meer van genieten om de 'dagelijkse sleur' even achter zich te kunnen laten en zich te storten op hun grootste passie. Gun hen dus het plezier om een concert voor te bereiden. Als we de concertkalender bekijken, moeten we vaststellen dat de mannen nog steeds aan de macht zijn. Wordt er tegenwoordig niet gestreefd naar een evenwicht tussen de geslachten?

Ook ons fel gewaardeerde orgelpubliek is met verstomming geslagen als na een concert geen man op leeftijd maar een jongedame de organiste van dienst blijkt te zijn. Ze zijn verbaasd maar aangenaam verrast. Waaruit trouwens, onder ons gezegd, blijkt dat het beeld dat de meeste mensen met een organist associëren inderdaad aan een update toe is!

Nog een laatste raad voor onze vrouwelijke collega's: laat je niet imponeren en geef het beste van jezelf. Een luisteraar zei ooit *'Hoe je het ook draait of keert, je hoort het wanneer er een vrouw aan het orgel zit, die spelen toch meestal met iets meer gevoel en passie!'*

ANNELYNN BALLIEU & LIEVE VAN DE ROSTYNE

COLOFON

Orgelkunst

driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door Orgelkunst vzw
ondernemingsnummer: 0421 446 885
opgericht in 1978 | ISSN 0776-9350

Erevoorzitter Kamiel D'Hooghe

Adres van de redactie & administratie

Overhem 28 a, B-3320 Hoegaarden
[t] +32 (0)16 76 52 99
secretariaat: Lene Vandenberghe

Internet & e-mail

[w] www.orgelkunst.be | [e] mail@orgelkunst.be

Abonnementen 2009

België: € 26 - voltijdse studenten: € 18 - steunabonnement: € 50
Europa: € 33
Buiten Europa: € 36

Betalingen abonnementen

- enkel via rekeningnummer 436-6204991-57 t.n.v. Orgelkunst vzw
- voor overschrijvingen vanuit het buitenland:
IBAN: BE09 4366 2049 9157 | BIC: KREDBEBB

Overige publicaties & advertentieopgave

Inlichtingen: www.orgelkunst.be

Redactieraad

hoofdredacteur: Luk Bastiaens [e] luk.bastiaens@orgelkunst.be
eindredacteur: Marc Van Driessen [e] mvdriessen@skynet.be
redactie: Annelynn Ballieu, Stijn Hanssens, Wenceslaus Mertens,
Joris Potvlieghe, Pieter Vanhaecke, Lieve Van de Rostyne

Aan dit nummer werkten verder mee

Gilbert Huybens, Brusselsestraat 1, 3000 Leuven
Léon Kerremans [e] leon.kerremans@scarlet.be
Jean Ferrard [e] jf@emagazinedel.org
Kees Weggelaar [e] zelf45@hetnet.nl

Vertalingen

Wilfried Praet [f]

Verantwoordelijke uitgever

Luk Bastiaens, Overhem 28 a, B-3320 Hoegaarden [t] +32 (0)16 765299

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk. Overname van artikels is mogelijk na schriftelijke toestemming van de hoofdredacteur.

*De redactie poogt zorgvuldig om te gaan met beeldrechten.
Gelieve met de hoofdredacteur contact te nemen
bij vermeend oneigenlijk gebruik van afbeeldingen.*

Clément Loret

Precies honderd jaar geleden stierf de in Dendermonde geboren orgelpedagoog Clément Loret (1833-1909).

Zijn orgelopleiding genoot hij aan het Koninklijk Conservatorium te Brussel in de klas van Jaak Nikolaas Lemmens.

Na zijn studie trok hij naar Parijs waar hij als organist van het tweeklaviersorgel met pedaal van Aristide Cavallé-Coll (1858) in de kerk van Saint-Louis d'Antin actief was.

In 1857 volgde een aanstelling als orgelleraar aan de *Ecole de Musique Religieuse*, opgericht door Louis Niedermeyer, waar hij een hele schare leerlingen opleidde: o.m. Léon Boëllmann, Gabriel Fauré en Eugène Gigout. Clément Loret bood in 1859 een staalkaart van zijn orgeldidactiek met de publicatie in het tijdschrift *La Maîtrise* van de *Exercices journaliers*. In 1877-1880 publiceerde hij in vier delen zijn pedagogisch magnum opus, de *Cours complet d'orgue*.

Verder componeerde Loret heel wat werken voor orgel, harmonium, piano en harmonium, piano, en zang. Over zijn kwaliteiten als uitvoerder is nauwelijks een verslag bewaard. Wel nam hij deel aan het inhuldigingsconcert van het Cavallé-Coll-orgel in de Notre Dame te Parijs in 1868 en aan een van de inspelingsconcerten van het orgel van het *Trocadéro* in 1878.

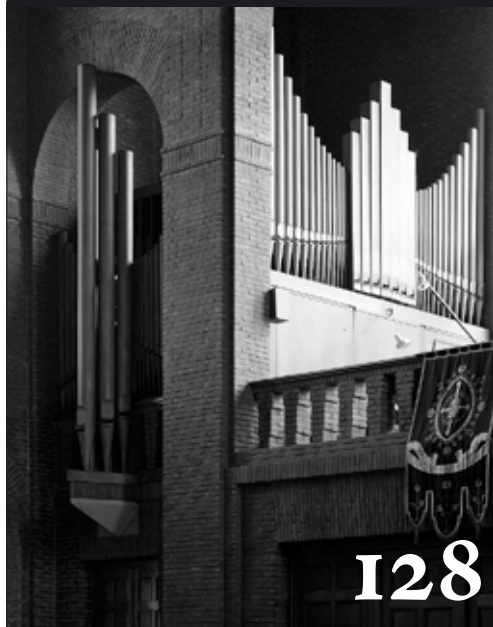
In Parijs werd op zondag 8 februari jl. in de Sint-Augustinuskerk een herdenkingsconcert gehouden naar aanleiding van zijn 100ste sterfdag. Tevens werd een tentoonstelling in de kerk georganiseerd met familiearchief van Loret. Aan deze enigmatische persoonlijkheid wijdde Kurt Lueders in *Orgelkunst* een uitvoerig artikel in 1998.

In Vlaanderen lijkt deze epigoon van de Franse 19de-eeuwse orgelkunst vergeten. LUK BASTIAENS

128

128 Antwerpen, Christus-Koningkerk detail speeltafel Klais | 1930

128

128 Wilrijk, O.-L.-Vrouw van de H.-Rozenkranskerk Klais-orgel | 1934

196 Jozef Sluys

196

Inhoud

september 2009 | nummer 3

bijdragen

- 128** **Gilbert Huybens**
De Duitse orgelfirma Klais in België
- 168** **Bij de voorplaat**
Léon Kerremans
Het Klais-orgel van de St.-Servaaskerk te Schaarbeek
- 172** **Jean Ferrard**
20ste-eeuwse orgelmuziek uit Wallonië - deel 2
- 194** **Kees Weggelaar**
In memoriam Louis Toebosch
- 196** **Luk Bastiaens | Stijn Hanssens**
30 jaar Brusselse Orgelweek
Gesprek met Jozef Sluys

actualia

- 198** Agenda orgelconcerten
- 200** Berichten
- 204** Orgelbouwactualia
- 206** Overzicht tijdschriften

Met steun van de Vlaamse overheid

Details van de speeltafel van het Klais-orgel in de Christus-Koningkerk (1930) te Antwerpen. Foto's: Luk Bastiaens

De Duitse orgelbouwfirma Klais in België

Begin september 2007 vierde de Duitse orgelfirma Klais (Kölnstrasse 148, D-53111 Bonn) zijn 125-jarig bestaan.¹ Het bedrijf is geen onbekende in de Belgische orgelwereld. Tussen 1902 en 1984 was het betrokken bij 37 realisaties waaronder 20 nieuwe orgels (werklijst: 1902, 1930a/b, 1931a/b, 1932, 1933b, 1934a/b, 1935a-b-c, 1937a/b, 1938, 1953, 1956, 1957, 1958, 1959b); negen orgels die gerestaureerd, omgebouwd, uitgebreid of verplaatst werden (1930c, 1931c/d, 1933a, 1936a/b, 1959a, 1961, 1984); de restauratie van acht historische klavierinstrumenten in het Instrumentenmuseum (MIM) te Brussel (1960-1965).

Een eerste verslag over de werkzaamheden van het huis Klais in België - *Klais-Orgeln in Belgien* - dateert van 1970 en werd opgesteld door Hans Steinhaus, maar nooit gepubliceerd.² Zijn tekst, die we mochten vertalen, aanpassen en aanvullen, vormt de basis van deze bijdrage. Bijkomende informatie kwam van de heer Hans Gerd Klais en van plaatselijke orgelbouwers onder wie Paul Andriessen, Etienne De Munck, Jan Lapon, Jos Moors, Guido Schumacher en Guy Seghers (Delmotte) die instaan voor het onderhoud van Klais-orgels, en orgeldeskundige Gabriël Loncke. Dom Guibert Michiels o.s.b., archivaris-bibliothecaris van de benedictijnenabdij Keizersberg te Leuven, gaf ons de toestemming het Krepersarchief (briefwisseling en orgeldossiers) door te nemen. De heren Jef de Roeck, Jacques Dispa, Jean-Pierre Felix, Léon Kerremans, René Sneyers, Paul Vandendael en Philip Vermoortel, verscheidene parochiepriesters, kloosteroversten en directeurs van colleges attendeerden ons op heel wat details die, indien we ze in dit verhaal niet hadden verwerkt, wellicht in het *land van de vergetelheid* (psalm 88:13) zouden zijn terechtgekomen.

Gilbert Huybens (1949)

studeerde aan het Koninklijk

Conservatorium te Brussel en is

sinds 1970 leraar aan het Stedelijk

Muziekconservatorium te Leuven.

Talrijke publicaties over oude en

nieuwe muziek; klokken, beiaarden

en orgels; het historische volkslied in

Vlaanderen; de geschiedenis en het

muziekleven van de stad Leuven.

Johannes Klais

Hans Klais

Hans Gerd Klais

Philipp C. A. Klais

Deze bijdrage omvat een beknopt historisch overzicht van 'vier generaties orgelbouw Klais';³ een toelichting over de plaats van die firma in de *Orgelbewegung*; bedenkingen - vooral op basis van tijdsdocumenten (brieven, persknipsels, artikels) - bij figuren als kanunnik Jules Van Nuffel en dom Jozef Kreps, die een eersterangsrol hebben gespeeld bij de promotie van het Klais-orgel in België; een Klais-werklijst voor België; bijlagen.

1. H. Ph. C. A. Klais, *125 Jahre Orgelbau Klais. Bewegung zwischen Zeit und Raum/Interplay between Time and Space*, ID Kommunikation Stein, Ulmenweg 20, D-33824 Werthen.
2. Hans Steinhaus (1934) studeerde in Keulen en was tot 1998 leraar Duits en muziek. Hij schreef studies over het orgel en verzorgde een Duitse vertaling van *Marcel Dupré raconte* (1981) en *Mes souvenirs* van Louis Vierne (2004). In 2001 verscheen zijn *Wege zu Dom Bedos*. Samen met Guilhem Beugnon publiceerde hij in 2008 de biografie *Dom Bedos de Celles. Entre orgues et cadrans solaires. Vie et travaux d'un bénédictin du Languedoc (1709-1779)*.
Los van Steinhaus' verhaal en bescheidener van omvang en inhoud is het opstel Klais-orgels in België van Aart de Kort in het Nederlandse tijdschrift *De Orgelvriend*, 35 (1993/11), 16.

1882-1918: Johannes sr. Klais

De orgelbouwfirma Klais werd in 1882 in Bonn gesticht door Johannes sr. Klais (1852-1925).⁴ Hij ging in de leer bij een ver familieverwant Wilhelm Bertram uit Lüftelberg⁵, nadien Engers bij Neuwied (Rijnland-Paltz), vervolgens bij Heinrich Coulen in Straatsburg. Daarna volgden studiereizen doorheen Zuid-Duitsland, Zwitserland en Frankrijk. Aanvankelijk bouwde hij instrumenten met sleepladen en mechanische speel- en registertractuur; omstreeks 1889/90 schakelde hij over naar het kegelladensysteem met mechanische speeltractuur, vanaf 1897 met pneumatische speeltractuur. De orgelkasten, veelal ontworpen in neogotische of neoromaanse stijl, werden in zijn atelier vervaardigd.

Enkele van zijn leerlingen: Hans Steinmeyer en Theodor Frobenius.

Belangrijke realisaties:

- 1895 Krefeld, St. Josef (III-P/37)
- 1898 Zürich, Liebfrauenkirche (III-P/40)
- 1904 Kaiserslautern, St. Marien (III-P/47)
Bonn, St. Remigius (III-P/40)
- 1906 Erfurt, Dom (IV-P/ ?)
- 1910 Bonn, St. Elisabeth (IV-P/43)
- 1911 Rome, San Anselmo (III-P/40)
Limburg a.d. Lahn, Dom (III-P/50)
- 1915 Mönchengladbach, KaiserFriedrich-Halle (IV-P/70)
Viersen, Stadhalle (III-P/50)

België: *nieuw orgel* in Tongerlo (werklijst: 1902)

1918-1957: Hans [Johannes jr.] Klais

Hans Caspar Wilhelm Klais (1890-1965), enige zoon van Johannes sr., genoot zijn opleiding bij zijn vader.⁶ Na studies aan het gymnasium (Bonn, 1909) ging hij zich vervolmaken bij de orgelbouwmeesters Joseph Rinkenbach (Ammerschweier, 1909) en Georg Friedrich Steinmeyer (Öttingen, 1910), studeerde hij psychologie, fysica, elektronika en kunstgeschiedenis aan de universiteit van Bonn (1911-1914), en ondernam hij studiereizen, voornamelijk in Frankrijk, waar hij de instrumenten van Aristide Cavallé-Coll bestudeerde. Terug in eigen land richtte hij in 1919 in het orgelbedrijf dat hij ondertussen van zijn vader had overgenomen een laboratorium op waarin hij, met specialisten van de universiteit van Bonn, akoestische vraagstukken bestudeerde. In 1924 startte hij met de bouw van elektrische speeltafels met registerwippen 'in *ergonomisch geformten Rundungen*', en vanaf 1925 ontwikkelde hij zijn 'open pijpopstelling' waarvan de orgels van Knechtsteden en Düren representatieve voorbeelden waren. Opmerkelijk daarbij was dat de kleinste pijpen vooraan en de grootste achteraan stonden. Die werkwijze werd een aanstekelijke inspiratiebron voor tal van binnen- en buitenlandse orgelbouwers: in België waren dat onder meer Maurice Delmotte, Jos. Loncke en Jos Stevens. Na de Tweede Wereldoorlog veranderde Hans zijn visie: opnieuw plaatste hij de principaalpijpen in het front.

Hans is de bedenker van de *ancillaire* die we op drie Belgische Klais-orgels aantreffen (werklijst: 1930c, 1932, 1934a). De term verwijst naar het Latijnse woord *ancilla* (dienares/slavin). Het betreft een reeks registers die op een afzonderlijke windlade, zonder zelfstandig klavier, door een aparte druktoets aan een van de bestaande

klavieren kan worden aangekoppeld. Dat principe werd later ook door Maurice Delmotte (Doornik) op enkele van zijn orgels toegepast.

Op het einde van de Tweede Wereldoorlog werd het bedrijf zwaar getroffen: historisch archiefmateriaal, bestekken en werk in aanbouw gingen daarbij verloren. De werkzaamheden werden vanaf 1948 opnieuw aangevat met de bouw van het grote orgel voor de Dom van Keulen. Aangespoord door zijn zoon Hans Gerd zou Hans Klais zich in 1958 oriënteren naar het 'hergebruik' van de mechanische sleeplade.

Belangrijke realisaties:

- 1924 Köln, Messehalle (V-P/130)
- 1929 Mainz, Dom (IV-P/75)
- 1930 Düsseldorf, St. Paulus (IV-P/68)
- 1932 Berlin, St. Hedwigs Dom (IV-P/78)
- 1934 Soest, Dom (IV-P/70)
- 1937 Würzburg, Dom (IV-P/80)
- 1939 Aken, Dom (IV-P/64)
- Bonn, Münsterkirche (IV-P/70)
- 1948 Köln, Dom (IV-P/86)
- 1950 Köln, WDR (IV-P/62)
- 1951 Essen, Saalbau (V-P/82)
- 1953 Echternach (Luxemburg), basiliek (IV-P/70)
- 1955 Konstanz, Münster (IV-P/63)
- Köln, Gürzenich (III-P/57)
- 1957 Münster, Dom (IV-P/76)
- Frankfurt, Dom (IV-P/72)
- 1959 Karlsruhe, St. Stephanus (IV-P/49)
- Bonn, Beethovenhalle (IV-P/67)
- 1961 Tokio (Japan), Musashino college of music (IV-P/55)
- 1962 Bonn, Münsterkirche (IV-P/58)
- Himmerod, cisterciënzerabdij (IV-P/54)
- 1964 Kassel, Stadthalle (III-P/56)
- 1965 Solingen, Stadthalle (IV-P/53)
- Mannheim, Jezuïetenkerk (IV-P/56)

België: *nieuwe* orgels in Antwerpen (werkljst: 1930a/b, 1934a/b en 1956), Brussel (1935a en 1953), De Panne (1937b), Edingen/Enghien (1932), Gent (1937a/b), Knokke (1935c), Leuven (1931b, 1957 en 1959b), Turnhout (1931a en 1938), Sint-Niklaas (1935b) en Tongerlo (1933b).

1965-1997: Hans Gerd Klais

Johannes-Gerhard Klais (°1930) studeerde aan de Nordschule (1937-1941) en het Staatliches Beethovengymnasium (1941-1952) te Bonn.⁷ Hij volgde een opleiding bij zijn vader (1944-1953) en studeerde economie en communicatiewetenschappen aan de universiteiten van Bonn, Göttingen en Berlijn. Vanaf 1955 werkte hij in het bedrijf van zijn vader, dat hij na diens overlijden in 1965 heeft overgenomen. Hij was bestuurslid van de *Internationale Gesellschaft der Orgelfreunde* (1974-2000) en vice-voorzitter van de *International Society of Organbuilders* (1982-1992), en schreef tussendoor artikels waaronder 'Bedenkingen bij nieuwbouw orgels'.⁸ Zijn credo luidde: 'Der orgelbauer ist zumeist Diener der Kirche, der Liturgie; gleichgültig aber, ob er für die Kirche oder den Konzertsaal baut, stets muss sein Werk auch nach Generationen noch seinen Dienst tun' [Meestal is de orgelbouwer een dienaar van de kerk en de liturgie. Ongeacht of hij nu voor de kerk of de concertzaal bouwt, steeds moet zijn werk ook voor de komende generaties zijn dienst bewijzen].

*Düren, Blindenanstalt, Aula-Organ
gebouwd door Hans Klais in 1929*

*Knechtsteden, abdij, orgel gebouwd
door Hans Klais in 1925*

3. A. Reichling, 'Klais', in *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, deel 10, kol. 201-204 en *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, deel 13, 650.
4. J. Kreps, *Het orgel in Tongerlo 1436-1933*, Tongerlo, 1933, 97; H. Hodick, *Johannes Klais (1852-1925). Ein Rheinischer Orgelbauer und sein Schaffen*, Musikverlag Katzbichter, 2001.
5. De overgrootvader van Johannes sr. Klais was gehuwd met ene Agatha Bertram. Briefwisseling (juli 2009): Hans Gerd Klais. Zie ook: J. Kreps, 'La leçon de nos anciennes orgues', in *Musica sacra*, F 40 (1933/4), 212.
6. J. Kreps, *Het orgel in Tongerlo*, 107-128; Briefwisseling (juli 2009) Hans Gerd Klais.
7. Briefwisseling (juli 2009) Hans Gerd Klais.
8. *De Praestant*, 20 (1971/1), 5-8.

Details Klais-orgel (1931) O.-L.-Vrouw-Middelareskerk in Turnhout | foto's © Ludo Verhoeven - www.ludoverhoeven.be

Belangrijke realisaties:

- 1966 Karlsruhe, Evangelische Christuskkerk (IV-P/56)
- 1967 St. Peter (Schwarzwald), Priesterseminarie (III-P/46)
Rottweil, Heilige kruiskerk (IV-P/52)
- 1968 Detmold, Nordwestdeutsche Musikakademie (IV-P/53)
- 1969 Würzburg, Dom (V-P/86; II-P/20)
- 1970 Oberursel, Liebfrauenkirche (IV-P/52)
- 1974 Trier, Dom (IV-P/67)
- 1975 Berlin, St. Hedwigskathedrale (III-P/68)
- 1977 Ingolstadt, Liebfrauenmünster (IV-P/69)
- 1978 Graz, Dom (IV-P/82)
- 1980 Altenberg (bij Köln), Dom (IV-P/82)
- 1982 Iruma (Japan), Musashino universiteit (IV-P/67)
- 1985 München, Kulturzentrum am Gasteig (IV-P/70)
- 1986 Köln, Philharmonie (III-P/70)
- 1987 Brisbane (Australië),
Queensland Cultural Center (IV-P/88)
- 1989 Hildesheim, Dom (IV-P/66)
- 1993 Athene (Griekenland), Concert Hall (IV-P/76)
- 1994 Aken, Dom (III-P/60 en III/30)
- 1996 Würzburg, Augustinerkirche (IV-P/68)

België: *nieuwe* orgels in Dendermonde (werklijst: 1958) en Egenhoven (1959).

1997- : Philipp Caspar Andreas Klais

Enige zoon (°1967) van drie kinderen van Hans Gerhard Klais. Na studies aan de Katholieke Grundschule (1973-1977) en het Collegium Josephinum (1977-1986) te Bonn, was hij, tussen 1986 en 1992, werkzaam in binnen- en buitenlandse orgelbedrijven en volgde hij kunstgeschiedenis, stedenbouw en archeologie aan de universiteit van Bonn. Sedert 1991 is hij verbonden aan het bedrijf van zijn vader, dat hij in 1997 overnam. Bezorgde, samen met zijn vader een aantal wetenschappelijke orgelstudies.⁹

Belangrijke realisaties:

- 1995 Kyoto (Japan), Concert Hall (IV-P/90)
- 1997 Bath (Engeland), abdijkerk (IV-P/62)
- 1998 Bochum, Ruhruniversität,
Auditorium Maximum (IV-P/82)
- 2000 Schweiklberg, abdijkerk (III-P/86 en III-P/35)
- 2001 Birmingham (Engeland), Symphony Hall (IV-P/81)
- 2002 Dortmund, Konzerthaus (III-P/53)
- 2003 München, St. Peterkirche (IV-P/57)
- 2004 Moskou (Rusland), International
House of Music (IV-P/83; i.s.m. Orgelbau Glatter-Götz)
- 2005 Sint-Petersburg (Rusland), Philharmonie (III-P/58)
- 2006 Richardson (Texas, USA),
First United Meth. Church (IV-P/63)
Marburg, Elisabethkirche (III-P/57)
- 2007 Caracas (Venezuela), Concert Hall (III-P/47)
- 2008 Beijing (China), National Grand Theatre (IV-P/113)
Zaragoza (Spanje), El Pilar (IV-P/71)

België: geen activiteiten.

Betekenis

Het zwaartepunt van de Klaisproductie in België – 18 *nieuwe* instrumenten – ligt in de periode 1930-1938. Hans Klais ondervond in die jaren weinig concurrentie van buitenlandse collega's. Alleen de firma's G. Haupt & J. Fieth uit Lintgen (Groothertogdom Luxemburg), later overgenomen door Georges Stahlmuth, en O. Walcker uit Ludwigsburg, lieten zich - samen goed voor vijf instrumenten - even opmerken: **Haupt** (1930: Wilsele, Priesters van het H.-Hart, geen details; 1933: Aarlen, Sint-Martinuskerk, III-P/50; 1937: Sint-Jans-Molenbeek, geen details; 1937: Anderlecht, H.H. Petrus Paulus en Guidokerk, III-P/45); **Walcker** (1930: Brussel Sint-Philippus de Neri (Terkamerenbos), II?-P/38).

Uit een indrukwekkende lijst met meer dan duizend orgels die tussen 1907-1972 in België werden gebouwd en die Stijn Hanssens het afgelopen jaar uit verschillende tijdschriften heeft gedistilleerd, tellen we voor het decennium 1930-1939 – zonder de orgels van Klais, Haupt en Walcker – om en bij de 150 nieuwe instrumenten: 47 van Jules Anneessens, 23 van Jos. Loncke, 20 van Jos Stevens, 20 van Maurice Delmotte.

Bij enkele van hen manifesteerde zich toen al een vernieuwingsdrang, zoals bijvoorbeeld Jos. Stevens met zijn concertorgel (1930: III-P/73) voor de zaal *Henri Le Baëuf* van het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel.¹⁰ Toch hebben ze de innovatieve ideeën van Hans Klais niet kunnen ontlopen.

In 1920-1930, het decennium voor Hans Klais op het Belgische orgeltoneel verscheen, beleefde Duitsland inzake orgelbouw '*einer völligen, sich auf alle teilgebiete erstreckenden Umwälzung*' [een totale omwenteling met gevolgen voor alle deelgebieden].¹¹ Muziekwetenschappers en orgelbouwers, daarbij aansluitend ook organisten, dirigenten en architecten, stelden zich kritische vragen omtrent het historische orgelpatrimonium van hun land.

Een onstuitbaar verlangen om het domein wetenschappelijk te ontginnen ging vooreerst uit van jonge en gedreven musicologen die hun bevindingen met de regelmaat van een klok kenbaar maakten via publicaties en nationale fora. Hun onderzoek omvatte alle domeinen van de oude orgelkunst: met andere woorden, ze wilden een zo concreet mogelijk antwoord bieden op vragen met betrekking tot het

- 9. Briefwisseling (juli 2009) Hans Gerd Klais.
- 10. *Musica sacra*, N 37 (1930/4), 258-259 (**dispositie**).
- 11. Chr. Mahrenholz, 'Fünfzehn Jahre Orgelbewegung. Rückblick und Ausblick', pagina 1 uit een overdruk van *Musik und Kirche*, 10 (1938/1).

12. Chr. Mahrenholz, *art. cit.*;
W. Supper, *Architekt und Orgelbaumeister. Wege zu neuem Orgelgestalten durch die Orgelbewegung*, Würzburg, 1934, 83-84;
W. Supper (ed.), *Orgelbewegung und Historismus*, Berlijn, 1958.

13. *Die Praetorius-Orgel des Musikwissenschaftlichen Instituts der Universität Freiburg i. Br.*, z.pl., z.j. [1922], 24 p.

14. 1925 – **Hamburg en Lübeck**: G. Harms (red.), *Beiträge zur Organistentagung*, Klecken, 1925;

1926 – **Freiburg im Bressgau**: W. Gurlitt (red.), *Bericht über die Freiburger Tagung der Deutsche Orgelkunst vom 27. bis 30. Juli 1926*, Augsburg, 1926;

1927 – **Freiberg in Sachsen**: Chr. Mahrenholz (red.), *Bericht über die dritte Tagung für deutsche Orgelkunst in Freiberg i. Sa vom 2. bis 7. Oktober 1927*, Kassel, 1928;

1928 – **Berlijn**: J. Biehle (red.), *Die Tagung für Orgelbau in Berlin von 27.-29. September 1928*, Kassel, 1929.

De inhoud van deze vier publicaties werd toegelicht door J. Kreps, 'Littérature récente sur la facture d'orgues', in *Musica sacra*, F 39 (1932/3), 166-170.

historische orgel in de 17de en 18de eeuw in al zijn geledingen en de ontwikkeling ervan in de verschillende regio's. Talrijke studies over oude muziek in het algemeen, orgels en hun bouwers, orgelmuziek en hun componisten, evenals uitgaven van archivalia, partituren, orgeltraktaten en fotomateriaal sproten als spreekwoordelijke paddestoelen uit de grond. Met al dat waardevol materiaal voorhanden gingen ook orgelbouwers zich interesseren voor en daadwerkelijk toeleggen op de praktische studie van mechanische speeltracturen, barokke disposities, pijpmensuren en -factuur, stemmingen.

Uiteraard nam dat proces tijd in beslag. Bedrijven die al jarenlang fabrieksmatige orgelbouw beoefenden – voor de puriteinen een doorn in het oog –, moesten hun infrastructuur en werkmethode aanpassen en hun werknemers omscholen.

Die hele omwenteling, die evenzeer een heilzame invloed heeft gehad op de muziekbeoefening in de liturgie en derhalve ook op de vorming van organisten en koorleiders, is de geschiedenis ingegaan als *Orgelbewegung*.¹³ Enkele protagonisten:

1. Willibald **Gurlitt** (1889-1963) reconstrueerde in 1921 voor zijn musicologisch instituut aan de universiteit Freiburg im Bressgau, in samenwerking met Oscar Walcker (1869-1948) uit Ludwigsburg, als eerste een vroeg 17de-eeuws instrument: het *Praetoriusorgel*.¹³ Gurlitt was in 1914 op het leven en het oeuvre van Michaël Praetorius (1571-1621) gepromoveerd. Diens belangrijkste muziektheoretisch werk, het *Syntagma musicum* (1615-1619), bevat boeiende informatie over de religieuze muziek (deel 1), het muziekinstrumentarium (deel 2) en de muziekvormen en -praxis (deel 3) in de 16de - begin 17de eeuw. In deel 2, het traktaat *De Organographia*, vermeldt Praetorius in het hoofdstuk over het orgel 40 disposities: 33 bestaande en zeven door hemzelf ontworpen, waarvan de tweede (II-P/19) model stond voor de reconstructie Gurlitt/Walcker. Uitgebreid met twee bijkomende spelen: *Oberwerck 7 + 1; Rückpositiff 6; In die Brust 3; Zum Pedal 3 + 1*, werd het instrument op 4 december 1921 ingespeeld. De bouw van het Praetoriusorgel werd de aanleiding voor de historische *Orgeltagungen* van Hamburg-Lübeck (1925), Freiburg im Bressgau (1926), Freiberg in Sachsen (1927) en Berlijn (1928).¹⁴

2. Christhard **Mahrenholz** (1900-1980) leidde, samen met de firma Furtwängler & Hammer (Hannover), in 1925 voor de allereerste keer en volgens de nieuwe geldende barokprincipes, de ombouw van zijn orgel (III-P/45) in de St. Marienkirche in Göttingen. Mahrenholz was een gerespecteerd orgelexpert, een veel gevraagd adviseur en een succesvol auteur, onder meer van de standaardwerken *Die Orgelregister ihre Geschichte und ihr bau* (1930) en *Die berechnung der Orgelpfeifenmessungen von Mittelalter bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts* (1938).

3. Paul **Smets** (1901-1960), die in 1931 het uitgeverbedrijf van zijn vader, opgericht in 1877, overnam en het tot 'Rheingold-Verlag' omdoopte, was een van de meest creatieve en dynamische ondernemers bij wie tal van auteurs terecht konden. Hij gaf belangwekkende orgelstudies, monografieën en facsimile's uit waaronder *Die Dresdener handschrift* (1931); een commentaar (1932) van Ernst Flade op *Spiegel der Orgelmacher und Organisten (1511)* van Arnold Schlick, gevolgd door een facsimile (1937); *Der Orgelprospekt in stilgeschichtlicher Entwicklung* (1935) van Walter Kaufmann. Zelf liet Smets zich opmerken met zijn studies *Neuzeitlicher Orgelbau. Die Grundlagen der modernen Orgelbaukunst, eine Einführung in das Mensurations- und Dispositionswesen* (1933/1936²) en *Die Orgelregister ihr Klang und Gebrauch* (1934). Hij verzorgde in 1936 de derde en herwerkte uitgave van het *Lehrbuch der Orgelbaukunst* van Johann Gottlieb Töpfer.

Vorsers als Ernst Flade (1884-1957) met zijn biografie over *Gottfried Silbermann* (1926), Hans Joachim Moser (1889-1967) met *Paul Hofhaimer. Ein Lied- und Orgelmeister des deutschen Humanismus* (1929), Gotthold Frotscher (1897-1967) met zijn *Geschichte des Orgelspiels* (1935), Hans Klotz (1900-1987) met zijn studies *Zur Registrierkunst in der klassischen Zeit des Orgelspiels* (1930) en *Über die Orgelkunst der Gotik, der Renaissance und des Barock* (1934), Walter Haacke (1909-2002) met zijn *Entwicklungsgeschichte des Orgelbaus im Lande Mecklenburg-Schwerin* (1935) en zovele andere wekken vandaag de dag nog steeds verbazing door hun opmerkelijke vondsten, scherpzinnige analyses en 'gründliche' syntheses.

Hans Klais heeft die historische omwenteling intens meebeleeft. Al vanaf 1928 geraakte hij vertrouwd zowel met de bouw van mechanische

sleepladen en speeltractuur als met de studie van disposities die het klankbeeld oproepen van Duitse barokorgels. Contacten met talrijke binnen- en buitenlandse orgeldeskundigen, organisten en componisten, onder wie de Vlamingen Jules Van Nuffel en dom Jozef Kreps, verruimden zijn inzichten en ... bezorgden hem veel opdrachten.

De verdiensten van Klais liggen vooral op het vlak van de moderne orgelbouw. In het ontwikkelingsproces waren het wetenschappelijk onderzoek in zijn toonlaboratorium en zelfs de architecturale ideeën – soberheid en functionaliteit – die hij vanuit het *Staatliches Bauhaus* opving, medebepalend. Veel aandacht ging uit naar de voor die tijd verrassende (open) pijpopstellingen – vanaf 1930 (Antwerpen) verschijnen in België de koperen frontpijpen –; naar een solide, maar soepele mechaniek met alle elektrische transmissies ermee verbonden; naar ergonomische ontworpen speeltafels; naar goed doordachte disposities met kwalitatief hoogstaand pijpwerk: elk register met het vereiste timbre, elk klavier met zijn karakteristieke klankeigenschappen, wat, aldus Jules Van Nuffel 'schier onuitputtelijke en tot dusver ongekende klankkleuren' opleverde.

Frankrijk

In diezelfde periode floreerde daar een gelijkwaardig koortsachtig historisch, archivalisch en bibliografisch onderzoek met indrukwekkende publicaties. Het toenmalige Franse orgelorakel Norbert Dufourcq (1904-1990) gaf daarover in 1954 voor *De Praestant* interessante nabeschouwingen.¹⁵

Volgende namen en titels volstaan:

- 1923: Jean **Huré** (1877-1930), *L'esthétique de l'orgue*;
 1925: Felix **Raugel** (1881-1975), *Recherches sur les maîtres de l'ancienne facture d'orgues: les Lépine, les Cavaillé, Dom Bedos*;
 1926: Paul de **Fleury** (1839-1923), *Dictionnaire biographique des facteurs d'orgues nés ou ayant travaillé en France*;
 1928: Georges **Servièrès** (1858-1937), *La décoration artistique des buffets d'orgues*;
 1929: Robert **Fallou** en Norbert **Dufourcq**, *Essai d'une bibliographie de l'histoire de l'orgue en France*;
 1930: Yvonne **Rokseth** (1890-1948), *La musique d'orgue au XVe et au début du XVIe siècle*;
 1934: Norbert **Dufourcq**, *Documents inédits relatifs à l'orgue français (XIVe-XVIIIe siècle)* een jaar later gevolgd door *Esquisse d'une histoire de l'orgue en France du XIIIe au XVIIIe siècle*.

Nederland

Een eerste orgelcongres vond plaats in Amsterdam (3-5 september 1931). Aanleiding was het veertigjarig bestaan van de *Nederlandsche Organisten-Vereeniging*. Bij die gelegenheid verscheen een gedenkboek met de referaten waaronder een van Christhard Mahrenholz over de nieuwe Duitse ideeën en standpunten met betrekking tot de *Orgelbewegung*.¹⁶

In een lange brief (d.d. 3 november 1943) waarin de Nederlandse orgelhistoricus Albert Maarten **Vente** (1915-1989) zich aan dom Kreps voorstelt, bekende die met enige fierheid: *'Ik ben geen musicus van beroep (slechts bescheiden liefhebber) en leef in de maatschappij als een leraar in geschiedenis-aardrijkskunde aan een lyceum. De orgelstudie is mij altijd het grootste genoegen geweest en ik heb mijn studie bekroond met een dissertatie over mijn oude liefhebberij: het Nederlandse orgel. Ik ben dus ook geen orgelbouwer. Als lid van de Nederlandse Klokken- en Orgelraad, een onderafdeling van Monumentenzorg, heb ik ook praktische ervaring voor de orgelbouw. Ik heb nagenoeg alle oude orgels van ons land gezien, bespeeld en doorzocht (en dat zijn er zeer vele, veel meer dan België heeft). Ik ben het – haast beweer ik: gelukkig! – niet met u eens, dat de Nederlandse orgelbouw van nu niet technisch sterk schijnt te zijn. In Nederland is sedert ruim 10 jaar een krachtige wederopleving waarneembaar in nationale zin, die haar beste resultaten toont, niet zozeer in de bouw van nieuwe orgels, maar vooral in het restaureren van orgels. Ik geef u het ernstige advies: kom en zie!'*

En België?

De eersten die het probleem van een 'orgelarmoede' in België onderkenden en de trieste situatie ervan hebben aangeklaagd, zijn de Luikse ingenieur Georges L.-J. **Alexis** en dom **Kreps**. Het beeld dat Alexis in 1931 schetste was somber;¹⁷ dom Kreps stelde in zijn niet gepubliceerd rapport uit 1935 in verband met de restauratie van het orgel in de Sint-Salvatorokathedraal te Brugge onomwonden vast: *'Op den vreemde is men sinds ettelijke jaren tot de overtuiging gekomen dat nevens de beeldende kunsten er ook een muziekkunst bestaat, die in vroegere eeuwen even mooie muziek kon scheppen en even mooie muziekinstrumenten vervaardigen als de schoonheid in dezelfde tijden opriep in de andere domeinen der kunst. Zoo kwam men tot de waardering der oude orgels. In Nederland heeft die waardering nooit gefaald. Ook zijn nu nog de Nederlandsche oude orgels in schoonheid jaloers bewaard en geacht. Dit land is het paradijs der orgelbouwkunde.*

15. N. Dufourcq, 'Het Franse streven in de orgelbouw. Geschiedenis – Leer Techniek (1923-1953)', in *De Praestant*, 3 (1954/3 en 4), 64-67, 94-97.
16. Chr. Mahrenholz, 'Der heutige Stand des Orgelbaus', in A. Brom, J.F. Rootlieb en H. Rutters (red.), *Gedenkboek van het Congres der Nederlandsche Organisten-Vereeniging gehouden 3-5 September 1931 te Amsterdam ter gelegenheid van haar veertigjarig bestaan*, Steenwijk, 1932, 123-155.
Over de verdere ontwikkeling van de 'Orgelbewegung in Nederland sedert 1945', zie: P.H. Kriek en Herm. S.J. Zandt, *Organum Novum*, Sneek, 1964, 16-60.
17. G. Alexis, 'La grande Pitié de nos Orgues', in *Musica sacra*, F 38 (191/3), 146-156.

18. M. A. Vente, 'Überblick über die seit 1931 erschiene Literatur zur Geschichte des Niederländische Orgelbaus', in *Acta musicologica*, 30 (1958), 26-51.

In Frankrijk bestaat er een waardering voor de oude orgels die de literatuur van F. A. Raugel en Norbert Dufourcq weet te voeden. Ook heeft men in dit land oude orgels beginnen restaureren, zoo het orgel der Couperin's te S. Gervais in Parijs en de Silbermannsche orgels in den Elzas.

In Duitschland werd een machtige beweging geboren die uitgaat van waardering voor de orgelbouwkunde der Renaissance en Baroktijdperken, groote literatuurschriften in't leven roept, jaarlijksche congressen brengt, orgels van alle tijdperken restaureert, oude orgels reconstrueert, moderne orgels volgens oude gezonde natuurwetten met de hedendaagsche verfijnde techniek in grootsche gestalte opbouwt. De leiders dezer 'Orgelbewegung' zijn twee gereformeerde predikanten: Schweitzer, de bekende Bach-biograaf en Dr. Mahrenholz, schrijver van het standaard-werk 'Die Orgelregister' die evenaar van de altijd beroemde Fransche XVIII-eeuwsche monnik Dom Bédos de Celles.

Ten onzent is de waardeering onzer oude orgels zeer gering. Met teneerslagings mochten enkele ingewijden in onmacht toeschouwen bij het vernielen van oude monumenten, zooals in de S. Waudru van Mons, waar voor enkele jaren, het oude orgel der abdij van Cambronne werd afgetakeld, te Ninove het prachtige oude orgel der vroegere norbertijnerabdij en te St. Hubert die der benedictijnerabdij, in St. Pieterskerk te Leuven het oud instrument door de Duitschers gespaard en door een streekgenoot vernietigd. Op dit oude orgel van de Ghelyn mocht ik nog bij de teruggave der luiken van het Avondmaal van Diederik Bouts een historisch concert spelen aan oude meesters van St. Pieters-muziekkapel, waaronder grootvader van Beethoven en kanunnik Dieudonné Raick, gewijd. Wat een heerlijke muziekweelde kwam er uit die oude pijpen en windladen, die wel in slechten staat waren vervallen of door niets ontziende orgelbouwers der XXe eeuw waren verwrongen en doodziek gemeesterd, maar toch niet verdiende te worden uitgeroeid, door slecht pijpwerk en nog slechtere windladen te worden vervangen, of in droevigen onkenbare overblijfselen te worden regeert van uit een minderwaardige speeltafel herkomstig van een serie-handelaar uit het gereformeerde Württemberg. Ja, de ontkenning van vroegere schoonheid gaat zoo ver de hand te durven slaan aan orgels die hier te lande werden opgeroepen door den genialen Fétis, die den grootmeester Merklin deed opgaan tot zijne tijd-trotseerende kunstgewrochten, waarvan het orgel der Antwerpsche kathedraal uit de jaren 1891 als de bloem uit de handen van zijn meester-gast P. Schyven mocht bloeien.

Er staan weliswaar nog enkele niet-aangetaste of

nog te herstellen meesterwerken, zoo b.v. in de St.-Baafskathedraal te Gent, de St. Pauluskerk te Antwerpen, de S. Jacob, de Benedictinessen en het gesticht der Alexianen, rue Vallière te Luik, de basiliek van Tongeren. Andere staan te plunder, zoo het oude orgel der abdij van Affligem, dat op een niet te beklimmen hoogzaal der oude norbertijnerabdij te Bonne-Espérance aan ieder studentje, van het huidig klein Seminarie aldaar gevestigd, een pijpje als 'souvenir' in de handen laat, terwijl een kleiner modern orgel in het koor dienst doet en met alle eer omgeven wordt.

De herstelling van het orgel der kathedraal van Brugge is een daad die verplichtend voorkomt aan den ouden kunstadel der stad aan de erfgenamen der eerste orgelmakers van te lande die reeds in de XIIIe eeuw in West-Vlaanderen worden aange-tkend: Steven van Hollebeke te Ieper in 1203, Meester Walter te Brugge in 1299 'pro organis in capitulo ponendis'.

Nederlanders en Fiamingi zijn de eerste grootmeesters der orgelkunde geweest en bouwden groote orgels de wereld door: in Duitschland, Frankrijk, Spanje enz.

Of is het orgel van 1719 onze pieteit niet meer waardig? Was het orgelspel en de orgelbouwkunde in't begin der XVIIIe eeuw niet meer op peil? Maar het was de tijd van J.S. Bach, Corelli, Dacquin en Couperin, van Silbermann, Dom Bédos en ten onzent van den hoogst begaafde grootmeester Jean-Baptiste Forceville die het orgel van Jaak van den Eynde in de Brugsche kathedraal goedkeurde.

Literatuur

In verhouding met al wat in Duitsland en Frankrijk van de persen rolde, was de Nederlands-Belgische productie kwantitatief en kwalitatief erg pover. Maarten Vente publiceerde in 1958 een (selectieve) lijst van orgelpublicaties die in Nederland en België tussen 1931-1958 waren verschenen.¹⁸ Van de om en bij 50 door Vente geciteerde en beschreven titels zijn er hooguit vijftien uit de periode 1931-1939 waarvan maar drie 'Vlaamse' (Van der Mueren en Kreps).

1931: Floris Van der Mueren

Met *Het orgel in de Nederlanden* promoveerde hij in 1931 tot doctor in de Kunstgeschiedenis en de Oudheidkunde aan de Leuvense universiteit. Zijn werk verscheen nog datzelfde jaar in Leuven. Hoewel het wetenschappelijke diepgang mist, biedt het, voor zijn tijd althans, een ruime synthese over:

1. het aandeel van instrumenten en orgel in de laatmiddeleeuwse kerkelijke polyfonie;

Het programma van dit historisch concert: zie p. 139.

2. het liturgisch gebruik van het orgel;
3. het ontstaan en de versieringsvormen van het orgelmeubel;
4. de orgelregistratie en de orgelliteratuur vanaf de 16de tot de 18de eeuw.

Bij wijze van inleiding had Van der Mueren drie jaar voordien al aandacht gevraagd voor de decoratieve sierkunst van het orgelmeubel.¹⁹

Voor Vente leverde het boek evenwel geen meerwaarde op voor het historisch onderzoek naar de orgelbouw, registratuur en orgelmuziek in de middeleeuwen en de renaissance. Hij vond het een aardig document vanwege enkele archivalische vondsten, een nieuwe kijk op het historische orgelmeubel, en de mooie foto's.²⁰

Van der Mueren (1890-1966), laureaat van het Lemmensinstituut te Mechelen (1911) en titularis van het kleine Cavaillé-Coll-orgel in de Leuvense Sint-Jozefskerk, werd in 1923 docent en vanaf 1936 gewoon hoogleraar *Muziekgeschiedenis* aan de *Rijksuniversiteit te Gent*. Hij ontplooidde een rijk gevulde academische loopbaan: vele voordrachten en publicaties, onder meer over Peter Benoit en de Vlaamse muziek; een doorgedreven onderzoek naar het stijltechnische parallelisme tussen de muziek en andere kunstuitingen door de eeuwen heen; de vorming van een generatie jonge musicologen. Tijdens de oorlog was Van der Mueren schepen van Openbaar Onderwijs te Leuven.

1933: Dom Jozef Kreps

Zijn monografie *Het orgel in Tongerlo* verscheen in 1933 naar aanleiding van de inspelings van het nieuwe Klais-orgel in de norbertijnenabdij van Tongerlo. Vente prees de auteur voor zijn 'exakte *Quellenuntersuchung, breiten musikwissenschaftlichen Hintergrund und gute Kenntnis der Technik des Orgelbaus*' [degelijk archiefonderzoek, brede muziekwetenschappelijke achtergrond en goede kennis van de orgelbouwtechniek]²¹ en vermeldde tevens zijn artikel *De Belgische orgelmakers (XIIIe tot XIXe eeuw)*.²²

Jozef Kreps (1886-1965) trad in 1903 in bij de benedictijnen van Keizersberg te Leuven en werd in 1909 priester gewijd, vandaar de vermelding *dom* voor zijn naam, afkorting van het Latijnse

woord *domnus* (mijnheer). Hij studeerde *harmonie* bij Léon Du Bois, toen directeur van de *Leuvense muziekschool* (1898-1912) en daarna van het *Conservatoire Royal de Musique* te Brussel (1912-1935); van 1911 tot 1914 *orgel* bij de Joseph Jongen (1875-1953), opvolger van Du Bois als directeur van het *Conservatoire* te Brussel (1935-1953); van 1914 tot 1915 *contrapunt en fuga* bij Lodewijk Mortelmans (1868-1952), vanaf 1924 tot 1952 directeur van het *Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium* te Antwerpen.²³ In de abdij vervulde hij verschillende taken waaronder die van organist en leider (1910-1965) van het knapenkoor *Koristen van Keizersberg*. Hij componeerde liederen en orgelstukken, maar

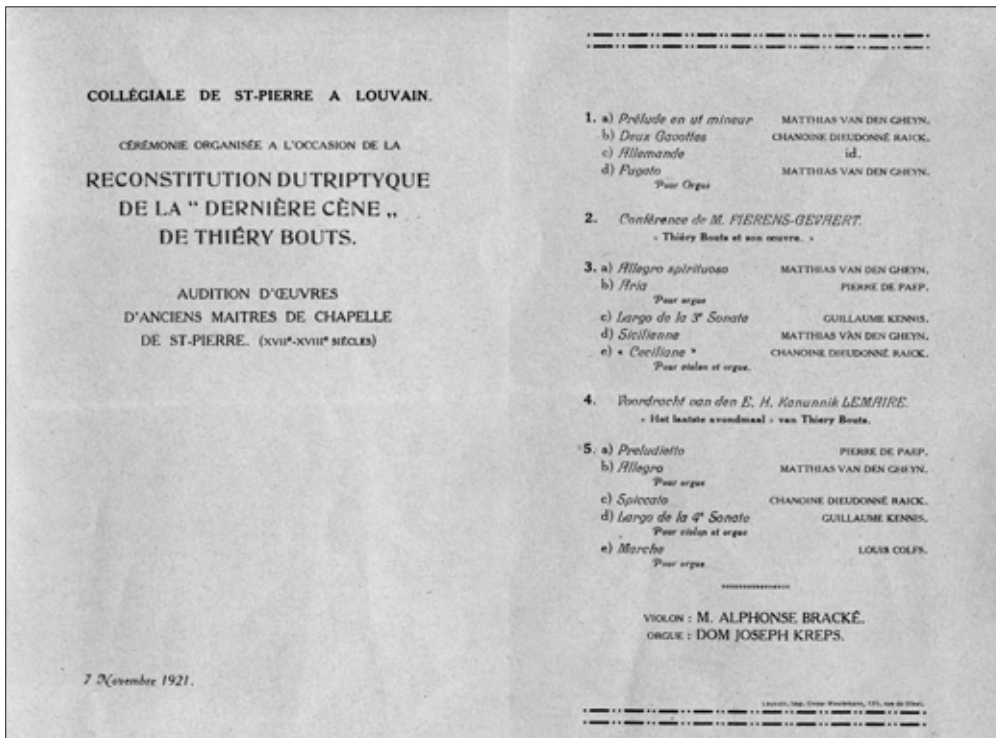
19. Fl. Van der Mueren, 'Orgels uit de Zuid-Nederlandsche Provinciën. Bijdrage tot de geschiedenis der decoratieve houtversiering in de Nederlanden', in *Onze Kunst*, 24 (1928), deel 45, 249-266; Id., 'Over de Orgelliteratuur van de Laat-Gothiek, Renaissance en het Barok', in *De Muziek*, 2 (1928), 382-388.
20. Vente, *art. cit.*, 31-32, III-1; J. Kreps, 'Littérature récente sur la facture d'orgues', in *Musica sacra*, F 39 (1932/3), 173.
21. Vente, *art. cit.*, 37, IV-1; Fl. Van der Mueren, 'Het Boek van Dom Jozef Kreps over het Orgel van Tongerlo', in *Musica sacra*, N 40 (1933/4), 228-234.
22. Vente, *art. cit.*, 41, V-3. Het artikel verscheen in *Musica Sacra*, N 39 (1932/4), 231-241.
23. G. Huybens, 'Hommage à Dom Joseph Kreps o.s.b. (1886-1965)', in *Revue belge de musicologie*, 25 (1971/1-4), 5-15; Id., 'Leuven herdacht dom Jozef Kreps (1886-1965)', in *Loven Boven* (tijdschrift van de abdij Keizersberg), 17 (1987/2), 10-24.

ook grotere werken zoals de muziek voor de eerstensteening in 1928 van de Leuvense universiteitsbibliotheek aan het Mgr. Ladeuzeplein; hij werd medewerker van het liturgisch tijdschrift *Questions liturgiques* dat de abdij uitgaf; van 1927 tot 1964 was hij mederedacteur van *Musica Sacra*, het tijdschrift van het Lemmensinstituut te Mechelen waar hij ook jarenlang lid is geweest van de examencommissie; hij ondernam studiereizen naar Duitsland, Frankrijk en Spanje en verzamelde massa's organologische en musicologische informatie die hij vlijtig in tientallen schriftjes neerpande en die hij in talrijke artikels verwerkte. Door zelfstudie werd hij een autoriteit op het gebied van:

1. de *middeleeuwse gregoriaanse neumenkunde*. Om het gregoriaans toegankelijker te maken en het noten lezen ervan te vergemakkelijken, verschenen onder zijn leiding vanaf 1932 enkele zangboeken waaronder het *Gregoriaanse missaal met vespers voor Zon- en feestdagen* (Leuven, 1942) waarin het klassieke gregoriaanse notenschrift op de traditionele vierlijnige notenbalken werd omgezet op notenbalken van vijf lijnen, met aan het begin van elke notenbalk een solseutel en de vereiste verhogings- en verlagingsstekens;
2. het *historische orgel* en zijn bouwers in België. Zijn belangstelling ging evenzeer uit naar de orgelbouwtechniek en de werkzaamheden van buitenlandse orgelbouwers onder wie de Fransman Aristide Cavaillé-Coll;
3. de *klokkenkunde* (campanologie). Bij de opeising van de klokken in België door de Duitsers in de jaren 1943-1944, was hij lid van en drijvende kracht achter de achtkoppige officiële *Commission pour la sauvegarde des cloches en Belgique*. Zij werd belast met de inventarisatie tijdens de oorlog van de klokken in België en de repatriëring na de oorlog van de door de Duitsers geconfisqueerde klokken;
4. de *muziekcultuur* aan het hof van de Bourgondische hertogen. Midden vorige eeuw organiseerde hij historische concerten in de Sint-Vincentiuskerk te Soignies (Zinnik) en de Sint-Jacob-op-Coudenbergkerk aan het Koningsplein te Brussel waar hij composities liet uitvoeren van de door hem 'herontdekt' Gilles Binchois en tijdgenoten. Daarover verzorgde hij lezingen en publicaties. Voorts verdiepte hij zich in de

<p>KATHOLIEKE UNIVERSITEIT te LEUVEN Faculteit der Wijsbegeerte en Letteren Leerstoel voor Bourgondische Studiën ACADEMIEJAAR 1955-1956 ZEEREERWAARDE PATER</p>	<p>UNIVERSITÉ CATHOLIQUE de LOUVAIN Faculté de Philosophie et Lettres Chaire d'Études Bourguignonnes ANNÉE ACADEMIQUE 1955-1956 LE RÉVÉREND</p>
<h1>Dom J. KREPS, O. S. B.</h1>	
<p>zal op WOENSDAG 14 DECEMBER 1955, te 17 uur, in het Hoger Instituut voor Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis (Vlamingenstraat, 91), een lezing houden met lichtbeelden en fonoplaten over :</p>	<p>donnera le MERCREDI 14 DÉCEMBRE 1955, à 17 h., à l'Institut Supérieur d'Archéologie et d'Histoire de l'Art (91, rue des Flamands), une conférence avec projections et audition de disques sur :</p>
<h2>De Muziekkapel van het Hof van Bourgondië</h2>	
<p>Al de studenten worden erop uitgenodigd.</p>	<p>Tous les étudiants y sont invités.</p>

Programma (1921) van oude Leuvense meesters vertolkt door dom Kreps op het Crignon-orgel van de Sint-Pieterskerk te Leuven (zie ook p 136). Verz. G. Huybens.

middeleeuwse muziektheorie en het probleem van de tactus, dat toen door de Belgische musicologen Antonio Tirabassi en Antoine Auda diepgaand werd bestudeerd; leidde hij licenti-aatsverhandelingen over de Franse trouvères Jehan Erart en Thibaut de Blaison; stelde hij biografieën en werkljsten op van de schilder Jan Van Eyck, de componist Guillaume Dufay, de jurist Jean (II) Carondelet, raadsheer van Filips de Goede, evenals van zijn vriend Jules Van Nuffel; bracht hij het muziekinstrumentarium uit de 14de-15de eeuw in kaart; analyseerde hij het orgelœuvre van J. S. Bach en de instrumenten die de Meester overal had gespeeld en zo meer;

5. de religieuze muziek in België.

Zijn breedvoerige synthese *Les maîtrises et la musique religieuse en Belgique* (Brussel, 1950) is daar de neerslag van.

Collega's apprecieerden zijn werkkraft en encyclopedische kennis. De Belgische musicoloog Ernest Closson, voor wie dom Kreps in diens huldealbum (1948) de bijdrage *Le tuyau à bouche – ses pression, longueur, diamètre, volume et matériau* had geleverd, dankte (brief d.d. 11 augustus 1948) de ijverige benedictijn met de lovende woorden: 'Ce travail, à lui seul, vous désigne comme le plus savant organologue de Belgique, et sans doute de France et d'ailleurs. Je comprends de mieux en mieux certaines jalousies'

[Dit werk op zich toont aan dat u de geleerdste organoloog bent van België en wellicht ook van Frankrijk en elders. Meer en meer begrijp ik de afgunst bij sommigen]. Ook Charles Van den Borren getuigde: '[dom Kreps est] *le savant le mieux outillé pour aborder en connaissance de cause de toutes les questions relatives au chant grégorien et à la facture de l'orgue*' [is de meest uitgelezen geleerde om met kennis van zaken alle vragen met betrekking tot het gregoriaans en de orgelbouw te onderzoeken].

In tegenstelling tot Van der Mueren heeft dom Kreps nooit een 'school' of afzonderlijke discipelen gevormd. Hij behoorde tot een generatie van musicologen – onder wie ook de ethno-musicoloog Paul Collaer – die, steeds vanuit de levende muziek, een enorme belezenheid en een bezorgdheid voor de historische context waarin de door hen bestudeerde muziekonderwerpen zich bewogen, nieuwe bouwstenen voor de muziekgeschiedenis in Vlaanderen heeft aangebracht.

Zijn devies luidde: 'Un musicologue doit consentir à toutes les disciplines historiques, il doit être parfait musicien, né sensible, rendu compréhensible, intuitif: *poëta nascitur, orator fit*' [Een musicoloog moet alle historische disciplines beheersen. Hij moet een uitstekend musicus zijn, gevoelig, begrijpelijk en intuïtief. Een dichter wordt geboren, een redenaar maakt zichzelf].

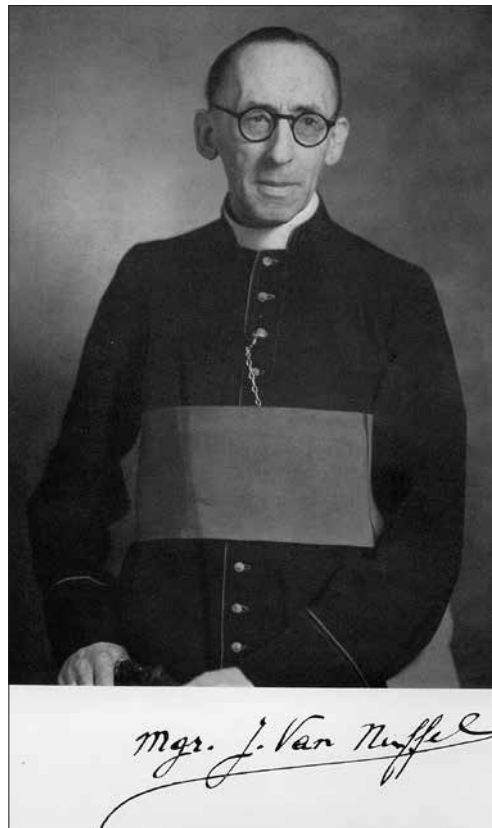
24. Mededeling (brief d.d. 19 mei 2009) van E.H. Emiel Lauwers, archivararis van de abdij.
25. H. Hodick, *op. cit.*, deel 2 (Werkverzechnis).
26. *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn*, Folge 22/1931.
27. J. Kreps, *Mgr. Jules Van Nuffel. Zijn leven (1883-1953)*, Leuven, z.j. [1961]. Onuitgegeven biografie in de bibliotheek van de abdij Keizersberg: Bio H 9283 in 4°. Pagina 78 (Willis), 93 (Walcker), 93-94 (Klais).
28. J. Kreps, 'Orgues à bon marché', in *Musica sacra*, F 38 (1931/1), 19-20.

Jules Van Nuffel: het startschot voor Klais

Het eerste Klais-orgel in België werd geplaatst in de norbertijnenabdij van Tongerlo (werkljst: 1902). Johannes sr. Klais kende de abdij: drie zonen van zijn eerste orgelbouwleraar Wilhelm Bertram waren er ingetreden:²⁴

1. Bertram, Gerard-Hubert (1869-1930): kloosternaam Gabriel, intrede 1886, priesterwijding 1892;
2. Bertram, Jacobus (1871-1933): kloosternaam Milo, intrede 1892, priesterwijding 1898, verwierf naam bekendheid als kunstschilder;
3. Bertram, Godefridus (1874-1901): kloosternaam Otto, intrede 1893, priesterwijding 1898.

Niet te vergeten: door het Vredesverdrag van Versailles (1919) werden de Oostkantons, Eupen, Malmédy en Sankt Vith van Duitsland afgenomen en aan België toegewezen. Johannes sr. Klais was er voor die datum in een tiental gemeenten werkzaam geweest: Malingen (1883: Sint-Martinus), Sankt Vith (1893: Weeshuis), Amel/Amblève (1897: Sint-Hubertus), Sousbrodt (1897: Sint-Wendelinus), Meyerode (1901: Sint-Martinus), Heppenbach (1901: Sint-Egidius), Eynatten (1908: kerk), Möderscheid (1909: Sint-Bartholomeus), Nidrum (1916: H. Driekoningenkerk) en Sankt Vith (1922: parochiekerk).²⁵

De echte doorbraak van het huis Klais in België, vooral in Vlaanderen, gebeurde in 1930. Dat jaar leverde Hans Klais voor de wereldtentoonstelling in Antwerpen – afdeling 'Oude Vlaamse Kunst' – twee instrumenten: een groot orgel voor de pas gebouwde Christus-Koningkerk (1930a), en een klein orgel voor een 'expositiekapel', dat later naar Schaarbeek verhuisde (1930b). Voor de bouw van het grote orgel werd een beroep gedaan op kanunnik Jules Van Nuffel (1883-1953), sedert 1918 de gezagvolle directeur van het Lemmensinstituut te Mechelen, gewaardeerd als componist en als specialist inzake nieuwe kerkmuziek.

Na de voltooiing van dat orgel gaf Van Nuffel duidelijk zijn visie en keuze te kennen²⁶: *'Da dieses Werk in erster Linie das neuzeitliche Ideal einer Kultorgel verkörpern sollte, wandte man sich an die bedeutendsten Orgelbaumeister Europas. Die Wahl fiel nach eingehenden Prüfungen auf den deutschen Meister J. Klais, Bonn. Es wäre vergebens, Einzelheiten aufzugreifen, weil der Meister seine Aufgabe nicht nur in der höchsten Entwicklung des Einzelregisterklanges gesucht hat, sondern mehr noch in der künstlerischen Verbundenheit der Register untereinander, wodurch fast unerschöpfliche und bisher unbekanntere Klangmischungen möglich werden.'* [Aangezien dat werk vooral het moderne ideaal van een kunstorgel moet belichamen, werd een beroep gedaan op de belangrijkste orgelbouwmeesters van Europa. Na een grondig onderzoek viel de keuze op de Duitse meester J. Klais uit Bonn. Het is overbodig hier afzonderlijke details aan te halen. De meester zag zijn opdracht niet alleen in de perfectie van afzonderlijke registers, maar vooral in het harmoniëren van die registers onderling. Daardoor kunnen schier onuitputtelijke en tot dusver ongekende klankkleuren ontstaan.]

Wie waren die *belangrijkste orgelbouwers van Europa* op dat ogenblik? Van drie namen zijn we zeker: Willis, Walcker en Klais.²⁷ Van de eerste, de Londenaar Henry (III) Willis (1889-1966), had Van Nuffel tijdens een studiereis in Engeland (1920) enkele orgels gehoord en gezien en was erdoor geboeid geraakt. Een Willisorgel in Antwerpen zou dus niet misstaan. Onderhandelingen met medewerking van dom Kreps werden aangeknoopt met het Londense bedrijf, maar leverden geen succes op aangezien de kostprijs veel te hoog lag.²⁸

Dan maar naar Oscar Walcker uit Ludwigsburg. Van Nuffel zou interesse hebben betoond voor het concertorgel dat hij voor de wereldtentoonstelling in Barcelona (1929: V-P/156) had gemaakt. Zo'n instrument paste perfect in het grootse orgelbeeld dat Van Nuffel nastreefde. Praktische en financiële problemen remden ook deze deal af. En Klais?

Al enkele jaren onderhield Van Nuffel amicale contacten met Théodore Bernard Rehmann (1895-1963) die, priester gewijd in 1923, vanaf begin augustus 1925 de functie van kapelmeester van de dom van Aken bekleedde.²⁹ Met zijn *Aachner Domchor*, waarmee hij vanaf 1930 overal in Europa triomfen zou vieren, voerde hij geregeld koorwerken uit van Van Nuffel en andere Vlaamse componisten onder wie Arthur Meulemans, Lodewijk De Vocht, Jef Van Hoof, Lodewijk Mortelmans, Flor Peeters. Rehmann was goed bevriend met Hans Klais en kon Van Nuffel ertoe overhalen om zijn ideeën met betrekking tot het Antwerpse orgel met Klais te bespreken en over de bouw ervan te onderhandelen. Resultaat: een grandioos werkstuk dat tot op heden nog steeds geen ingrijpende wijzigingen heeft ondergaan.

De plaatsing ervan lokte alom bewondering uit en oogt nog steeds mooi, sober en evenwichtig.

Met *respect* voor het moderne interieur werd het pijpenfront derwijze geschikt dat de vier lancetramen middenin de westgevel volledig vrij bleven.³⁰ Jos. Loncke die enkele jaren met het huis Klais had samengewerkt zou dat soort ideeën ontwikkelen in zijn instrumenten.

De meningen voor het Antwerpse orgel waren unaniem lovend. Flor Peeters, voor wie de dispositie het persoonlijke 'klankideaal' van Van Nuffel weerspiegelde,³¹ kwalificeerde het als een: *'Instrument remarquable, conçu d'après les principes esthétiques modernes. Les anches ont été harmonisées "à la française", elles sont claires et éclatantes et parlent avec facilité et avec une répétition exceptionnelle.'* [Merkwaardig instrument ontworpen volgens de moderne esthetische principes. De tongwerken, op z'n Frans geharmoniseerd, klinken helder en schitterend en spreken met een groot gemak en met een uitzonderlijk repetitiemechanisme.]; Marcel Dupré merkte op: *'L'harmonie en est belle et variée et le mécanisme rapide et sûr.'* [De harmonie ervan is mooi en gevarieerd, het mechanisme snel en zeker.]; Alex Pape, organist van de O.-L.-Vrouwkathedraal en orgel docent aan het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium te Antwerpen, omschreef het zonder meer als een *'machtig instrument'*.³² Orgel en bouwer kregen in 1932 van de tentoonstellingsjury de hoogste onderscheiding.

29. J. Kreps, 'Mgr. Théodore Bernard Rehmann (1895-1963)', in *Musica sacra*, N 64 (1963/4), 176-184.
30. Folder met voorstelling van het orgel (verz. G.Huybens).
31. Fl. Peeters, 'Het groote orgel in de "Christus-Koning"-kerk der Wereldtentoonstelling te Antwerpen', in *Musica sacra*, N 37 (1930/3), 188-191.
32. *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/ Bonn*, Folge 22/1931.

Mgr. Jules Van Nuffel en Hans Klais (Bonn, augustus 1946).

- 33 Presentatiefolder over het orgel (verz. G. Huybens).
- 34 Aanleiding: de bouw in 1923/24 van een nieuw orgel (III-P/47) voor de Sint-Romboutskathedraal te Mechelen, naar de ideeën van dr. G. Bédart, een hoogleraar aan de universiteit van Rijsel, voldeed niet aan de gestelde eisen van Van Nuffel.
- 34 N. Duyck, 'Het Johannes Klais-orgel in de kerk Onze Lieve Vrouw Middelaars', in N. Declerck (ed.), *Turnhout – Orgelmaand*, Turnhout, 2008, [18-19].
- 36 Uit: programmaboek (31 januari 2004): *Concert Anniversaire de l'inauguration de l'orgue Klais (31 janvier 1954)*.

De pers had superlatieven te weinig om het kunstwerk de hemel in te prijzen: 'De naar de laatste moderne beginselen en hoogste kunstbegrippen gebouwde orgel der Antwerpsche Wereldtentoonstelling bezit 72 sprekende stemmen en 28 koppelingen met ongeveer 5.500 pijpen verdeeld op vier klavieren en pedaal. Bemerkenwaardig is het aanleggen aan de buitenbalustrade van het oksaal van een klein orgel (eerste klavier), door de oudere orgelbouweesters Rugwerk genaamd, en door de moderne, naar jaarhonderden, meermaals, met den gelukkigsten uitslag, uit de vergetelheid getrokken, tot ondersteuning van het koor en tot plastische weergave van polyphonische muziek. Het schijnt overbodig in te gaan op den klank der registers, b.v. op den warmen grondtoon der koper-principalen, den voornamen glans der vulstemmen of op de meesterlijk geïntoneerde tongwerken, daar de orgelmaker zijne taak niet enkel nagestreefd heeft in de hoogste ontwikkeling der registerklanken in het bijzonder, maar meer nog in de artistieke verbondenheid der stemmenregisters onder elkaar, waardoor bijna oneindige en tot nu toe onbekende klankvermengingen mogelijk worden. Om dit doel te verwezenlijken, werden alle pijpen opzettelijk voor hunne gegevene klank-eigenschappen ontworpen, gelijk reeds de gansch ongewone bouwtrant der pijpen en het gebruik, voor de eerste maal in België, van koper, het bewijzen. Dit bouwprincipe geldt even zoo veel voor algemeene artistieke doeleinden als voor de bijzondere vereischten eener kerkorgel. In dit opzicht werd de orgelbouwer in ruime mate gediend door eigen, rein wetenschappelijke, klankopzoekingen. Zoowel op technisch als op klankgevend gebied, beduidt deze orgel het volmaaktste wat tot heden bereikt werd. De nieuwe inrichtingen van de verplaatsbare console werken zuiver elektrisch, naar eigen opvatting des orgelbouwers en zijn, gelijk alle andere onderdeelen der orgel, in eigen bedrijf, een der grootste Duitschlands, gefabriceerd worden.'³³

Of Van Nuffel zijn plan ooit aan een of andere Belgische orgelbouwer heeft voorgelegd, valt te betwijfelen. Hij liep niet hoog op met het werk van de Belgische orgelbouwers dat volgens hem 50 jaar achterop hinkte. De enige die hij vertrouwde was Anneessens; met de firma Stevens lag hij al jaren overhoop.³⁴ Dat blijkt onder meer uit een 'vertrouwelijke' brief (d.d. 17 november 1929) die hij schreef aan Hubert Misonne, pastoor van de O.-L.-Vrouw-Middelaarskerk te Turnhout: 'Om zeer bijzondere redenen is het me onmogelijk het huis van Duffel [= Stevens]

nog te kunnen aanbevelen. Ik heb vertrouwen in Anneessens, die naar mijn oordeel althans de meest betrouwbare facteur is in België. Indien het verschil in prijs u niet afschrikt, is zeker de voorkeur te geven aan Walcker, want in België is men thans 50 jaren ten achter wat den orgelbouw betreft! Verder voegde hij er fijntjes aan toe: 'Komt u eenmaal te Mechelen, zoo kan ik u mondeling meer zeggen, - dat is de reden waarom ik u niet vroeger antwoordde, daar de zaak voor mij nogal delicaat is!' In een andere brief (d.d. 13 maart 1930) raadde hij Misonne aan: 'geen Belgische orgelbouwer te nemen - welk ook het verschil in prijs zij. Wanneer er enkele flinke orgels in het land zullen staan, zullen onze orgelmakers best begrijpen dat ze zich moeten opwerken. Ik ben dan ook overtuigd dat we ten slotte onze nationale orgelfactuur steunen met tijdelijk elders te gaan.'³⁵ Misonne, op dat ogenblik op zoek naar een nieuw orgel voor zijn nieuwe kerk, bestelde er prompt een bij Klais (werklijst: 1931).

Voor de verbouwing van het concertorgel in het Lemmensinstituut (1933) wendde Van Nuffel zich opnieuw tot Klais. Aan zijn stelling dat er in België geen goede orgelbouwers waren, veranderde hij geen jota. Zijn overtuiging werd trouwens gedeeld door dom Kreps. Zelfs Paul Eraly (1910-1987), de organist van de Sint-Servaaskerk te Schaarbeek, zou, twintig jaar later, en dat naar aanleiding van het nieuwe Klais-orgel in zijn kerk (1953), nog openlijk verklaren: 'les facteurs d'orgues belges ne sont pas capables aujourd'hui de réaliser un grand orgue (60 jeux et plus) qui donne entière satisfaction' [de Belgische orgelbouwers zijn vandaag de dag niet bij machte een groot orgel van 60 spelen en meer te realiseren dat volledige voldoening geeft],³⁶ uitspraak die toen nogal wat commotie heeft teweeggebracht.

Een gelijkaardige situatie *nieuw is er niets onder de zon* (Prediker 1: 9) - had zich reeds voorgedaan in de 19de eeuw. In scherpe bewoordingen had François-Joseph Fétis, de almachtige en alomtegenwoordige directeur van het Brussels Conservatoire Royal de Musique, de onkunde en de stunteligheid van de lokale orgelbouwers in België aan de kaak gesteld en daarbij met overdonderend geluid de loftrumpet gestoken over buitenlandse orgelbouwers als Cavallé-Coll en Merklin-Schütze. Zijn bemerkings stuitte toen ook op veel verzet. Maar Fétis, de pragmaticus, kwam in zijn betoog wel met een alternatief voor de dag: laat die kleine orgelbouwers

samenwerken met die grote uit het buitenland, daardoor kunnen ze hun stielkennis opkrikken en hun werkomstandigheden verbeteren. Dat idee heeft dom Kreps, toen hij met Klais samenwerkte, eveneens, maar met wisselend succes, in Vlaanderen uitgeprobeerd (cf. de brief van Jules Aneessens aan dom Kreps in bijlage I, waarin die categorisch een samenwerking met Klais van de hand wees).

Jules Van Nuffel en dom Kreps waren visio-nairen. Ze speelden handig in op het nieuwe religieuze réveil tijdens het interbellum in Vlaanderen en ontwikkelden daarbij *grensverlegende* ideeën die ze steeds krachtig met woord en daad verdedigden, de gevleugelde woorden van Goethe indachtig: *‘Die Tat ist alles, nichts der Ruhm’* [De daad is alles, de roem niets].

Kreps-Klais: een Belgisch-Duitse orgelalliantie

Dom Kreps maakte, eveneens via Rehmann, in 1930 kennis met het huis Klais en de nieuwe Duitse orgelfactuur. Onder de indruk van twee Klais-orgels die hij toen had gezien, namelijk die van de oude norbertijnenabdij (1130-1802) – vanaf 1895 klooster van de paters van de H.- Geest – van *Knechtsteden* (1925: II-P/31) en van het provinciaal blindeninstituut in *Düren* (1929: III-P/42) – allebei tijdens de oorlog vernield – schreef hij, geëxalteerd, in april 1930 aan Klais: *‘Je demeure si profondément impressionné par votre orgue de Düren que j’ai vraiment la nostalgie d’une telle beauté. L’instrument a un son tout diaphane et pleinement organistique. Ses couleurs sonores sont si plastiques qu’elles s’adaptent avec une netteté complète aux polyphonies les plus complexes comme aux harmonies les plus modernes, prêtant aux unes comme aux autres une plénitude remarquable de timbres caractéristiques. L’orgue de Düren trahit la main d’un acousticien averti, d’un technicien éminent et d’un grand artiste. Il*

marque un progrès sérieux dans la facture d’orgue et peut être considéré comme une palier dans l’art de l’organier.’ [Ik blij dermate diep onder de indruk van uw orgel van Düren dat ik met heimwee aan de schoonheid ervan terugdenk. Het instrument bezit een transparante klank, volkomen organistiek. Het klankenpallet is zo plastisch dat het zich, door zijn helderheid, aanpast niet alleen aan de meest complexe polyfonie, maar ook aan de modernste harmonieën. Het bezorgt zowel aan het ene als aan het andere een opmerkelijke volheid van karakteristieke timbres. Het orgel van Düren verraadt de hand van een gedegen akoesticus, een eminent technicus, een groot artiest. Ernstig in het orgelbouw en wellicht beschouwd als een hoogtepunt in de ontwikkeling van de orgelbouwkunst].³⁷

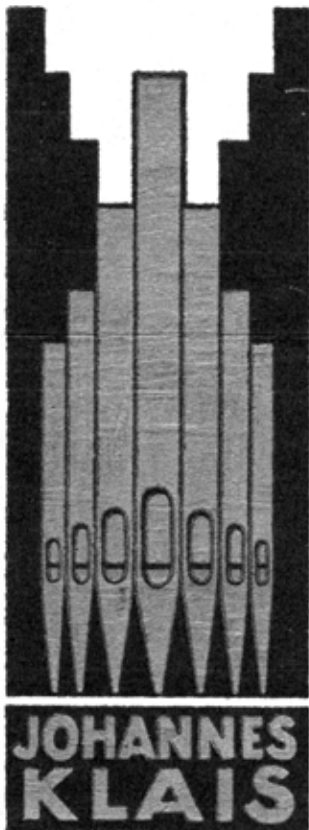
Prompt stelde dom Kreps zich van dan af voor als de spreekbuis van de firma Klais in België. Als benedictijn van de toen invloedrijke abdij Mont César/Keizersberg te Leuven en als geleerd orgelexpert en musicoloog had hij in vele kerken en kloosters een stevige voet in huis: voor menig pastoor en kerkfabriek was hij een orgelbaken en derhalve de meest geschikte contactpersoon tussen bisdommen en kerkfabrieken. In zijn enthousiasme stelde hij overal het huis Klais voor. Spontaan engageerde hij het voor de uitbreiding van zijn eigen orgel in de abdijkerk van Keizersberg (1930) en voor de ombouw van bestaande orgels waaronder die van het studiehuis Sint-Augustinus van de paters assumptionisten te Leuven en van de Ecole d’ Arts et Métiers in Erquelinnes (allebei in 1931). Bij de bouw van nieuwe orgels trad hij vaak op als adviseur: Edingen/Enghien (1931), Tongerlo (1933), Deurne en Wilrijk (allebei in 1934), Brussel (1935) en Gent (1936) evenals de ophefmakende verplaatsing van het 18de-eeuwse orgel in de Brugse Sint-Salvatoriekathedraal (1936). Tussendoor bleef hij, evenwel zonder resultaat, ijveren om nog meer Klais-orgels te introduceren, zoals bijvoorbeeld in:

- 1933: Merksem, Sint-Franciscus van Assisië (II-P/23)
- 1934: Antwerpen, Heilige-Geestkerk (IV-P/46)
- 1935: Sint-Niklaas, Sint-Jozefinstituut (II-P/18)
- 1936: Gistel, dekanale kerk (II-P/?)
- 1939: Lier, Sint-Gummaruskerk (IV-P/50).

Niet iedereen was opgetogen over de gedrevenheid waarmee dom Kreps ‘zijn’ Duitse firma overal promoveerde. Zelfs de instrumenten die het huis opleverden, lokten vragan uit.

37. *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/ Bonn, Folge 17/1930.*

Dom Jozef Kreps en Hans Klais

Klais-logo (voor 1937)

Plaatselijke orgelbouwers klaagden dat hun werkopdrachten daardoor verminderden. Schrijnend in die zin is een brief (d.d. 27 september 1931, bijlage I) van Jules Anneessens, waarin die moedig zijn ongenoegen ventileerde tegenover dom Kreps over:

1. de situatie van de orgelbouw in Vlaanderen;
2. de Klais-orgels in Antwerpen (Christus-Koningkerk) en Turnhout (O.-L.-Vrouw-Middeleareskerk) die hij als 'half goed' bestempelde;
3. het feit dat hij [dom Kreps] te weinig begrip zou betonen voor de moeilijke financiële tijden die zijn bedrijf en familie, maar ook die van anderen, op dat ogenblik door een te kort aan werk doormaakten.

Vier jaar later zou Anneessens, zoals ook Max Stassin 'Facture d'orgues à Louvain' deed (d.d. 5 augustus 1935: III-P/46), een 'Bestek en beschrijving voor het herstellen en uitbreiden van het orgel van St Salvator te Brugge' bij de kerkfabriek indienen (d.d. 11 oktober 1935: IV-P/57). De opdracht werd toegewezen aan Klais.

Andere kritische geluiden kwamen onder meer van:

Alexandre Cellier, auteur van *L'Orgue moderne* (Parijs, 1913), die dom Kreps schreef (brief d.d. 6 juli 1932): '*Monsieur Klais est un facteur des plus remarquables et il est à souhaiter qu'il fasse école pour beaucoup de choses. Il a bien, de ci de là, quelques puérilités et partis-pris, comme celui de supprimer les beaux et gracieux buffets, de mépriser les boîtes expressives dont j'appréciais aujourd'hui la raison d'être pour certaines musiques et surtout dans le cas où l'on est obligé de jouer des transcriptions. Il est vrai que ces boîtes ne sont pas bonnes en général et que le fonctionnement électrique est défectueux. Les boîtes de C[availlé]-C[oll] et celles du facteur Puget sont le model du genre. Mais ceci est du détail et pour l'ensemble, j'apprécie fort la facture et la doctrine de M. Klais sans vous parler de son usine modèle.*' [De heer Klais is een van de merkwaardigste orgelbouwers en het is wenselijk dat hij 'school' maakt voor tal van zaken. Hier en daar zijn er wat onnozelheden en vooringenomenheden zoals het weglaten van mooie en sierlijke orgelkasten, evenals het geringschatten van zwelkasten. Vandaag de dag weet ik het bestaan ervan te waarderen voor bepaalde muziekgenres, in het bijzonder wanneer men verplicht is transcripties te spelen. Het is een feit dat deze zwelkasten in het algemeen niet goed zijn en dat de elektrische werking ervan

gebrekkelig is. Model in hun genre zijn die van C[availlé]-C[oll] en van Puget. Maar het betreft hier bijkomstigheden: ik apprecieer ten zeerste de orgelfactuur en de visie van de heer Klais, zonder het te hebben over zijn modelfabriek.]

Maurice Delmotte die, naar aanleiding van de bouw van zijn orgel voor het paviljoen La Vie Catholique/ Het Katholiek Leven op de wereldtentoonstelling in Brussel (1935), bij Henry Lacoste, de ontwerper van het paviljoen, begrip zocht: '*Ne vous semble-t-il pas que les facteurs d'orgues belges pourraient être un peu encouragés? Il y a en Belgique quelques ecclésiastiques qui recommandent instamment les allemands depuis quelques années. Il y a cependant quelques bons facteurs en Belgique.*' [Vindt u niet dat de Belgische orgelbouwers wat aanmoediging verdienen? In België zijn er enkele geestelijken die al enkele jaren met aandrang het werk van Duitsers aanbevelen. Nochtans zijn er in België enkele goede orgelbouwers.]

Bernard Pels die in 1937 toevallig vernam dat de kerkfabriek van de Sint-Pieters-Buiten parochie in Gent bij de firma Klais een nieuw orgel zou bestellen – Flor Peeters zou het plan tekenen en het instrument inspelen – reageerde vinnig en bood de pastoor ongeremd zijn diensten en speciale voorwaarden aan: '*Hierdoor doe ik beleefd maar dringend een beroep op U, om toch dit werk in België te laten vervaardigen en niet aan een buitenlandse firma op te dragen. Hiervoor bestaat geen enkele reden, ik sta er beslist voor in, dat men het werk krijgt zoals het verlangd wordt. Door ons de opdracht te verstrekken geeft U de Belgische orgelbouw een gelegenheid om tot hogere bloei te komen, bovendien geeft U aan verschillende mensen voor geruime tijd werk. Mocht het prijsverschil misschien een reden zijn, dan is er voor dit uitzonderingsgeval nog over te praten. Ik ben als het moet bereid financiële offers te brengen, in het belang van mijn zaak, maar ook in het belang van de Belgische orgelbouw in het algemeen. Er is dus geen enkele reden om het orgel aan een Duitse firma te bestellen.*'³⁸

Hetzelfde geluid liet Alfred Stevens nog in 1952 horen in zijn artikel *Hedendaagse orgelbouw* (in België).³⁹

Maarten Vente die, met het oog op de uitgave van zijn orgelpublicaties, in België enkele studiereizen had ondernomen, liet (brief d.d. 3 november 1943) dom Kreps weten: '*Ik heb*

38. J. De Paepe, *100 jaar Sint-Pieters-Buiten Gent (1874-1974)*, Sint-Niklaas, 44-45.

39. *De Praestant*, 1 (1952/1), 8-12.

verschillende malen reizen in België gemaakt om daar orgels te leren kennen. Over het algemeen is mij de orgelcultuur (dat was in 1936, 1937, 1938) in België zeer tegengevallen, vooral wanneer het gaat over het conserveren van oude instrumenten. Ik heb één waarlijk groots orgel gevonden: St. Paul, Antwerpen en dat was nog hogelijk verwaarloosd. Andere instrumenten, die heel goed hadden kunnen zijn, zijn weerzinwekkend verwaarloosd of gemoderniseerd: Tongeren, Dendermonde, etc. Beter bevielen mij de door Klais gebouwde orgels in Gent en Brugge; vooral het eerste vond ik zeer goed. Doch dit orgel is – ondanks uw medewerking – geen product der Belgische orgelfactuur. En – dit is mijn vaste overtuiging – wij hebben geen Duitsen orgelbouwer nodig om even goed werk te leveren.’

De enige Vlaming die op dat ogenblik een samenwerkingsverband met Klais heeft aanvaard – kwestie van werkzekerheid – was Jos. Loncke uit Esen in West-Vlaanderen. Zijn eerste contact met dom Kreps dateert van december 1935 (drie brieven, bijlagen IIa-b-c). In alle eerbijheid vroeg hij hem om technisch advies, want ‘ik heb nog veel te leeren’ (bijlage Ia); hoopte hij ‘hemel en aarde [te kunnen] bewegen’ om het orgel van de O.-L.-Vrouwkerk in De Panne te mogen maken (bijlage IIb); stelde hij hem zijn orgels van Esen (1929: II-P/17), Diksmuide (1931: II-P/26), Leysele (1933: II-P/16) en Stene (1935: II-P/9) voor met de trotse bewering ‘mijn werk mag gerust langs dit van Anneessens van Meenen staan’ (bijlage IIa en c).

De bouw van het orgel in De Panne ging uiteindelijk naar Klais. Jos. Loncke zou hem bijstaan, wat ook gebeurde voor de instrumenten van de kathedralen van Brugge en Gent (allebei in 1936) en Gent (1937: Sint-Pieters-Buiten). Kort na de Tweede Wereldoorlog bezorgde Loncke dom Kreps een historische nota met een werklijst van zijn orgelbedrijf (brief d.d. 19 maart 1946).⁴¹

Bernard Pels, pas in België geïnstalleerd, richtte zich eveneens via een brief (d.d. 5 december 1935) tot dom Kreps in de overtuiging dat die het op prijs zou stellen ‘dat er in België een goed modern bedrijf is, welke producten zeker niet voor de buitenlandsche behoeven onder te doen. Het gaat er om of men my de gelegenheid geeft om iets moois en goeds te maken.’ Hij voegde eraan toe: ‘Momenteel heb ik niets meer te doen en vraag U hierdoor of U wat werk voor my weet. U kunt overtuigd zyn dat het wordt uitgevoerd zoals U het verlangt, ik zal er alle zorg aan besteden en het werk met toewyding uitvoeren.’

In de periode 1938-1953 viel de Klaisproductie in België volledig stil: zaken doen met een Duits bedrijf – in 1944 bovendien gebombardeerd – was niet wenselijk.

1945: een orgelcongres

Na de oorlog moesten de lokale orgelbouwers weer aan de slag: de schade moest overal worden opgemeten, het vertrouwen onderling en met kerkfabrieken en de overheid geconsolideerd, grondstoffen en materiaal aangekocht. Iedereen verwachtte leidinggevende initiatieven. Onder de auspiciën van het Office provincial des artisanats et des industries d’art du Brabant/Provinciaal comité voor kunstambachten en kunstbedrijven van Brabant organiseerde dom Kreps voor de allereerste keer in België een congres Journées d’études pour facteurs d’orgues et fondeurs de tuyaux (Brussel, 22-24 september 1945), pionierswerk dat de basis zou leggen voor latere Vlaamse orgelcongressen zoals onder meer dat van Tongerlo (1951) en van Gent (1958).

Onder de deelnemers waren:

1. de *orgelbouwers* Paul Anneessens (Menen), Maurice Delmotte (Doornik), Emile Dresse (Namen), Gerard D’Hondt (Herselt), Joseph Geurts (Berchem-Antwerpen), Firmin Joris (Aarschot), Emile Kerkhofs (Schaarbeek), Jos. en Gerard Loncke (Esen), Stevens (Duffel), Jacques Stinkens (Brussel), Hubert Van de Loo (Leuven), Emile Verschuere (Tongeren), Vos (Zichem);
2. de *pijpenmakers* Hubert Pecqueur (Menen) en Jos Van Hemelryck (Brussel);
3. Joseph Peeters (Hoeselt), leverancier van elektrische orgelventilatoren;
4. de *componist* Raymond Moulart;
5. de *organisten* Charles Hens (orgeldocent aan het Conservatoire Royal de Musique te Luik), Jean Van de Cauter (organist aan het klein seminarie te Floreffé), de paters Hilonius Servaes en Theodore Moors, allebei uit Mechelen en studenten van het Lemmensinstituut, en de minderbroeder Humbertus Moris (Sint-Truiden).

Daar pleitte dom Kreps vurig voor de oprichting van een orgelgilde, de uitgave van een bulletin, de uitbouw van een bibliotheek waar orgelbouwers terecht konden met hun vragen. Bovendien wou hij de aanwezige orgelbouwers ertoe aanzetten om een lijst van de materialen waarvan ze (het meest) dringend behoefte hadden aan het Office voor te leggen. Hij gaf zelf een voordracht over orgelmaten, Charles Hens over oude en nieuwe

40. *De Praestant*, 3 (1954/4), 98.

41. J. Loncke, ‘Geschiedenis van een Orgelbouwer, in *De Schalmei*, 1 (1946/3-4-5), 19-20 (deel 1), 21-22 (deel 2), 23-24 (deel 3).

orgelliteratuur, Jean Jassogne over het gebruik van Congolees hout in de orgelbouw, Paul de Maleingrau over het elektrische Hammondorgel. Of de voorgestelde doelstellingen van dom Kreps werden gerealiseerd en of in september 1946, zoals vooropgesteld, een tweede bijeenkomst zou plaatsvinden, is mij niets bekend. Dat (tweede) congres zou trouwens worden voorafgegaan door: *'une semaine de l'orgue radiodiffusée où le public et les auteurs trouveraient leur compte, et où les facteurs pourraient s'initier à la littérature ancienne et moderne de l'orgue dont ils étudieraient les exigences dans leurs travaux subséquents.'* [Een uitgezonden orgelweek waar publiek en auteurs hun gading zouden vinden. Orgelbouwers zouden zich vertrouwd maken met de oude en de nieuwe orgelliteratuur, die ze dan aan de eisen van hun vak zouden kunnen toetsen.] Het plan kreeg een onvoorziene wending.

Precies één jaar later – 26-29 september 1946 – vonden te Gent de Gentse orgelfeesten plaats. De organisatie lag in handen van Berten de Keyser, hoofdredacteur van het in dat jaar, eveneens in Gent gestichte en eerste Vlaamse orgeltijdschrift *De Schalmei* (1946-1950). Hoewel de naam van dom Kreps niet voorkomt in de lijsten van het ere- en het beschermcomité van die feesten, toch liet hij zich opmerken met twee lezingen: *Een orgelbouwgilde?*, idee dat hij het jaar voordien op zijn congres naar voren had gebracht, en *De geestelijke rol van den orgelbouwer*.

Soms kon dom Kreps, die zeer uitbundig kon zijn en graag het grote gelijk aan zijn kant wou hebben, zich ook vergalopperen. Voorbeeld: op een Dag van het Belgisch orgel (Gent, 17 september 1954) had hij zonder schroom gepleit voor een verzoening tussen het pijporgel en het elektronisch orgel *'die elkaar niet noodzakelijk moeten afslachten maar wederzijds moeten steunen'*. De grote ijveraar van het historisch en modern pijporgel kreeg een storm van verontwaardiging over zich heen en zou zich deemoedig – bepaalde zaken in het verhaal waren volgens hem 'uit de lucht gegrepen' –, distantieëren van zijn ongelukkige uitspraak.⁴²

Vanaf 1953 opereerde het huis Klais opnieuw Vlaanderen. De bouw van het orgel voor de Sint-Servaaskerk in Schaarbeek volgde dom Kreps op de voet; in 1958 ontwierp hij een ambitieus, maar nooit uitgevoerd orgelplan

voor de Sint-Pieterskerk te Leuven; in 1958/59 was hij de spilfiguur bij de verhuis van een fraai Cavaillé-Collorgel van Gent naar Heverlee; tussen 1956 en 1961 was hij, soms als adviseur, getuige van de bouw van de vier laatste Klais-orgels: Antwerpen (1956: Sint-Camillusinstituut), Dendermonde (1958: benedictijnenabdij), Egenhoven (1959: jezuïeten), Roeselare (1961: O.-L.-Vrouwkerk). Met zijn overlijden in 1965 verdween één van de hoofdpersonages uit het grote Klais-epos in België. De laatste Belgische activiteit van het huis Klais was de uitbreiding van het orgel in de H.-Hartkerk in Knokke (1984).

Werklijst

Bij de 37 instrumenten, chronologisch gerangschikt, geven we achtereenvolgens:

1. de oorspronkelijke lokatie, met een summier beschrijving van het gebouw waarvoor het orgel bestemd was, soms gevolgd van een nieuw adres (werklijst: 1930b, 1933a, 1935a, 1957, 1959a/b). De ondertussen verdwenen Klais-orgels zijn: 1902, 1931b/c. Dertien instrumenten (1930a/b, 1931a en d, 1934a/b, 1935a-b-c, 1937a/b, 1938, 1959/b) werden ontworpen voor zalen, kerken en kapellen die tijdens de jaren 1929-1936 waren gebouwd;
2. een technische fiche: opusnummer, huidige samenstelling, datum van inspelings, onderhoudsfirma;
3. en bibliografische verwijzingen.

Van 23 instrumenten kennen we het opusnummer: **240** (1902), **750** (1930a), **761** (1931a), **771** (1931b), **776** (1932), **792** (1933b), **807** (1934a), **809** (1934b), **830** (1935a), **838** (1935b), **839** (1935c), **849** (1936a), **852** (1936b), **881** (1937a), **882** (1937b), **900** (1938), **1077** (1953), **1107** (1956), **1145** (1959b), **1149** (1957), **1153** (1958), **1233** (1961), **1622** (1984).

Van vier orgels (1930b, 1931b, 1931d, 1956) geven we de dispositie omdat ze in de vakliteratuur ontbreken. Al de andere zijn bekend via de *Katalog* van de firma Klais (kopieën in ons bezit), de tijdschriften *Musica sacra*, *De Schalmei* en *De Praestant*, de orgelinventarissen *Het historisch orgel in Vlaanderen* en *Orgues de Wallonie*, verschillende monografieën en inhuuldigingsprogramma's.

42. *De Praestant*, 3 (1954/4), 98.

1902 Tongerlo (Westerlo)

Norbertijnenabdij O.-L.-Vrouwkerk, Abdijstraat 40, 2260 Westerlo
Neogotische kerk (1851-1859) ontworpen door Pieter Paul Stoop.
Op zondag 28 april 1929 werd de abdij verwoest door een brand.
De kerk liep grote schade op en daarbij ging het orgel verloren.

Opus **240**, *nieuwbouw*: II-P/23 (? pijpen)

Samenstelling: I/10, II/8, *pedaal*/5

Manuaal: C-g³; pedaal: C-f

- * 1933: J. Kreps, *Het orgel in Tongerlo 1436-1933*, Tongerlo, 97-104 (geschiedenis en **dispositie**). Foto: zie hiernaast.
- * 2001: H. Hodick, *Johannes Klais (1852-1925). Ein Rheinischer Orgelbauer und sein Schaffen*, deel 2, 158-159 (geschiedenis en **dispositie**).

1930a Antwerpen (wereldtentoonstelling)

Christus-Koningkerk, Jan De Voslei, 2020 Antwerpen
Kerk in neobyzantijnse-art deco (1928-1930) ontworpen door Jos Smolderen en gebouwd naar aanleiding van de wereldtentoonstelling in Antwerpen (1930). Ze maakte daar deel uit van de afdeling Art flamand anciens / Oude Vlaamsche kunst. Eenmaal voltooid, kreeg Hans Klais de opdracht er een nieuw orgel in te plaatsen.

Opus **750**, *nieuwbouw*: IV-P/72 (6000 pijpen)

Samenstelling: *Rückpositiv* I/10, *Hauptwerk* II/17, *Schwellwerk* III/16, *Brustwerk* IV/12, *Pedal*/17

Manuaal: C-c⁴; pedaal C-g¹

Inhuldiging: 9 augustus 1930, Flor Peeters (1903-1986)

Onderhoud: Etienne De Munck (Sint-Niklaas)

- * *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn*, Folge 22/1931 (appreciaties en **dispositie**).
- * 1930: Fl. Peeters, 'Het groote orgel in de "Christus-Koning"-kerk der Wereldtentoonstelling te Antwerpen', in *Musica sacra*, N 37 (1930/3), 188-191 (commentaar en **dispositie**).
- * 1933: J. Kreps, *Het orgel in Tongerlo*, 111 (vermelding).
- * 1936: P. Smets, *Neuzeitlicher Orgelbau*, Mainz, 184 (**dispositie**).
- * 1983: A. Fauconnier en P. Roose, *Het historisch orgel in Vlaanderen*. Deel IIIa - Antwerpen (arr. Antwerpen), Brussel, 32-33 (**dispositie**).
- * 1996: L. Vermoesen, 'Het Klais-orgel', in *Kristus Koning - Antwerpen*, [8-10].

De wereldtentoonstelling van 1930 liep gelijktijdig in Luik. Het orgel aldaar (III-P/46), gebouwd door de Parijse firma Cavaillé-Coll, verhuisde naar de Basiliek van Lisieux.

- * 1930: *Musica sacra*, F 37 (1930/4), 259 (vermelding).

foto: Luk Bastiaens

1930b Antwerpen (wereldtentoonstelling)

Nu in de Sint-Suzannakerk, Gustave Latinislaan, 1030 Schaarbeek

Het koororgel van Klais dat in de 'expositiekapel' van de wereldtentoonstelling te Antwerpen (1930) stond, verhuisde nadien naar het doksaal van de nieuwe Suzannakerk (1925-1928), door Jean Combaz ontworpen, in Schaarbeek. In 1937 werd het, na een overstroming in de kerk, geres-taureerd en in het koor opgesteld. In 1962 plaatste de firma Pels-D'Hondt een nieuw groot orgel op het doksaal.

De dispositie van Klais bleef ongewijzigd.

Opus ? : *nieuwbouw*: II-P/10 (? pijpen)

Samenstelling: *Grand Orgue* I/4; *Récit* II/4; *Pédale*/2

Manuaal: C-c⁴; pedaal: C-g¹

Manuaal I		Manuaal II		Pedaal	
Principal	8	Roerfluit	8	Soubasse	16
Open fluit	8	Salicional	8	Gedekt	8
Nachthoorn	4	Prestant	4		
Progressia	2 ² / ₃ 2-III	Zwitserse pijp 2			

Inhoudiging: geen gegevens

Onderhoud: Delmotte (Doornik)

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 17/1930* (vermelding).

* 2009: briefwisseling Léon Kerremans.

1930c Leuven

Benedictijnenabdij Regina Caeli - Keizersberg, Mechelsestraat 202, 3000 Leuven

De abdij, in neoromaanse stijl (1897-1928), werd ontworpen door Pierre Langerock en afgewerkt door Emile Goethals.

Uit de schaarse en niet altijd even duidelijke gegevens die dom Krepes over zijn orgel in de kapel van de abdij Keizersberg verzamelde, onthouden we de volgende details:

1910: een orgel van Georges Cloetens (Brussel) werd door Joseph Jongen ingespeeld en omstreeks 1920 door Jules Anneessens 'hersteld';

1930: aankoop van een Walckerorgel (1911: II-P/18), een privé-instrument van de heer Schaeken uit Brussel, dat, zonder enige specificatie, door Klais werd 'herbouwd' en met 10 spelen werd uitgebreid en van een nieuwe speeltafel werd voorzien;

1935: 'vernieuwing': volledige elektrificatie, drie nieuwe windladen, koperspelen.

1939: Samenstelling: II-P/33

Hoofdwerk I/5, *Zwelwerk* II/8, *Ancillaire*/9, *Voetwerk*/11;

1944: bombardement van de abdij en vernieling van hetorgel;

1952: aankoop van een *Aeolian Pipe Organ* (New York, 1906, nr. 953) met 'revisie' door Klais en verder onderhoud door onder meer Joris (Averbode), Van de Loo (Leuven), Stevens (Duffel).

1958: toevoeging op het Hoofdwerk van een Principaal 8 met frontpijpen in koper.

Opus ?; *transformatie*: II-P/30 (? pijpen)

Samenstelling: I/11; II/8; Pedaal/11

Onderhoud: Stevens bvba.

Foto: Jean-Paul Dispa

Foto: Eric Dewaesegeer

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 17/1930* (vermelding).

* 1933: J. Krepes, *Het orgel in Tongerlo*, 111 (vermelding).

* 1985: J.-P. Felix en G. Huybens, *Leuvense orgelgids*, Leuven, 102-103 (**dispositie**).

* 1999: G. Huybens, 'Keizersberg – Kunstberg', in *Loven Boven Altijd Godt Loven. 100 Jaar Abdij Keizersberg Leuven (1899-1999)*, Leuven, 169-172 (geschiedenis en **dispositie**).

1931a Turnhout

O.-L.-Vrouw-Middelareskerk, de Merodelei, 2300 Turnhout

Kerk in neobyzantijnse stijl (1929-1931) ontworpen door Jules Taeymans.

Opus **761**, *nieuwbouw*: II-P/38 (1967 pijpen)

Samenstelling: *Groot orgel I/9; Reciet II/12; Pedaal 7*

Manuaal: C-c³; pedaal: C-f¹

Inhuldiging: 19 april 1931, Flor Peeters en Henri Van den Bogaert (1906-1989)

Onderhoud: Gert Wuyts (Stavelot)

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 23/1932* (appreciatie).

* 1930/31: *Musica Sacra*, N 37 (1930/3), 198 (vermelding) en 38 (1931/2), 119 (programma).

* 1933: J. Kreps, *Het orgel in Tongerlo*, 111 (vermelding).

* 2008: N. Declerck (red.), *Turnhout Orgelmaand*, Turnhout (geschiedenis en **dispositie**).

* 2009: briefwisseling René Snyers.

foto © Ludo Verhoeven - www.ludoverhoeven.be

1931b Leuven

Sint-Antoniuscollege van de Ierse minderbroeders (kapel), Pater Damiaanplein 8, 3000 Leuven

In 1607 stichtten de minderbroeders uit Ierland een studiehuis te Leuven. De eerste steen van een nieuw gebouw aan de Varkensmarkt, op de hoek van het huidige Pater Damiaanplein met de Janseniusstraat, werd in 1617 gelegd door de aartshertogen Albrecht en Isabella. De friars verbleven er tot 1822. Van 1832 tot 1922 werd het college bewoond door de broeders van liefde die er een jongensschool hielden. Vanaf 1922 kwam het college opnieuw in handen van de Ierse minderbroeders. In 1984 werd het tot Iers Instituut voor Europese Zaken omgevormd. Het Klais-orgel in de prachtige barokkapel werd, zeer waarschijnlijk, geplaatst naar het voorbeeld van een orgel (II-P/19) dat de Ierse minderbroeders in 1931 hadden besteld bij Klais voor de kapel van hun St Patrick-college in Carlow (Ierland). In 2006 werd het Leuvense Klais-orgel verkocht aan orgelbouw bvba Schumacher. De barokkapel werd omgebouwd tot een 'gezellig' auditorium waardoor de natuurlijke akoestiek van de ruimte grotendeels teloor is gegaan.

Opus **771**, *nieuwbouw*: II-P/13 (? pijpen)

Samenstelling: *Grand orgue I/5, Positif II/5, Pédale/3*

Manuaal: C-g³; pedaal: C-f¹

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 23/1932* (appreciatie en **dispositie**).

* 1933: J. Kreps, *Het orgel in Tongerlo*, 111 (vermelding).

* 1985: J.-P. Felix en G. Huybens, *Leuvense orgelgids*, 68-69 (**dispositie**).

* 2009: briefwisseling met Guido Schumacher.

Foto's: Eric Dewaeregger

1931C Leuven

Assumptionisten (kapel), Halvestraat 14, 3000 Leuven

In 1900 bouwden de paters assumptionisten in de Halvestraat, kort bij de Sint-Geertruikerk, hun eerste studiehuis 'Sint-Augustinus'. Het toenmalige gebouw met de hele inboedel, waaronder het archief, werd op 15 mei 1940 door Duitse brandbommen volledig vernield. Aanvankelijk stond in de kapel een bescheiden orgel met een gedeelde orgelkast. Over de bouwer (Georges Cloetens?) en de omvang is niets bekend. De datum 1926 die in het dossier 'oorlogsschade' (archief van de paters te Leuven) als bouwjaar voor het nieuwe orgel wordt opgegeven, moet 1931 zijn. Dat blijkt uit de Katalog van de firma Klais en een toevallige vondst van de archivaris pater Louis Augustijns (mei 2009) in een tijdschrift van zijn congregatie. Daarin worden benevens de dispositie ook enkele bijzonderheden toegelicht over de samenstelling van de mixtuur op het *Grand orgue*. De anonieme verslaggever die, merkwaardig genoeg, met geen woord rept over Klais, die de 'restauratie' uitvoerde, geassisteerd door dom Kreps, bekent ootmoedig dat hij niet onderlegd is in de orgelbouw en dat hij zijn informatie via een confrater heeft bekomen. Toch besluit hij zijn verhaal met de fiere opmerking: '*Le mécanisme fonctionne à merveille et répond instantanément aux claviers comme à la pédale permettant avec autant d'aise que de précision l'exécution des passages les plus délicats.*' [Het mechanisme werkt uitstekend en reageert ogenblikkelijk op de klavieren en het pedaal. Met gemak en precisie kunnen de meest delicate passages worden uitgevoerd.] Het betreft hier de ombouw met uitbreiding van een bestaand orgel, maar blijkbaar met behoud van de oorspronkelijke orgelkast. Dispositie:

Grand orgue		Récit	Pédale		
Montre	8	Flûte	8	Sousbasse	16
Cor de nuit	8	Salicional	8	Bourdon	16
Dulciane	8	Voix céleste	8		
Octave	4	Flûte à cheminée	4		
Mixture	III	Hautbois	8		

* Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 23/1932 (appreciatie).

* 1931: *Lettres de la dispersion*, n° 421, 388-389. *Chronique de Louvain. Nos orgues (dispositie)*.

* 1933: J. Kreps, *Het orgel in Tongerlo*, 111 (vermelding).

De bouw van het huidige klooster werd in 1956 aangevat en was in september 1957 voltooid. De kapel kreeg een nieuw orgel (E. Verschuieren: II-P/11) dat op 29 december door Leopold Sluys werd ingespeeld. Het verhuisde in 1970 naar de Sint-Jan-Berchmanskerk in Borsbeek.

* 1983: A. Fauconnier en P. Roose, *Het historisch orgel in Vlaanderen*. Deel IIIa - Antwerpen (arr. Antwerpen), 417 (**dispositie**).

1931d Erquelinnes (Henegouwen: arr. Thuin)

Ecole d' Arts et Métiers, Rue Sainte-Thérèse 47, 6560 Erquelinnes

Nu in de kerk Maria Moeder van de Kerk (1982-1984), Kastertstraat 1, 3600 Genk (Kolderbos-Langerlo), ontworpen door Guido Walgrave. De broeders van de christelijke scholen – congregatie die in 1684 door de heilige Jean-Baptiste de la Salle in Frankrijk werd gesticht – hadden in 1910 in Reims een Ecole d' Arts et Métiers. Door de antiklerikale wetten van de Franse minister Emile Combes (1835-1921) werden alle kloosterlingen, van welke orde of congregatie ook, het land uitgezet. De Franse broeders van de christelijke scholen zochten een plaats in België waar ze hun apostolaat konden verder zetten. In Erquelinnes – het eerste station op de lijn Parijs-Luik-Keulen – werd een nieuwe school met een groot internaat gebouwd (1911-1920). Na de oorlog keerden de Franse broeders terug naar Frankrijk.

Pas in 1954 werden de gebouwen door de Waalse broeders van de christelijke scholen overgenomen. De kapel die in november 1925 werd ingewijd, kreeg midden 1931 een 'nieuw' orgel. Hoewel in de Katalog van de firma Klais, maar ook bij dom Kreps, sprake is van een transformatie, is er in de beperkte literatuur over het orgel geen enkele aanwijzing dat het door Klais zou zijn 'omgebouwd'. Broeder Léon, de toenmalige directeur van de school, bevestigde op 12 februari 1932 dat: *'M. Klais de Bonn a fait l'installation de nos orgues dans les meilleures conditions et avec des matériaux de première qualité. Les monteurs ont fait preuve d'une grande connaissance technique et d'un soin méticuleux. L'orgue ne présente aucun retard dans l'émission du son. Un telle firme mérite d'être recommandée.'* [De heer Klais uit Bonn heeft ons orgel geleverd in de beste omstandigheden en met materiaal van uitstekende kwaliteit. Het werd deskundig en met grote zorg geplaatst. Het vertoont geen enkele vertraging bij de klankontwikkeling. Zo'n firma dient te worden aanbevolen]. Volgens het contactblad (1932) van de school, zowat de enige bron voor de geschiedenis van dat orgel, werd het instrument bekostigd met giften van oudleerlingen. Dispositie:

Grand orgue	Récit	Pédale
Montre 8	Flûte harmonique 8	Soubasse/Echobasse 16
Bourdon 8	Diapason 8	
Salicional 8	Eoline 4	
Prestant 4	Petite flûte 4	
Voix céleste 8	Quintaton 8	
Flûte douce 4	Tierce 1 $\frac{3}{5}$	
Bourdon 16	Flûte 2	
Nazard 2 $\frac{2}{3}$	Trompette 8	
Hautbois 8		
Clairon 4		
Octavin 2		

Opus 7, *transformatie*: II-P/20 (1080 pijpen)

Samenstelling: Groot orgel I/11; Récit II/8; Pedaal 1

Manuaal: C-g $\frac{3}{2}$; pedaal: C-d $\frac{1}{2}$

Inhuldiging: 25 oktober 1931, broeder Apronien-Prosper

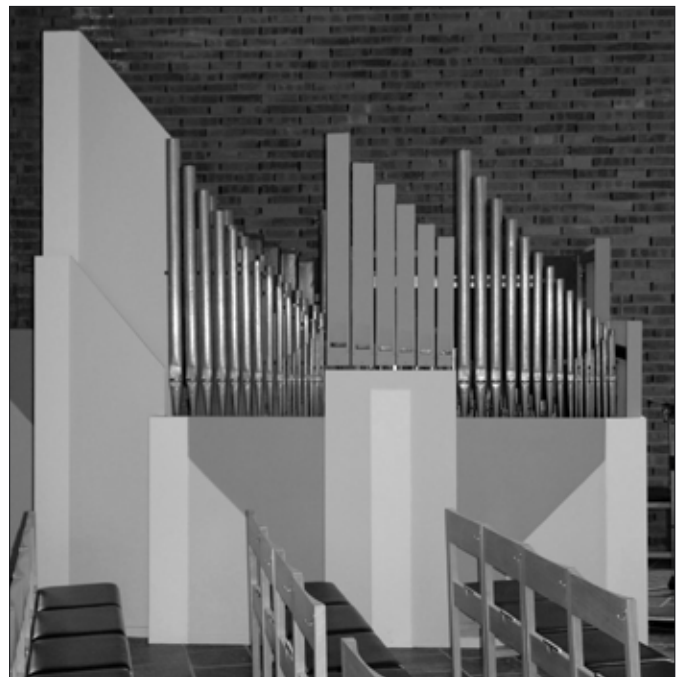
Bij deze gelegenheid gaf dom Kreps *'pas seulement un conférencier émérite, mais un maître de l'archéologie religieuse, universellement estimé et interrogé, et un organiste à l'âme profondément artistique'* [niet alleen een uitstekend conferencier, maar tevens een meester op het gebied

Erquelinnes, Klais-orgel uit 1931

Klais-orgel uit Erquelinnes, opgesteld ten huize van Renaat Mores

Klais-orgel uit Erquelinnes, huidige opstelling in Kolderbos (Genk)

Foto: Jos Moors

van de religieuze archeologie, algemeen gewaardeerd en gevraagd, en een organist in hart en nieren] ook een lezing over de geschiedenis en de evolutie van het orgel in het algemeen.

In 1972 werd het orgel aangekocht door Renaat Mores (1899-1997), oud-organist van de Sint-Martinuskerk te Aalst. Het werd in zijn huis in de Acacialaan opgesteld. Na zijn dood maakte orgelbouwer Etienne De Munck in 1997 in opdracht van Cécile Mores (1931-2001), enige dochter van Renaat en een tijdlang kloosterlinge bij de zwartzusters te Aalst, een kort technisch verslag van het orgel. Dispositie:

Manuaal I		Manuaal II		Pedaal	
Houten fluit	8	Holpijp	8	Subbas	16
Kwintadeen	8	Roerfluit	4	Bas	(transmissie) 8
Prestant	4	Zwegel	2	Koraalbas	4
Echo fluit	4	Sesquialtera	II	Octaaf	(transmissie) 2
Kwint	2 $\frac{2}{3}$	Cymbel	III		
Woudfluit	2	Regaal	8		
Terts	1 $\frac{2}{3}$				
Larigot	1 $\frac{1}{2}$				
Mixtuur	III				

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 23/1932* (appreciatie); Folge 31/1934 (vermelding 'umbau').

* 1932: 'Inauguration solennelle des orgues', in *Bulletin trimestriel de l'Ecole d'Arts et Métiers d'Erquelinnes*, januari, 31-50 (geschiedenis);

* 1932: Br. Apronien, 'Le nouvel orgue de l'école', in *Bulletin trimestriel de l'Ecole d'Arts et Métiers d'Erquelinnes*, november, 65-68 (**dispositie**).

* 1933: J. Kreps, *Het orgel in Tongerlo*, 111 (vermelding).

* 2009: briefwisseling Etienne De Munck.

1932 Edingen/Enghien (Henegouwen, arr. Soignies)

Sint-Augustinuscollege (kapel), Chaussée d'Ath 1, 7850 Enghien

Bij stichtingsakte van 1623 werd een bestaande middeleeuwse Latijnse school aan de paters augustijnen toevertrouwd (tot 1825). Vanaf 1880 werden nieuwe gebouwen opgericht; de oude kapel werd eind 19de eeuw vergroot. De school draagt de naam Centre d'enseignement secondaire catholique

Opus **776**; *nieuwbouw*: II-P/26 (1590 pijpen)

Samenstelling: *Grand Orgue* I/6, *Positif* II/5 + *Ancillaire*/8, *Pédale*/7

Manuaal: C-g³; pedaal: C-f¹

Inhoudiging: geen gegevens

Onderhoud: Delmotte (Doornik)

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 23/1932* (appreciatie en **dispositie**).

* 1933: J. Kreps, *Het orgel in Tongerlo*, 111 (vermelding).

* 1973: G. Defrennes, 'L'orgue du Collège Saint-Augustin à Enghien', in *Annales du cercle archéologique d'Enghien*, 29 (1993/94), 9-22. (geschiedenis en **dispositie** met fout opusnummer 778).

* 1997: R. Servais, 'Arrondissement de Soignies', in *Orgues de Wallonie*, Namen, (vol. 2/tome 3), 28-29 (**dispositie**).

1933a Mechelen

Lemmensinstituut, Koningin Astridlaan 72, 2800 Mechelen.

Nu in de Herestraat 53, 3000 Leuven

In 1925 bestelde directeur Jules Van Nuffel bij ene Ch[arles]-J. Crutchley voor de concertzaal van het Lemmensinstituut een nieuw orgel (III-P/49). Het was elektro-pneumatisch met 'een front van wijde Engelse diapasonpijpen uit dikwandig zink'. Begin december 1925 werd het door kardinaal Mercier ingezegend.

Midden juli 1931 werd in de Sint-Willibrorduskerk te Nijlen een nieuw elektrisch orgel ingespeeld (II-P/19). Het was vervaardigd door de firma Coupleux uit Rijsel 'volgens het systeem Ch.-J. Crutchley'. Noch over de man noch over zijn systeem is mij verder iets bekend, behalve die ene bewering van dom Kreps dat hij een Engelse orgelmakersgast was die zich na de Eerste Wereldoorlog in Rijsel had gevestigd. Na het grote succes met zijn Klais-orgel in de Christus-Koningkerk in Antwerpen (1930), gaf Jules Van Nuffel in 1933 de opdracht aan Hans Klais het concertorgel van het Lemmensinstituut om te bouwen en uit te breiden. In 1968 nam het Lemmensinstituut zijn intrek in het alexianenklooster (gebouwd tussen 1890-1893) aan de Brusselsepoort te Leuven. Het Klais-orgel werd aldaar opgesteld in de grote kapel. In 1999 onderging het een ingrijpende facelift waarbij onder meer het positief van Stevens achter het hoofdwerk werd geplaatst en de oorspronkelijke Klaispeeltafel door een nieuwe werd vervangen. De werken omvatten eveneens nieuwe sleepladen voor de klavieren en de toevoeging van een Cornet V. Ze werden uitgevoerd door Pels-D'Hondt (Herselt).

Opus ?, ombouw en uitbreiding: IV-P/66 (? pijpen)

Samenstelling: Onderwerk I/8, Bovenwerk I/8, Groot Orgel II/11,
Positief III/10, Reciet IV/15, Pedaal/14

Manuaal: C-c⁴; pedaal: C-g¹

Inhoudiging: 22 november 1933, Flor Peeters

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 30/1933* (appreciatie en **dispositie**).

* 1927: K. Eeckelaers, 'Het elektrisch orgel der Interdiocesane Kerkmuziekschool', in *Musica Sacra*, 34 (1927/2), 93-99 en 189 (orgel van Crutschley).

* 1931: *Musica sacra*, N 38 (1931/3), 185 (orgel van Nijlen).

* 1933: Fl. Peeters, 'Het nieuwe monumentale concertorgel in het Lemmensgesticht', in *Musica sacra*, N 40 (1933/4), 221-227 (**dispositie**).

* 1947: Fl. Peeters, 'Monseigneur Van Nuffel als orgelbouwer', in *Gedenkboek Mgr. Van Nuffel. Jubileum Sint-Romboutskoor Mechelen 19 mei 1946*, Mechelen, 137-138.

* [1961]: J. Kreps, *Mgr. Jules Van Nuffel. Zijn leven (1883-1953)*, Leuven, z.j., 81

* 1985: J.-P. Felix en G. Huybens, *Leuvense orgelgids*, 70-71 (**dispositie**).

* 1999: G. Pels, 'Digitale tractuur in een pijporgel: een duivel in een wijwa tervat?', in *Adem*, 1999/2, 89-92.

Foto: Eric Dewaeseegger

1933b Tongerlo (Westerlo)

Norbertijnenabdij O.-L.-Vrouwkerk, Abdijstraat 40, 2260 Westerlo

Zie commentaar bij 1902.

Opus **792**, *nieuwbouw*: IV-P/57 (3674 pijpen)

Samenstelling: *Onderste werk* I/8, *Hoofdwerk* II/13, *Middenwerk* III/12,
Bovenwerk IV/11, *Voetwerk* 12.

Aanvankelijk waren er 77 spelen voorzien.

Manuaal: C-c⁴; pedaal: C-g¹

Inhuldiging: 18 augustus 1933, Flor Peeters, de abdij-organist kanunnik Jules Borremans (1881-1944) en de priester-componist Camille-Marie Jacquemin (1899-1947), kapelmeester van het seminarie van Floreffe. Onderhoud: Pels-D'Hondt (Herselt).

Bij de restauratie van het orgel door Pels-Dhondt Orgelbouw in 1999-2000 werd de oorspronkelijke speeltafel door een nieuwe vervangen. De oude Klaiisspeeltafel werd geschonken aan het Instrumentenmuseum (MIM) in Brussel.

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn*, Folge 30/1933 (appreciaties en **dispositie** met 77 spelen), Folge 36/1935 (dispositie met 57 spelen).

* 1933: J. Kreps, *Het orgel in Tongerlo*, 107-128 (geschiedenis en **dispositie**).

* 1933: *Musica sacra*, N 40 (1933/3), 188-189 (programma en **dispositie**).

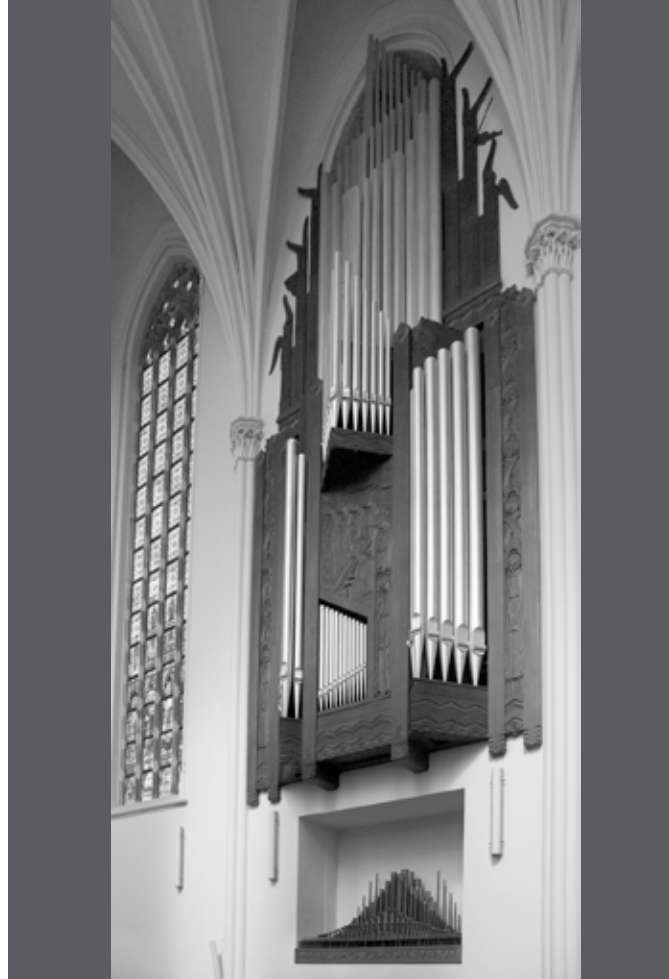

Foto: Gerard Pels

1934a Deurne (Antwerpen)

Sint-Jozefkerk, Boekenberglei 211, 2001 Deurne

Neogotische kerk met art deco-elementen (1933-1936)
ontworpen door Jef Huygh.

Opus **807**, *nieuwbouw*: II-P/27 (1576 pijpen)

Samenstelling: *Groot orgel* I/7, *Positief* II/8, *Ancillaire* I/5, *Pedaal* I/7

Manuaal: C-g³; pedaal: C-f¹

Inhuldiging: 10 mei 1934, Alex Paepen (1882-1962)

Thans buiten gebruik.

* 1933: J. Kreps, *Het orgel in Tongerlo*, 111 (vermelding).

* 1934: *Musica sacra*, N 41 (1934/3), 218-219 (programma en **dispositie**).

* 1983: A. Fauconnier en P. Roose, *Het historisch orgel in Vlaanderen*. Deel IIIa
- Antwerpen (arr. Antwerpen), 337-338 (**dispositie**).

* 2009: briefwisseling Josée Rombouts.

Foto: Luk Bastiaens

1934b Wilrijk (Antwerpen)

O.-L.-Vrouw van de H.- Rozenkranskerk, Heistraat, 2610 Wilrijk
Moderne kerk (1933-1934) ontworpen door Vincent Cols
en Jules de Roeck.

Opus **809**, *nieuwbouw*: II-P/23 (? pijpen)
Samenstelling: *Groot Orgel I/8, Reciet II/8, Pedaal I/7*
Manuaal: C-g³; pedaal: C-f

Inhoudiging: 22 juli 1934, Auguste Kiebooms (1876-1961) en Flor Peeters
Onderhoud: Etienne De Munck

- * 1934: *Musica sacra*, N 41 (1934/3), 219 (programma en **dispositie**).
- * 1983: A. Fauconnier en P. Roose, *Het historisch orgel in Vlaanderen*. Deel IIIa
- Antwerpen (arr. Antwerpen), 376-377 (**dispositie**).

1935a Brussel (wereldtentoonstelling)

Feestpaleis ontworpen door Joseph Van Eck.

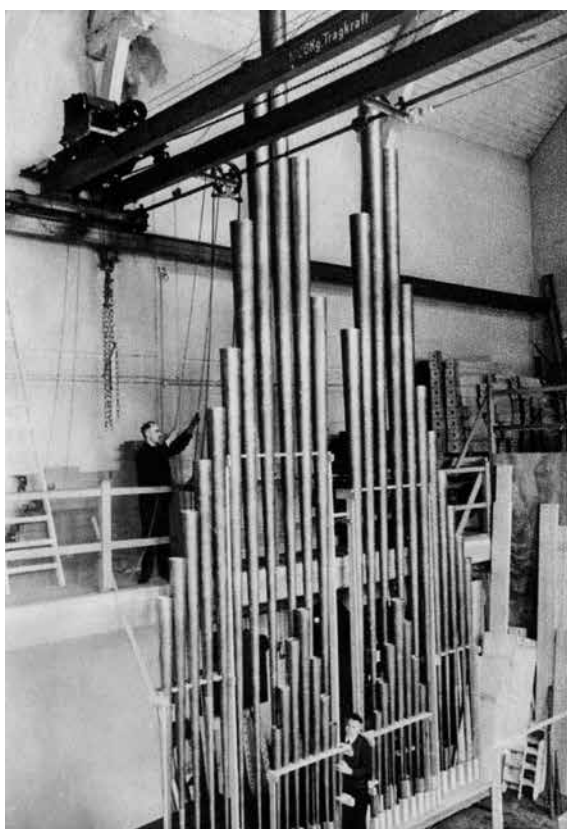
Na de tentoonstelling werd het pijpwerk van het Klais-orgel groten-
deels verwerkt in het historische orgel van de Sint-Baafskathedraal in
Gent; 1240 orgelpijpen en de speeltafel werden later opgenomen in
het Klais-orgel van de Sint-Servaaskerk in Schaarbeek (zie 1953).

Opus **830**, *nieuwbouw*: IV-P/62 (4653 pijpen)
Samenstelling: *Positif I/12, Grand Orgue II/13, Récit II/9, Echo IV/10,*
Pédale/18
Manuaal: C-c⁴; pedaal: C-g¹
Inhoudiging: 27 april 1935, Charles Hens (1898-1967)

- * *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn*, Folge 39/1935 (appreciaties en
dispositie).

Foto: Luk Bastiaens

SAMENSTELLING VAN HET ORGEL COMPOSITION DES ORGUES

I. — POSITIF.		24. Trompette	8'
1. Quintaton	16'	25. Cor Anglais	4'
2. Grosse Flûte	8'	III. — RECIT. —	
3. Salicional	8'	26. Bourdon Doux	16'
4. Prestant de Culvre	4'	27. Montre Violon	8'
5. Flûte conique	4'	28. Quintadène	8'
6. Octave	2'	~ Prestant	4'
7. Tierce	1 3/5'	30. Flûte Traversière	4'
8. Larigot	1 1/3'	31. Cornet d'écho	3-4r.
9. Fourniture	4r.	32. Petite Cymbale	2r.
10. Cymbale	2-3r.	33. Douçaine	16'
11. Cromorne	8'	34. Trompette Harmonique	8'
12. Clairon	4'	IV. — ECHO.	
II. — GRAND ORGUE.		35. Cor de Nuit	8'
13. Montre	16'	36. Gambe Conique	8'
14. Principal	8'	37. Voix Céleste	8'
15. Flûte à Cheminée	8'	38. Prestant	4'
16. Corne de Chamois	8'	39. Flûte Champêtre	2'
17. Prestant	4'	40. Sifflet	1'
18. Flûte	4'	41. Sesquialtera	2r.
19. Quinte	2 2/3'	42. Acuta	3-4r.
20. Doublette	2'	43. Basson-Hautbois	8'
21. Grand Cornet	5r.	44. Régale	4'
22. Plein-Jeu	4-6r.	V. — PEDALE.	
23. Bombarde	16'	54. Prestant	4'
45. Basse Acoustique	32'	55. Flûte	4'
46. Flûte	16'	56. Grosse Fourniture	5-6r.
47. Contrebasse	16'	57. Cymbale	2r.
48. Sousbasse	16'	58. Contre-Bombarde	32'
49. Bourdon Doux	16'	59. Bombarde	16'
50. Flûte	8'	60. Douçaine	16'
51. Octave	8'	61. Trompette	8'
52. Bourdon	8'	62. Clairon	4'
53. Grosse Quinte	5 1/3'		

Programmabrochure van de wereldtentoonstelling, Brussel 1935.

In het **algemeen verslag** van de wereldtentoonstelling staat het instrument, zonder dispositie, uitvoerig beschreven:

'Nombreux furent les visiteurs de l'Exposition qui purent admirer les orgues monumentales installées dans la salle des fêtes par la maison J. Klais. L'instrument comporte une 'montré' de 12 mètres de haut sur 10 de large. Ses 5000 tuyaux apparents aux couleurs d'argent, d'étain, de cuivre ou de bois se disposaient heureusement au fond de la scène, bien adaptés à l'architecture de la salle. Il est à remarquer ici l'usage abondant, fait par le constructeur, de tuyaux en cuivre. L'on pouvait compter quatre jeux manuels complets faits de ce métal; un prestant de 4 pieds, 61 tuyaux ouverts; un cromhorn de 8 pieds, 61 tuyaux ouverts; une montre de 16 pieds, 61 tuyaux ouverts et une flûte à cheminée de 8 pieds, 61 tuyaux bouchés. Si ses trois derniers jeux figuraient à la 'montré' ou au 'principal' ce n'est pas uniquement en raison de l'aspect décoratif du cuivre rouge que ce métal avait été choisi pour ces tuyaux. Il s'agit là d'une recherche moderne d'amélioration du son. D'une part le cuivre donnerait un son plus précis, plus ferme et plus net que le zinc et conserverait presque indéfiniment ces qualités. D'autre part l'on retrouverait ainsi des timbres appréciés dans certains instruments du moyen âge, tels ceux de la montre de 8 et 16 pieds, du prestant de 4 pieds, de la flûte harmonique de 8 pieds, de l'octavin de 2 pieds, du bourdon à cheminée de 4 et de 8 pieds, du quintaton, de la trompette de 8 pieds, du hautbois et du basson de 8 pieds, du clairon de 4 pieds, du gemshorn de 8 pieds. Une fois de plus les recherches savantes et basées sur reconnaissances théoriques précises du facteur du vingtième siècle retrouvent ainsi les constructions empiriques ou expérimentales des ancêtres. Il semble avéré en effet que les tuyaux des orgues du IXe et XIIe siècle [sic] étaient tous faits de cuivre martelé. Les orgues de la salle des fêtes, comportaient 62 jeux répartis sur quatre claviers à main et un pédalier. La console comporte 87 registres à main, 44 registres supplémentaires du pédalier, 87 registres de combinaisons libre, 4 combinaisons générales dites 'américaines', 3 combinaisons fixes, 26 poussoirs à double action et à contrôle lumineux, 2 bascules d'expression et une bascule de crescendo général. Cet équipement, qui paraît un peu complexe au premier examen, donne à l'exécutant des facilités insoupçonnées dès qu'il a saisi l'emploi de tous les moyens mis à sa disposition. Il permet l'interprétation de toute la littérature d'orgue classique ou moderne, d'église ou de concert. Les sons de ses divers jeux sont d'une variété surprenante de timbre et de force et la souplesse de l'instrument est parfaite. Il est actionné par un courant électrique sous 25 volts distribué aux organes d'émission par 40.000 mètres de câble protégé sous manteau. Tous les appareils et les transmissions sont très aisément accessibles et identifiables en cas de contrôle ou réparation.'

* [1936]: A. Stiévenard, *Exposition universelle internationale de Bruxelles 1935. Rapport Général du Commissariat Général du Gouvernement*, Brussel, z.j., deel 1, 498-499.

[Talrijk waren de bezoekers van de tentoonstelling die het monumentale orgel van de firma J. Klais in de feestzaal konden bewonderen. Het instrument bevat een 'montré' van 12 meter hoog bij 10 meter breed. De 5000 zichtbare zilveren, tinnen, koperkleurige en houten pijpen harmonieerden wonderwel op de achtergrond van de scène en pasten bij de bouwstijl van de zaal.

Hier moet worden gewezen op het veelvuldig gebruik door de bouwer van koperen pijpen. Men telde vier volledige uit dat metaal vervaardigde spelen: *prestant* 4 (61 open pijpen), een *cromhorn* 8 (61 open pijpen), een *montré* 16 (61 open pijpen) een *flûte à cheminée* 8 (61 gedekte pijpen). Dat de drie laatste spelen met de 'montré' of de 'principal' figureerden, is niet alleen vanwege het decoratief aspect van het rode koper dat voor dat pijpwerk werd gekozen. Het betreft hier een moderne poging tot klankverbetering. Enerzijds produceert het koper een preciezere, vastere en zuiverdere klank dan zink en behoudt deze eigenschappen tot in het oneindige. Anderzijds zou dat klankkleuren produceren, zoals ze in sommige middeleeuwse instrumenten werden gewaardeerd, zoals die van de *montré* 8 en 16, de *prestant* 4, de *flûte harmonique* 8, de *octavin* 2, de *bourdon à cheminée* 8, de *quintaton*, de *trompette* 8, de *hautbois* en *basson* 8, de *clairon* 4, de

gemshorn 8. Eens te meer komen kundige opzoekingen steunende op theoretische inzichten van de 20ste-eeuwse bouwer overeen met de empirische of experimentele scheppingen van de voorlopers. Het is immers gebleken dat de orgelpijpen van de 9de en 12de eeuw [sic] alle uit gehamerd koper waren vervaardigd.

Het orgel van de feestzaal bestond uit 62 spelen verdeeld over vier klavieren en pedaal. De speeltafel omvat 87 handregisters, 44 bijkomende registers van het pedaal, 87 vrije combinatieregisters, 4 algemene zogenaamde 'Amerikaanse'

combinaties, 3 vaste combinaties, 26 drukknoppen met dubbele werking en met lichtcontrole, 2 pedalen en een crescendopedaal. Op het eerste gezicht lijkt deze uitrusting enigszins complex. Ze verleent de uitvoerder evenwel onvermoede mogelijkheden van zodra hij alle ter beschikking staande middelen optimaal weet te gebruiken. Ze stelt hem in staat de hele klassieke en moderne orgelliteratuur, zowel voor kerk als concert, uit te voeren. De klankrijkdom van de verscheidene spelen vertoont een opvallende variëteit in timbre en kracht en de soepelheid van het instrument is perfect. Het wordt aangedreven door een elektrische stroom van 25 volt, die overgebracht wordt naar het drijfwerk via 40.000 meter omwikkeld kabels. Alle toestellen en transmissies zijn gemakkelijk toegankelijk en herkenbaar bij controle of reparatie.]

Wereldtentoonstellingen in Brussel

Brussel heeft zes wereldtentoonstellingen beleefd waarbij steeds nieuwe orgels werden geëxposeerd. Die kregen nadien, zoals het Klais-orgel van 1935 (zie Gent en Schaarbeek), een andere bestemming.

1880: Voor het *Palais des Beaux-Arts* was aanvankelijk een nieuw orgel van Charles en Pierre Anneessens voorzien. Vanwege een brand in 1880, waarbij hun orgelbedrijf werd verwoest, werd de opdracht aan de Brusselse orgelbouwer Pierre Schyven toevertrouwd. Zijn instrument (III-P/39) werd aangekocht door de Belgische Staat en - zonder *sousbasse* 32 - in de concertzaal van het Koninklijk Muziekconservatorium van Gent geplaatst.

* 1881: L. Girod, *L'Orgue de l'exposition belge de 1880*, Namen, 57-58 (**dispositie**).

* [1887]: H.V. Couwenbergh, *L'Orgue ancien et moderne*, Lier, z.j., 167-168 (**dispositie**).

* 1892: P. Schyven, *Orgue monumental de la cathédrale d'Anvers*, Brussel, heruitgave SIC 1985, 69-71 (**dispositie**).

* 1948: 'Het monumentaal orgel van het Gentse conservatorium', in *De Schalmey*, 3 (1948/3), 65-66 (**dispositie** met voorstel van Flor Peeters voor uitbreiding naar III-P/50).

1888: Pierre Schyven levert een nieuw orgel (III-P/46) dat in 1889 in de nieuwe concertzaal van het *Conservatoire Royal de Musique* te Luik werd geplaatst.

* 1892: P. Schyven, *Orgue monumental de la cathédrale d'Anvers*, 69-71 (**dispositie**);

* 1928: J. Kreps, 'Monsieur François Schyven', in *Musica sacra*, F 35 (1928/1), 54-57, verwacht de plaatsing van dit instrument met dat van het conservatorium van Gent (zie hierboven).

* 1997: J.-P. Felix, J. Lejeune en J. Wolteche, *Inventaire descriptif des orgues de la ville de Liège*, Brussel, 239-243 (geschiedenis en **dispositie**).

* 2005: E. Mairlot (red.), *Le Grand Orgue Pierre Schyven 1888 de la Salle Philharmonique de Liège*, Luik.

1897: Volgens een onuitgegeven notitie van dom Kreps zou Pierre Schyven een orgel hebben geëxposeerd.

In de lijst van de deelnemende instrumentenbouwers komt zijn naam evenwel niet voor.

* 1897: *Bruxelles Exposition. Organe officiel de l'Exposition Internationale 1897*, nr. 35 (15 december 1897), 416.

1910: Walcker & Ce levert een orgel (III-P/53) dat, licht gewijzigd (III-P/46) in 1911 in de *Cercle Artistique* te Brussel werd geplaatst:

'Comme on le sait, le grand orgue de l'Exposition de 1910 devait être placé dans le nouvel immeuble de l'Expansion à Bruxelles. Or, la société étant en liquidation, les facteurs Walcker et Ce décidèrent de faire rentrer leur instrument en Allemagne. Mais quelques rentiers amateurs se sont interposés pour acquérir l'orgue et l'ont offert en cadeau au Cercle artistique. C'est dans la grande salle de cette institution que l'instrument sera monté.' [Zoals algemeen geweten moest het grote orgel van de tentoonstelling van 1910 worden geplaatst in het nieuwe pand van de 'Expansion' te Brussel. Aangezien de maatschappij werd geliquideerd, besloten de bouwers Walcker et Ce hun orgel terug te sturen naar Duitsland. Maar enkele amateurs-renteniers bemiddelden en verwierven het orgel en schonken het aan de *Cercle artistique*. Het zal in de grote zaal van deze instelling worden opgesteld.]

* 1911-1912: *Musica sacra*, F 30 (1911-1912), 97.

* [1938]: E. F. Walcker en Cie *Orgelbau, Ludwigsburg*, z.j., 17. Brochure met de geschiedenis van het bedrijf en een werkljst.

1935: het Klais-orgel in het *Feestpaleis*; een Delmotte-orgel in het paviljoen *La Vie Catholique/Het Katholiek Leven*; een Hauptorgel in het *Luxemburgpaviljoen*; een Gonzalez-orgel in 'vieux Bruxelles'. Het Delmotte-orgel werd nadien door Prins Karel aangekocht en in het Koninklijk Paleis te Brussel opgesteld. In 1951 verhuisde het naar de Sint-Pieterskerk te Leuven.

* [1936]: A. Stiévenard, *op. cit.*, 498-499;

* 1985: J.-P. Felix en G. Huybens, *Leuvense orgelgids*, 58-59 (**dispositie** van het Delmotte-orgel).

* 2006: G. Huybens, 'Over oude en nieuwe orgels in en voor de Sint-Pieterskerk te Leuven', in *Orgelkunst*, 29 (2006/3), 125-126.

* 2006: Victor Gonzalez (1877-1956), in *Bulletin des amis de l'Orgue* (2006/IV, N°276), 53.

1958: J. Stevens (Duffel) levert voor het paviljoen *Civitas Dei* op de Heizel een orgel (III-P/40) dat in 1959 naar de parochiekerk O.-L.-Vrouw-ter-Sneeuw in Borgerhout (Antwerpen) werd overgebracht. De gebroeders van Vulpen bouwen voor het paviljoen van de protestantse kerken een orgel (II-P/13) dat nadien in de gereformeerde kerk van Geersdijk (NL) werd geplaatst.

* 1964: P.H. Kriek en Herm. S.J. Zandt, *Organum novum*, Sneek, 97 (**dispositie** Geersdijk).

* 1983: A. Fauconnier en P. Roose, *Het historisch orgel in Vlaanderen*. Deel IIIa - Antwerpen (arr. Antwerpen), 310-311 (**dispositie** Borgerhout).

1935b Sint-Niklaas

'Berkenboom', Heistraat/Kalkstraat, 9100 Sint-Niklaas

Het schoolcomplex (lager, middelbaar en bijzonder onderwijs)
'Berkenboom' werd begin 19de eeuw opgericht door de zusters
van Sint-Vincentius a Paulo. De kapel werd in 1936 afgewerkt.

Opus **838**, *nieuwbouw*: II-P/18 (1052 pijpen)

Samenstelling: *Hoofdwerk* I/6, *Zwelwerk* II/6, *Pedaal*/6

Manuaal: C-g³; pedaal: C-fⁱ

Inhuldiging: 19 december 1935, Gerard (1909-1998) en
zijn broer Fernand (1914-1993) Van Durme
Onderhoud: Etienne De Munck

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 47/1937 (dispositie).*

* 1936: *Musica Sacra*, N 42 (1936/1), 76 (programma).

Foto: Jos D'Hollander

1935c Knokke

Heilig-Hartkerk, Dumortierlaan, 8300 Knokke

Neoromaanse kerk (1934-1935) ontworpen door
Jozef en Luc Viérin.

Opus **839**, *nieuwbouw*: III-P/35 (2223 pijpen)

Samenstelling: *Rugpositief* I/6, *Hoofdwerk* II/9, *Zwelwerk* III/10,
Voetwerk/10

Manuaal: C-g³; pedaal: C-fⁱ

Inhuldiging: 21 juli 1935, Flor Peeters

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 47/1937 (dispositie).*

* 1935: *Musica Sacra*, N 41 (1935/3), 228 (vermelding).

1968: Jos Loncke voegt aan het Zwelwerk een *Trompet* 8 en een
Schalmei 4 toe.

1984: Hans Gerd Klais breidt het orgel uit met 12 nieuwe spelen.

Opus **1622**, *uitbreiding*: III-P/49 (3131 pijpen)

Samenstelling: *Positief* I/11, *Hoofdwerk* II/14, *Zwelwerk* III/12, *Pedaal*/12

Manuaal: C-g³; pedaal: C-fⁱ

Onderhoud: Paul Andriessen

* 1986: A. Fauconnier en P. Roose, *Het historisch orgel in Vlaanderen.*

Deel IVa - Provincie West-Vlaanderen (arr. Brugge en Oostende),
350-351 (**dispositie**: 49 spelen).

* 1997: L. Lannoo en K. D'Hooghe, *West-Vlaamse Orgelklanken*, Brugge, 74
(**dispositie**: 47 spelen).

Foto: Paul Andriessen

1936a Brugge

Sint-Salvatorkathedraal, Steenstraat, 8000 Brugge

Het historische orgel van de kathedraal kende een bewegende bestaan. In 1719 plaatste de leperse orgelmaker Jacob van Eynde op het marmeren doksaal (1679), dat toen midden in de kerk stond, een nieuw orgel (III/27) zonder zelfstandig pedaal. Belangrijke herstellingen en aanpassingen gebeurden in 1856 door Louis Hooghuys (Brugge) en in 1902 door Georges Cloetens (Brussel). In 1935 werd het middenkoor geopend: doksaal en orgel werden tegen de toren (westwand) geplaatst. Dat gebeurde onder toezicht van de Brugse architect Joseph Viérin. Orgelbouwmeester Klais, bijgestaan door dom Kreps, die als adviseur optrad, breidde het instrument gevoelig uit en voorzag het aan weerskanten van twee imposante pedaaltoeren. Nadien werd het orgel tweemaal 'gereviseerd': in 1957 door Jos. Loncke en zonen uit Esen; in 1988 door Frans Loncke en zonen uit Zarren.

Opus **849**, verplaatsing en restauratie: III-P/55 (3325 pijpen)

Samenstelling: Onderwerk I/16, Middenwerk II/13, Bovenwerk III/11,
Voetwerk/15

Manuaal: C-g³; pedaal: C-f¹

Inhuldiging: 20 juli 1935, Flor Peeters

Onderhoud: Paul Andriessen

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn*, Folge 40/1936 (appreciatie en **dispositie**).

* 1936: *Musica sacra*, N 42 (1936/3), 203 (**dispositie**), 205 (programma).

* 1986: A. Fauconnier en P. Roose, *Het historisch orgel in Vlaanderen*.
Deel IVa - Provincie West-Vlaanderen (arr. Brugge en Oostende),
118-156 (geschiedenis en **dispositie**).

* 1997: L. Lannoo en K. D'Hooghe, *West-Vlaamse Orgelklanken*, 30-31
(**dispositie**).

1936b Gent

Sint-Baafskathedraal, Sint-Baafsplein, 9000 Gent

Het meest imponerende Klais-orgel voor de Tweede Wereldoorlog was dat van de Sint-Baafskathedraal. Het oude orgel (1653: Louis Bis en Pierre d'Estré uit Rijsel), in 1913 door Georges Cloetens 'gerestoureerd' (IV-P/52), werd in 1936 door Klais getransformeerd en uitgebreid (IV-P/92) met pijpwerk afkomstig van het concertorgel van de wereldtentoonstelling in Brussel (1935). Maar niet het hele Brusselse orgel werd, zoals soms beweerd, in dat van het Gentse geïntegreerd. Een aantal spelen bevindt zich ook in het Klais-orgel (1953) van de Sint-Servaaskerk te Schaarbeek (zie aldaar).

Opus **852**, *nieuwbouw*: V-P/92 (6272 pijpen)

Samenstelling: **Kruisbeukorgel**: Nevenwerk I/12, Hoofdwerk II/18,
Pedaal/18;

Koororgel: Koorwerk III/13, Zwellwerk IV/9,
Bovenwerk V/10, Pedaal/12

Manuaal: C-c⁴; pedaal: C-g¹

Inhuldiging: 30 september 1936, Emiel De Groote (1868-1953) en
Flor Peeters

Onderhoud: Paul Andriessen

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 42/1936* (appreciaties en **dispositie**).

* 1936: *Musica sacra*, N 43 (1936/4), 283-284 (programma en **dispositie**); 44 (1937/1), 56-57 (commentaar).

* 1946: G. Verschraegen, 'Het Orgel in de St. Baafs Kathedraal te Gent', in *De Schalmei*, 1 (1946/1), 11-14 (**dispositie**).

* 1974: G. Potvlieghe, *Het historisch orgel in Vlaanderen*.
Deel I – Oost-Vlaanderen, 317-320 (**dispositie**).

Foto: Paul Andriessen

1937a Gent

Sint-Pieters-Buiten, Sint-Pietersaalststraat 76, 9000 Gent

Neobyzantijnse kerk (1936) ontworpen door Valentin Vaerwyck.

Opus **881**, *nieuwbouw*: II-P/26 (1560 pijpen)

Samenstelling: Hoofdwerk I/9, Zwellwerk II/9, Voetwerk/8

Manuaal: C-g³; pedaal: C-f¹

Inhuldiging: 5 december 1937, Gaston Suys en Flor Peeters

Onderhoud: Loncke

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 47/1937* (**dispositie**).

* 1938: *Musica sacra*, N 44 (1938/1), 49 (programma en **dispositie**).

* 1974: J. De Paepe, *100 jaar Sint-Pieters-Buiten Gent (1874-1974)*,
Sint-Niklaas, 44-46 (geschiedenis).

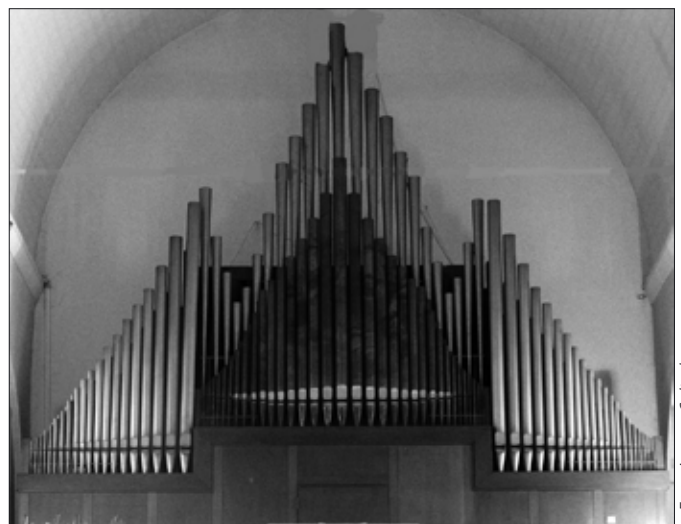

Foto: Antoon Gulinck

1937b De Panne

O.-L.-Vrouwkerk, Zeelaan, 8660 De Panne

Neoromaanse kerk (1930-1931) ontworpen door Jozef Viérin.

Opus **882**, *nieuwbouw*: II-P/23 (1304 pijpen)

Samenstelling: *Hoofdwerk* I/8, *Zwelwerk* II/8, *Voetwerk* I/7

Manuaal: C-g³; pedaal: C-f

Inhoudiging: geen gegevens

Onderhoud: Jan Lapon

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 47/1937 (dispositie).*

* 1997: L. Lannoo en K. D'Hooghe, *West-Vlaamse Orgelklanken, 74* (vermelding).

Foto: Jan Vermeire

1938 Turnhout

Sint-Jozefscollege (kapel), Koningin Astridlaan 33, 2300 Turnhout

Jezuietencollege (1934-1936) – schoolcomplex stijl Nieuwe Zakelijkheid

Art deco – ontworpen door pater Lode Taeymans (s.j.).

De kapel werd in 1960-1961 door Adrien Bressers (Gent) omgebouwd tot Pinksterkerk en is sedert 1964 een zelfstandige parochiekerk.

Opus **900**; *nieuwbouw*: II-P/12 (632 pijpen)

Samenstelling: *Onderwerk* I/4, *Bovenwerk* II/4, *Pedaal*/4

Manuaal: C-g³; pedaal: C-f

Inhoudiging: inzegening met orgelrecital op 1 februari 1938;
concert op 24 en 25 april 1938, Flor Peeters.

Onderhoud:

* *Katalog Johannes Klais/Orgelbau/Bonn, Folge 47/1937 (dispositie).*

* 1938: *Musica sacra*, N 44 (1938/1), 48-49 (programma en **dispositie**).

* 1938: Inhoudigingsbrochure (24/25 april 1938) met tekst van pater Paschal Indekeu s.j., 8 p. (**dispositie**)

Foto: Nico Dederck

1953 Schaarbeek (Brussel)

Sint-Servaaskerk, Haachtsesteenweg, 1030 Schaarbeek

Neogotische kerk (1871-1876) ontworpen door Gustave Hansotte. Ter vervanging van het Loret-Vermeerschorgel (1877: III-P/33) dat in 1909 door de firma Kerkhoff werd herbouwd (III-P/40), werd, begin 1933, overwogen een nieuw orgel te plaatsen. Twee buitenlandse orgelbouwers werden gecontacteerd en dienden een ontwerp in:

J. Klais uit Bonn (IV-P/55, met behoud van 27 oude spelen) op 27 maart; G. Haupt uit Lintgen in het Groothertogdom Luxemburg (IV-P/62) op 10 april. Geen van beide werd gerealiseerd. Pas in 1951 kwam het orgelproject opnieuw ter sprake. Onder impuls van de plaatselijke organist Paul Eraly (1910-1987) en dom Krepis werd de opdracht aan Klais toevertrouwd. In zijn ontwerp (IV-P/74) werden oud pijpwerk van Kerkhoff en enkele spelen uit het orgel van de wereldtentoonstelling in Brussel (1935) opgenomen. Uit archiefonderzoek is gebleken dat bij de afbraak van dat instrument de speeltafel en 1240 pijpen in bewaring waren gegeven bij dom Krepis in de abdij Keizersberg te Leuven.

Foto: Luik Bastiaens

Hij stelde ze nadien ter beschikking van de kerkfabriek van de Sint-Servaaskerk. Het betreft:

Grand orgue: Montre 16 (vanaf c³), Flûte douce 8 (vanaf c³ = oude Gemshoorn), Clairon 4; *Récit:* Prestant 4, Quinte 2 2/3.

Van het oude Kerkhofforgel werden volgende spelen hergebruikt:

Grand orgue: Bourdon 16 (dessus), Flûte harmonique 8 (dessus), Bourdon 8 (dessus);

Positif: Octave 4 (op de e' staat de inscriptie 'Montre 8 Positif'), Doublette 2 (basses), Sifflet 1 (basses);

Récit: Flûte ouverte 8 (dessus harmoniques), Flûte champêtre 2 (= oude Prestant van Kerkhoff).

Opus **1077**, *nieuwbouw:* IV-P/74 (5838 pijpen)

Samenstelling: *Grand Orgue I/16, Positif II/13, Récit expressif III/16, Solo IV/11, Pédale/18*

Manuaal: C-c⁴; pedaal: C-g¹

Inhoudiging: 31 januari 1954, Paul Eraly

Onderhoud: Léon Kerremans, organist-titularis

* 1954: *De Praestant*, 3 (1954/2), 52 (programma en **dispositie**).

* 1992: G. Duquesne, J.-P. Felix en L. Kerremans, *L'orgue monumental de l'église Saint-Servais à Schaerbeek avec l'histoire des instruments qui l'ont précédé*, Brussel, ed. J.-P. Felix (geschiedenis en **dispositie**).

1956 Antwerpen

Gasthuizusters, Sint-Camillushuis, Lockaertstraat 10, 2018 Antwerpen

Het gemeenschapshuis Sint-Camillus is sedert 2001 een rustoord voor vrouwelijke religieuzen. Voordien was het gebouw het Sint-Camillusziekenhuis. De neogotische kapel dateert van 1889, maar werd in 1965 volledig vernieuwd. Voor de installatie van het nieuwe orgel werd een beroep gedaan op Flor Peeters en Jules Vyverman (1900-1989), op dat ogenblik directeur van het Lemmensinstituut. De plaatselijke organiste was zuster Daria (Maria Verheyen, 1912-2003) die aan het Lemmensinstituut had gestudeerd.

Opus **1107**, *nieuwbouw:* II-P/22 (1475 pijpen)

Samenstelling: *Hauptwerk I/8, Schwellwerk II/7, Pedal/7*

Manuaal: C-g³; pedaal: C-f¹

Manuaal I		Manuaal II		Pedaal	
Quintaton	16	Flûte à cheminée	8	Soubasse	16
Montre	8	Salicional	8	Quintaton	16
Bourdon doux	8	Prestant	4	Diapason	8
Prestant	4	Corne de chamois	2	Bourdon	8
Flûte à cheminée	4	Larigot	1½	Prestant	4
Doublette	2	Acuta	IV	Flûte ouverte	2
Sesquialter	II	Chalumeau	8	Basson	16
Fourniture	IV-V				

Inhoudiging: geen gegevens

Onderhoud: Pels-D'Hondt

* 1958: L. Goffinet, 'Een mooie bundel orgelplaten van Flor Peeters', in *Musica sacra*, N 59 (1958/1), 32-36 (commentaar bij vier LP's van Flor Peeters).

U zoekt een orgel

Keus uit een ruim assortiment

U kunt bij ons terecht voor o.a.:

- Motette | Aeolus | Symphonie
- Festivo | MDG | JAV Records
- Raven | IFO | Divox | Edition Lade | Prophone | Thorndike

Cd's van andere labels op aanvraag

Kijk én koop op
www.orgelcd.nl

Antwerpen, St.-Camillushuis, ontwerptekening orgel door Klaas Orgelbau

1957 Leuven

Benedictijnenabdij Regina Caeli - Keizersberg, Mechelsestraat 202, 3000 Leuven. Zie commentaar bij 1930c.

Het positief staat nu in het scriptorium van de *Alamire Foundation* (lokaal 06.41), Centrale Universiteitsbibliotheek, Mgr. Ladeuzeplein 21, 3000 Leuven.

Gemaakt om studiedoelinden, was het positieforgel een persoonlijk cadeau van Hans Klais aan dom Kreps voor wie hij een grote achting had '*da er mir die Welt des spanischen Orgelbaus auf einer Studienreise nahe gebracht hatte*' [omdat hij mij tijdens een studiereis de wereld van het Spaanse orgel heeft leren ontdekken].

Aanvankelijk stond het opgesteld in de grote spreekzaal van de abdij en werd het gebruikt bij plechtige ontvangsten waarbij de koristen steeds gregoriaans vertolkten. Na het overlijden van dom Kreps (1965) geraakte het positieforgel in onbruik. Op woensdag 11 februari 2009 werd het, na onderhandelingen met abt Kris Op de Beeck, aan de Alamire Foundation in bewaring gegeven. Het zal bij bijzondere gelegenheden worden bespeeld.

Opus **1149**, *nieuwbouw*: 1/2 (112 pijpen)

Samenstelling: *Holzgedackt* 4 en *Principal* 2.

Manuaal: C-g³

Onderhoud: voorlopig geen

* 1985: J.-P. Felix en G. Huybens, *Leuvense orgelgids*, 103.

* 1999: G. Huybens, 'Keizersberg - Kunstberg', in *Loven Boven Altijd Godt Loven. 100 Jaar Abdij Keizersberg Leuven (1899-1999)*, Leuven, 172.

* 2009: briefwisseling Hans Gerd Klais.

Foto: Eric Dewaelesegger

1958 Dendermonde

Benedictijnenabdij Sint-Petrus en Paulus, Vlasmarkt 23, 9200 Dendermonde
Neogotische kerk (1901-1902) ontworpen door Auguste Van Assche.

Opus **1153**, *nieuwbouw*: II-P/28 (2056 pijpen)

Samenstelling: *Hoofdwerk* I/10, *Zwelwerk* II/10, *Pedaal*/8

Het pedaal bezit een Nachthoorn 2 en een Nonencornet

(C: 2²/₃ - 2 - 1³/₅ - 1¹/₇ - 8⁹/₅)

Manuaal: C-c⁴; pedaal: C-g¹

Inhuldiging: 12 oktober 1958, Flor Peeters

Onderhoud: Klais

* 1958: *Musica sacra*, N 59 (1958/4), 209 (programma).

* 1958: *De Praestant*, 7 (1958/4), 121 (programma en **dispositie**).

* 1973: A. Hoste (red.), *De abdij van Dendermonde*, 72-73
(algemene beschrijving).

* 2008: R. De Coster, A. Stroobants e.a., *Abdijconcerten - 50 jaar Klaisorgel*,
Dendermonde (geschiedenis en **dispositie**).

Foto: Luk Bastiaens

1959a Heverlee (Leuven)

Jezuïetenhuis, Waversebaan 220, 3001 Heverlee

In 1880 bouwde Aristide Cavaillé-Coll een orgel voor de kapel van de residentie van de paters jezuiëten in Gent. Die verlieten in 1957 het gebouw dat nadien werd verkocht en afgebroken. De paters verhuisden naar hun nieuw studiehuis (1956-1959) in Heverlee. In 1958 werd het Cavaillé-Collorgel uit Gent onder toezicht van pater Paschal Indekeu s.j. en dom Krepis door Hans Gerd Klais gedemonteerd en in 1959 in zijn oorspronkelijke staat in de kapel van het jezuïetenhuis te Heverlee heropgebouwd.

Cavaillé-Collnummer **536**, *verplaatsing*: II-P/13 (828 pijpen)
Samenstelling: *Grand Orgue I/6, Récit expressif II/7, Pédale/3*
Manuaal: C-g³; pedaal: C-f

Inhoudiging: geen gegevens

Onderhoud: Patrick Collon

- * 1959: *De Praestant*, 8 (1959/4), 125 (**dispositie**).
- * 1985: J.-P. Felix en G. Huybens, *Leuvense orgelgids*, 70-71 (**dispositie**).
- * 1997: G. Huybens, 'Cavaillé-Collorgels in België (1856-1891)', in *Orgelkunst*, 20 (1997/4), 27-29 (**dispositie**).
- * 2007: G. Huybens, 'Au désir de tout connaisseur'. *Twee nieuwe orgels (1843 en 1880) voor het Jezuïetenklooster in Gent*, in *Orgelkunst*, 30 (2007/4), 191-199 (geschiedenis en **dispositie**).

1959 Egenhoven (Heverlee/Leuven)

Sint-Albertuscollege, Sint-Jansbergsesteenweg 97, 3001 Egenhoven
Nu in de Eglise du Sacré-Cœur, rue Godefroid, 7100 La Louvière (Besonrieux).

Het Sint-Albertuscollege (1925-1927), gebouwd naar de plannen van Theo Van Dormael, was vanaf oktober 1927 het filosofisch en theologisch opleidingscentrum van de paters jezuiëten. Vanaf 1948 was het in handen van de Franstalige jezuiëten die het in 1975 verkochten. Een deel van het gebouw herbergt nu de Evangelische Theologische Faculteit, een ander deel behoort aan de KU Leuven.

In 1975 werd het orgel verkocht aan de Heilig-Hartkerk in Besonrieux. De neogotische kerk (1903-1904) werd ontworpen door Hector Leborgne. Hoewel dit orgel in 1959 in het Albertuscollege werd afgeleverd, moet het al veel vroeger zijn gemaakt, alleszins in 1957 (cf. het positieforgel uit 1957 van de abdij Keizersberg dat het opusnummer 1149 draagt).

Opus **1145**, *nieuwbouw*: II-P/12 (775 pijpen)
Samenstelling: *Grand Orgue I/5, Positif II/5, Pédale/2*
Manuaal: C-g³; pedaal: C-f

Inhoudiging: 5 juni 1959, Jean Collot (1907-1986)

Onderhoud: Delmotte

- * 1959: *Musica sacra*, N 60 (1959/3), 135 (programma).
- * 1959: *De Praestant*, 8 (1959/3-4), 96 en 125 (programma en **dispositie**).
- * 1997: R. Servais, 'Arrondissement de Soignies', in *Orgues de Wallonie*, Namen (vol. 2/tome 3), 4-5 (**dispositie**).

Foto: Luk Bastiaens

Foto: Klais Orgelbau

1961 Roeselare

O.-L.-Vrouwkerk, Sint-Hubrechtsstraat, 8800 Roeselare

Neogotische kerk (1865-1876) ontworpen door Jan August Clarysse en Gustave Charlier.

In 1883 bouwde Filips Jacob Forrest (1832-1912) een nieuw orgel (II-P/25: Hoofdwerk I/14, Zwelwerk II/7, Pedaal/4).

Opus **1233**, ombouw en uitbreiding: III-P/38 (2698 pijpen)
Samenstelling: Rugwerk I/8, Hoofdwerk II/13 (met Spaanse trompet),
Zwelwerk III/10, Pedaal/7
Manuaal: C-g³; pedaal: C-f

Inhoudiging: 10 september 1961, Kamiel D'Hooghe (°1929)
Onderhoud: Paul Andriessen

- * 1961: *Musica sacra*, N 62 (1961/4), 159 (vermelding).
- * 1961: *De Praestant*, 10 (1961/4), 101 (vermelding en programma).
- * 1997: L. Lannoo en K. D'Hooghe, *West-Vlaamse Orgelklanken*, 54-55
(**dispositie**, maar zonder opgave van het Zwelwerk).

1960-1965 Brussel

Instrumentenmuseum (MIM), Hofberg 2, 1000 Brussel.

Het instrumentenmuseum werd opgericht in 1877 en was gevestigd aan de Kleine Zavel. In 2000 verhuisde de hele collectie definitief naar het statige Old England gebouw, kortbij het Koningsplein.

Mahillon nr. 453: *positieforgel* (I/3), 17de eeuw (restauratie 1962-1964)
Afbeelding: zie hiernaast.

Mahillon nr. 454: *regaal*, 16de eeuw (restauratie 1960)

Mahillon nr. 1131: *regaal*, 16de eeuw (restauratie 1964-1965)

Mahillon nr. 1132: *'clavecin organisé'* (restauratie geen gegevens)

Mahillon nr. 1133: *positieforgel*, 18de eeuw (restauratie 1961)

Mahillon nr. 2008: *positieforgel* (I/4), 17de eeuw (restauratie 1962)

Mahillon nr. 2009: *positieforgel* (I/5), 17de eeuw (restauratie 1962-1964)

Mahillon nr. 2703: *bijbelregaal*, 16de eeuw (restauratie 1961)

- * 1893-1922: V. Mahillon, *Catalogue descriptif et analytique du musée instrumental (historique et technique) du Conservatoire Royal de Musique de Bruxelles*, Brussel, (5 delen).

Foto: Instrumentenmuseum Brussel

1984 Knokke

Heilig-Hartkerk, uitbreiding van het orgel (zie 1935c).

BIJLAGEN

I

Eerwaarde Pater

Menin, 27-9-31

Ik had u beloofd deze week te komen om u te spreken over het huis Klais van Bonn, ook om u te antwoorden op uwe vraag, of ik met dit huis wilde samenwerken; gij dreigdet mij zelfs al het werk te onttrekken indien ik niet toestemde. Na overleg moet ik u zeggen dat ik dit niet kan aanveerden.

Gij zegdet ongelooflijk veel goed van die orgels, daar heb ik al niet veel op geantwoord daar ik er nog geene van gezien had. Vrijdag laatst ben ik nu 2 zijner orgels gaan onderzoeken, nl. O.L.Vr. Middelaars te Turnhout en Christus-Koning te Antwerpen (expositieorgel). Neemt nu dat er in België 3 soorten orgelmakers zijn, goede, halfgoede en slechte; hewel ik voeg die 2 orgels bij Kategorie 2 (halfgoede) en ik durf te zeggen dat mijne orgels en deze van sommige andere belgische orgelmakers veel beter zijn. Het orgel van Antwerpen is beter afgewerkt dat dit van Turnhout.

Harmonisatie: de egalisatie der spelen is zeer ongelijk.

Mecanisme: komt op vele punten achter bijzonder in de bassen van sommige spelen. Te Turnhout als men alle spelen trekt, bijzonder op G.O. dan kan ik van in den bas tot midden van het klavier touchen zonder dat men iets hoort, ik zeg niet dat den electriek achterkomt, doch wel den pneumatiek welke door den electriek in werking gebracht wordt. Aan mijn orgels, ook van sommige andere belgische orgelmakers, kan men niet touchen zonder dat de pijpen spreken.

Materiaal: om maar één punt aan te halen: in die 2 orgels zijn er duizende membranen die op de einden toegelijmd zijn en om het lossen ervan te beletten een stukje blauw papier erop geplakt; dit stukje blauw papier is sedert jaren, door mij en mogelijks andere orgelmakers, vervangen door een plaatje aluminium, dus duurder maar ook sterker.

Ik vind, Eerwaarde Pater, dat indien men, door uw toedoen, zotte prijzen moet betalen, de orgels dan toch te minste zouden moeten beter afgemaakt zijn dan de onze.

Deze week ben ik niet vrij, doch na deze week ben ik bereid met u en getuige naar de orgels van Turnhout en Antwerpen te gaan om mijne gezegdens te bevestigen; en dan ook naar de mijne, ook naar dit van Yper dat gij reeds gezien hebt; niet om stukjes te spelen maar om een grondig onderzoek te doen.

In 'Musica Sacra' fransche tekst, van Maart van dit jaar schreeft gij een schoon artikel waarvoor ik u dien tijd gefeliciteerd heb en gij antwoordet mij en schreeft o.m. 'en dacht op uw talrijk kroost bij het schrijven van 'prix de famine'.

Als resultaat van dit artikel stelt gij Klais voor aan priesters waarmede ik in onderhandeling ben voor een nieuw orgel, en zich

op mijn aanraden tot u wenden om raad over de samenstelling van het orgel; is dat eerlijk onderhandelen?

Frankrijk is ons gesloten door de hooge inkomrechten en taksen meer dan 50%. In Engeland waren er geene rechten, nu 33,50% - daarbij nu nog het dalen van het Pond. In Holland weinig rechten; doch op de inhuldiging van mijn nieuw orgel in de St Joseph-kerk te Roosendaal (23 oogst laatstleden), heeft de Pastor, Eerw. Heer van Mierlo, mij gezegd dat hij blijde was dat het orgel voltrokken was, om reden dat de parochianen niet tevreden waren dat hij het werk aan een vreemdeling besteld had, hij zegde mij ook dat ik waarschijnlijk geen werk meer zou bekomen in Holland omdat de Bisschop order gegeven had niets meer in de vreemde te bestellen. Dat zijn ten minste vaderlander zij beletten het weinige dat er in dezen tijd van crisis te verdienen is, te laten benemen door vreemdelingen.

Dat trekt gij u niet aan, zegdet gij mij, en gij ontnemt mij (vader van 8 kinders waarvan het oudste 15 jaar) en van andere, de magere broodwinning welke in dezen tijd van algemeene crisis te verdienen is; en dit voor de 'kunst' doch die kunst onwaar, en ik vraag u nogmaals u dit te mogen bewijzen.

Gij zegdet ook dat er in België te veel kleine en slechte orgelmakers zijn, welke moeten verdwijnen, doch de manier waarop gij te werk gaat zal deze niet treffen daar zij zich meestal met kleine werken tevreden stellen, doch wel eenige goede waaronder gij mij noemdet.

Gelief, eerwaarde Pater, mijne eerbiedige groeten te aanveerden,

Jules Anneessens

IIa

Zeer eerw. Pater

Ik neem de eerbiedige vryheid Ued. Een kleinen dienst te vragen. Ik heb Zondag j.l. het nieuw orgel van de kerk van het H. Hart te Knocke a/zee mogen zien, en er kennis aangeknoopt met den eerw. Heer pastoor.

Er was natuurlijk spraak over orgelbouw, o.a. vertelde ik Hem hoe ik verschillende orgels vernieuwde en al de oude spelen gebruikte; laatst nog te Steene (St Anna) bij Oostende. Het oud orgel was door zekeren orgelbouwer verwezen voor oud lood en stooftout. Ik heb daar met behulp dier oude spelen, oude blaasbalg, een proper orgel gemaakt van negen spelen op twee klavieren, afzonderlyk pedaal, twee tirassen, koppeling, drie oktaafkoppelingen, expression en trémolo, voor zes duizend fr. minder, dan gezegde orgelmaker vroeg voor een orgel van zeven spelen op een klavier. De Eerw. Heer Pastoor zegde mij indien ik zoo goed weg kon met het harmoniseeren van oude spelen, ik wel zou doen mij met Ued. in betrekking te stellen, dat Ued. zeer bevoegd was in zake orgelbouw en een boek daar over geschreven heeft.

Zou Ued. mij willen laten weten waar ik dit boek kan koopen, of kunt Ued. het zenden tegen terugbetaling, ik zou er Ued. dankbaar om zijn.

Zou ik Ued. ook mogen raad vragen als't past, voor het samenstellen van orgels (keus der spelen).

Daar ik kostelyken tijd verlooren heb gedurende den oorlog (ik was soldaat en op het front) heb ik nog veel te leeren, ik heb tot nu het mogelyke gedaan en mijn werk mag gerust langs dit van Anneesens van Meenen staan, maar ik zou graag nog beter willen? Ik zou Ued. zeer dankbaar zijn als Ued. ons wilt helpen, voor nader kennismaking zouden wij op Uw verlangen wel eens naar Leuven komen.

Met dank en grooten eerbied groet ik Ued.

Jos. Loncke

Eesen den 9-12-1935

IIb

Zeër Eerw. Pater

Ik dank Ued. voor Uw geëerd schrijven.

Ik neem de eerbiedige vrijheid hierbij een voorstel te voegen voor een nieuw orgel in de nieuwe kerk van de Panne.

Ued. kent twaarschijnlijk den Eerw. H. pastoor, daar Hij ook van Ued. sprak bij mijn bezoek vandaag.

Hij liet mij verstaan dat er waarschijnlijk een electriesch orgel zou geplaatst worden.

Ik zou om zoo te zeggen hemel en aarde bewegen om dat werk te bekomen omdat het voor mij van zoo een over groot belang is.

Ik werk ook samen met mijn schoonbroeder in gezamentlijke naam en wel te Ghyvelde France Nord. Op vijf km. van de Panne. Moest het gebeuren dat een ander, het orgel plaatst in de Panne (de Panne is veel bezocht door de Franschen) zou mijn prestige er een ferm duw naar omlaag krijgen, zij weten wel dat ons huis in België ook geen 20 km. van de Panne verwijderd is.

Ik heb den indruk dat den eerw. Heer pastoor, graag bij ons zou komen. Maar dat Hij twijfeld voor het geval dat ik een elektriesch stelsel moet plaatsen.

Hij heeft mij toch gezegd dat ik een voorstel mocht doen van 120 à 130 duizend fr.

Het orgel, die ik voorstel, is wat groot voor de kerk, het is maar voorloopig en ik zou Ued. zeer dankbaar zijn, indien Ued. er ten goede wijziging aanbracht.

Indien Ued. mij maandag 23 kon ontvangen Zou ik gaarne komen, ook indien Ued. een anderen dag moest stellen.

Ued. zult op het voorstel bemerken dat ik schoone voorwaarden stel.

Ook den prijs is heel gemodereerd maar toch hoog genoeg om goed werk te leveren.

Ued. nogmaals dankende, bied ik Ued. onze eerbiedige groeten.

Jos. Loncke

Eesen, den 14-12-1935

IIc

Zeër Eerw. Pater

Met genoegen uw geëerd schrijven ontvangen.

Ik zal zeer gelukkig zijn Ued. te ontvangen.

Ik ben bezig met een nieuw orgel te maken, den blaasbalg en houten pijpen zijn gemaakt en wij zijn bezig aan de kegelladen.

Ued. zult dus zien wat bouw materiaal wij gebruiken en hoe onze sommiers in elkaar steken.

Ik zal Ued. ook kunnen het orgel van Eesen toogen die ik in 1928 gemaakt heb.

Ook als Ued. tijd hebt zou ik gaarne het orgel van Diskmuide toogen (de samenstelling is van Mr. Van Houtte). Dit orgel telt 27 spelen op twee klavieren, en pedaal. De speelkas staat in de kerk en de tuben zijn gemiddeld 14 m (de langste 17 m).

Dit is natuurlijk geen ideale plaatsing, maar nietegenstaande die lengt speelt het orgel rap en kunnen alle stukken uitgevoerd worden.

Ik heb het geplaatst in 1931 en het is nog niets verandert, ik bedoel dat ik nog nooit aan het mekanisme heb moeten regelen.

Indien Ued. tijd hebt Zaterdag zou ik Ued. graag het orgel van Lerspel en Steene toonen, dat zijn de laatste die ik geplaatst heb.

In afwachting Ued. te mogen ontvangen, bied ik Ued. onze eerbiedige groeten,

Jos. Loncke

Eesen, 17-12-1935

De letter F of N bij *Musica sacra* verwijst naar de Franse of de Nederlandse editie. Het tijdschrift, uitgegeven door het Lemmensinstituut, kende van 1927 tot 1939 jaarlijks vier afleveringen in het Frans en vier in het Nederlands. De inhoud verschilde.

Van de 21 geciteerde architecten staan er 15 vermeld bij A. Van Loo, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Mercatorfonds, 2003. Informatie over P. P. Stoop (1902), J. Combaz (1930b), L. Taeymans (1938), Th. Van Dormael en H. Leborgne (1959b) ontbreekt.

Bij de voorplaat

Het Klais-orgel van de Sint-Servaaskerk te Schaarbeek

Het eerste orgel in de huidige Sint-Servaaskerk werd geleverd door François Loret-Vermeersch in 1877: een instrument met mechanische tractuur, drie klavieren en 33 registers. De orgelbouwer overleed tijdens de montage van het instrument, en zijn zoon Camille zorgde voor de afwerking.

Zoals de meeste drieklaviersinstrumenten van Loret-Vermeersch werd ook dit orgel onbespeelbaar na een twintigtal jaar. Kerkhoff verbouwde het orgel in 1909 tot een drieklaviersinstrument met 40 registers, twee zwelkasten en Barkermachine.

In 1933 ging organist Alphonse Desmet, titularis van het instrument, met pensioen. Een jonge laureaat van het Lemmensinstituut werd tot opvolger benoemd: Paul Eraly, afkomstig uit Leuven.

Onmiddellijk droomde Paul Eraly van een groot modern vierklaviersorgel met elektropneumatische tractuur van een buitenlandse orgelbouwer. Twee orgelbouwers dienden een project in:

- Haupt (Groothertogdom Luxemburg) dient een voorstel in voor een orgel met 64 registers, waarbij de kast uitgebreid zou worden in de stijl van het oude orgel van Laken. Deze orgelbouwer werd aanbevolen door pater serviet Jean-Marie Plum.

- Klais (Duitsland) stelde een orgel voor met 55 registers in vrije opstelling, volgens een project van benedictijn en organoloog Dom Joseph Kreps, van de Keizersberg in Leuven. Dit orgel was qua concept tamelijk vergelijkbaar met het orgel van de abdij van Tongerlo.

Maar de tijden waren nog niet rijp voor een project van dergelijke omvang...

In 1942 werd een nieuwe deken aangesteld: E.H. Fernand Willockx, een uitzonderlijke persoonlijkheid. Hij deelde de droom van zijn organist: de kerk verrijken met een monumentaal orgel. Hij formuleerde het zo: *'Je tiens essentielle-ment à ce que les orgues, outre la variété de leurs jeux, aient assez de puissance pour déchaîner un ouragan d'harmonie pour les grandes circonstances'*. [Voor mij is het zeer belangrijk dat het orgel niet alleen variatie biedt in zijn registers, maar ook kracht om bij belangrijke plechtigheden een orkaan van harmonie te laten losbarsten.]

Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwamen Duitse soldaten de klokken weghalen; hierbij werd het orgel beschadigd.

De deken liet onmiddellijk de schade vaststellen door een deurwaarder om zonder verwijl vergoeding voor oorlogsschade te kunnen aanvragen. Op deze manier werden reeds in 1943 herstellingen uitgevoerd door Loncke.

In 1948 werden de nieuwe klokken ingewijd; bij deze gelegenheid werd ook een orgelconcert georganiseerd. De volgende etappe zou de renovatie worden van het orgel.

Paul Eraly nam weer contact op met Dom Kreps om een nieuw project op te stellen.

Dom Joseph Kreps (1886-1965) was een benedictijn van de abdij Keizersberg te Leuven. Reeds als novice was hij organist van de abdij. Hij was een zeer erudiet man en hield zich zijn hele leven met orgelbouw bezig. Eigenhandig kopieerde hij het opdrachtenboekje van Cavaillé-Coll, een orgelbouwer die hij vurig bewonderde. Overigens is het dankzij deze kopie dat we dit document nog kennen, want het origineel ging later verloren.

Ernest Closson zei over hem: *'hij is de grootste orgelkenner van België, en waarschijnlijk ook van Frankrijk en nog meer'*.

Als reactie op het 'protestants' orgel ontwierp Dom Kreps een soort catechismus van het katholieke orgel. Hij was voorstander van de stijl van Cavaillé-Coll: hij bewonderde het evenwicht tussen grondstemmen en mixturen, en de kwaliteit van de tongstemmen. In feite waren zijn ideeën vergelijkbaar met de *Elzasser Orgelbewegung* (Rupp en Schweitzer).

Kreps had een voorkeur voor de Duitse orgelbouwer Klais, omwille van diens competentie en de kwaliteit van zijn instrumenten; maar ook - en misschien vooral - omdat Klais zijn suggesties aanvaardde en in de praktijk toepaste. Kreps had minder waardering voor de instrumenten die Klais zelfstandig bouwde: hij vond dat de mixturen de grondstemmen overschaduwden.

Het Klais-orgel van de Wereldtentoonstelling van 1930 (in de Christus-Koningkerk te Antwerpen) had een grote impact op de Belgische orgelbouw, zeker in Vlaanderen. Vooral Jos Loncke werd er door beïnvloed: hij werkte meermaals met Klais samen en liet zich door hem inspireren.

In de jaren dertig werden door Klais vele belangrijke orgels

in België gebouwd volgens het concept van Dom Kreps: de abdij van Tongerlo, de kathedraal van Brugge, bij de tentoonstelling van 1935 op de Heizel, de kathedraal van Gent, het College van Edingen...

Maar we keren terug naar het orgel van de Sint-Servaaskerk. In 1950 reisde Paul Eraly met Dom Kreps naar Duitsland om er verscheidene orgels te bezoeken en om contact op te nemen met Klais. Samen droomden ze van een orgel dat de kwaliteiten zou combineren van Klais (voor de mixturen) en die van Cavaillé-Coll (voor grondstemmen en tongen). Ze wilden pijpwerk van dik metaal, en wijde mensuren.

Vertrekpunt voor de onderhandelingen waren volgende elementen:

- de speeltafel en 1240 pijpen van het Klais-orgel van de Tentoonstelling van 1935 waren nog op Keizersberg In Leuven. Dom Kreps stelde ze ter beschikking van de deken van de Sint-Servaaskerk.

- de onderdelen van het bestaande orgel zouden moeten hergebruikt worden

- het bedrag voor Oorlogsschade was vastgesteld op 115.000 Frank

- een anonieme mecenas bood een som van 500.000 Frank aan, op voorwaarde dat de opdracht naar Klais zou gaan.

Een eerste project zag zo het licht in 1951, voor een orgel met open opstelling, vier klavieren en 70 registers; eerder Duits van concept, en tamelijk vergelijkbaar met het orgel van Echternach (Groothertogdom Luxemburg).

De beslissing om een orgel te bestellen in Duitsland bracht heel wat reacties te weeg. Paul Eraly moest zich verantwoorden voor deze beslissing, en in zekere zin herhaalde zich de geschiedenis van het *Manifest* van Fétis (1850). Na protest van meerdere Belgische orgelbouwers werd op 1 oktober 1951 een vergadering belegd op het Ministerie van Middenstand, onder leiding van de heer Bonneville. Op deze vergadering waren aanwezig: de orgelbouwers Anneessens, Delmotte, D'Hondt, Loncke en Stevens en verder de organisten Eraly en Verschraegen. Dom Kreps, Flor Peeters en Charles Hens hadden zich verontschuldigd.

Paul Eraly stelde het als volgt: *'De Belgische orgelbouwers zijn op dit moment niet in staat om een groot orgel van 60 registers of meer te bouwen dat werkelijk voldoening zou geven.'*

De reacties waren eerder bekrompen en wogen niet op tegen de goed voorbereide argumenten van Eraly. Bijgevolg werd het principe aanvaard om een orgel te bestellen bij een buitenlands orgelbouwer, en het orgelproject ging van start.

Voor de frontopbouw inspireerde men zich op het orgel van Viersen in Duitsland: *'een symfonie die zich naar de hemel uitstrekt'*, zoals deken Willockx het stelde.

Grote Franse organisten werd om advies gevraagd:

- André Marchal (het betreffende document is niet teruggevonden).

- Gaston Litaize en Marcel Dupré stelden het volgende voor: 'Amerikaanse' combinaties (8 algemene en 6 deelcombinaties) zoals in het Palais de Chaillot; mixturen met een vast aantal rijen (dus geen 'Mixture progressive') zonder terts noch septiem, en met repetities op do en fa; een Voix céleste en een Voix Humaine op het Récit; enkelvoudige 'mutations' op het Positif.

Vanaf dit moment begint Paul Eraly *cavalier seul* te spelen, en Dom Kreps wordt langzaam maar zeker opzij geschoven. Tevens krijgt de dispositie van het orgel definitief gestalte.

Om gemakkelijker aanspraak te kunnen maken op oorlogsschade, laat men uitschijnen dat het oude orgel integraal zou worden hergebruikt in het nieuwe instrument: de mecenas zou dan zogezegd betalen voor de elektrische tractuur en de nieuwe extra registers. In werkelijkheid ging het om een zo goed als integraal nieuw orgel: slechts enkele registers uit het orgel van de Tentoonstelling van 1935, enkele nieuwe registers van Loncke uit 1943-48 en enkele pijpen van Kerkhoff werden effectief hergebruikt.

De montage van het orgel in de kerk begon rond Allerheiligen 1953, en Paul Eraly verzorgde de inspelings van het instrument op 31 januari 1954.

Tamelijk snel kwamen er projecten om het orgel te verbeteren. Zo werden er in 1959 nieuwe tongspelen geplaatst:

- op het Pedaal: de schalbekers in koper van de Bombarde 16' werden vervangen door nieuwe bekers in hout; de hergebruikte registers maakten plaats voor een nieuwe Trompette en dito Clairon

- op het Grand-Orgue: nieuwe Bombarde, nieuwe Trompette (met dubbele bekerlengte); een Chalumeau (type Roerschalmel) nam de plaats in van de Cornet

- de Hautbois van het Récit werd gebruikt voor het Régale van het Oberwerk, en vervangen door een nieuwe, meer Frans getinte, Hautbois.

Op de twee kasten van het Positif werden gekromde reflectoren aangebracht.

In 1965 was er nog een project voor een Borstwerk dat vanaf eender welk klavier zou kunnen bespeeld worden, en een met echt bladgoud vergulde Montre 2'; dit project werd nooit uitgevoerd, vermits deken Willockx ondertussen met pensioen was gegaan.

Toen ving voor het instrument een trieste periode aan. De diepgaande veranderingen in de liturgie onder impuls van het Tweede Vaticaans Concilie zorgden ervoor dat het onderhoud van het orgel hoe langer hoe meer werd verwaarloosd. Daarbij kwamen nieuwe esthetische inzichten in de orgelwereld: 'universele' orgels werden afgewezen, en de aandacht ging nu naar barokorgels met mechanische tractuur. Hierdoor geraakten orgels zoals dat van de Sint-Servaaskerk in vergetelheid en werden ze niet meer gebruikt.

De grote schoonmaakbeurt van het orgel in juli 2002

Bij mijn aanstelling als organist in 1987 was het orgel een echte ramp!

Meerdere registers konden niet gebruikt worden, vele toetsen gaven geen klank, en er waren grote lekken. Bij gebrek aan middelen kon de Kerkfabriek geen werken laten uitvoeren om het orgel een grondige beurt te geven, zelfs niet om te zorgen voor een gewoon onderhoud¹ (dit is overigens tot heden nog niet veranderd...).

Dit orgeltype is als een reus met lemen voeten: zonder degelijk onderhoud kan het door storingen gewoon onbruikbaar worden. Nochtans was het technisch niet zo moeilijk om terug te komen tot een normaal functionerend instrument: gescheurde membranen vervangen, de opengescheurde balgjes opnieuw belederen, en alle elementen in 'verganke-lijk' materiaal vervangen.

Ik bevond me op dat ogenblik als organist in een impasse, en besloot mijn kennis als orgelexpert in de praktijk om te zetten: gespreid over meerdere jaren voerde ik persoonlijk deze monnikenarbeid uit, en behalve een orgelbouwer kan niemand zich de reële omvang van dit werk voorstellen. Na afloop functioneerde het orgel van de Sint-Servaaskerk volledig, en het bevindt zich ook nu nog steeds in zeer goede staat. Wel was het zo dat door de ophoping van vuil en stof gedurende 50 jaar de pijpen niet meer konden gestemd worden zonder risico op beschadiging; het pijpwerk zelf is van zeer goede kwaliteit en ook zeer goed bewaard.

Vijftien jaar lang werden er concerten georganiseerd, die trouw werden ondersteund door Schepen Claude Paulet, voorzitter van de dienst Toerisme van Schaarbeek. Hierdoor kon wat geld opzij gezet worden, waarmee aan de firma Klais opdracht kon gegeven worden om het orgel onder handen te nemen. In juli 2002 voerde een medewerker van deze firma met mijn actieve medewerking gedurende drie weken de volgende werkzaamheden uit:

- reiniging van het pijpwerk van Hoofdwerk, Récit en Oberwerk; het pijpwerk van Pedaal en Positief had ik zelf vroeger reeds gereinigd
- herstelling van doorgezakte voeten van verscheidene grote pijpen van de Principalen 8'; in tin
- vernieuwing van leder en doek van de 'zwemmerbalg' van het Oberwerk: deze was niet te bereiken zonder demontage van het pijpwerk van het Récit
- egaliseren van de intonatie van bepaalde registers
- algemene stembeurt.

Het enthousiasme, de vakkennis, de volharding, het geduld, de zorgzaamheid en het organisatietalent van deze medewerker hebben mij werkelijk gefascineerd. Na deze marathonwerken heeft het orgel zijn kracht en zuivere klank teruggevonden: zo kon het in 2004 met trots zijn vijftigste verjaardag vieren.

Een nieuwe transformator-gelijkrichter bleek nog noodzakelijk. De elektrische aansluiting werd uitgevoerd door de elektrotechnicus Pierre Tiraboschi in augustus 2002.

In de loop van 2008 werd het voetklavier gerenoveerd in het atelier van Klais te Bonn.

In de komende jaren zullen nog bepaalde werken uitgevoerd moeten worden: bijvoorbeeld de vervanging van de contactpunten in de speeltafel, de vervanging van de toetstracuur-balgjes in de windladen, en het herbelederen van sommige magazijnbalgen.

Technische en stilistische eigenschappen van het orgel van de Sint-Servaaskerk

De bouw van orgels in vrije opstelling (zonder kas) werd door Klais gelanceerd rond 1920. Deze mode verspreidde zich als een olievlek over heel Europa, tot het einde van de jaren zestig; heden ten dage worden geen orgels zonder kas meer gebouwd.

Ook de mode van koperen pijpen werd geïntroduceerd door Klais en ook deze nieuwigheid verdween na zekere tijd. Koperen pijpen worden nu nog slechts sporadisch gemaakt.

Over het algemeen genomen is het orgel van de Sint-Servaaskerk gebouwd met materialen van hoge kwaliteit, en de essentiële onderdelen van het orgel zijn goed bewaard. De kwaliteit en de zorgvuldige uitvoering stonden ver boven de gemiddelde kwaliteit van de Belgische orgelbouw in die periode. Het orgel functioneert perfect, op voorwaarde dat het met zorg wordt behandeld en regelmatig onderhouden.

Grand-Orgue, Oberwerk en Grootpedaal staan op registerladen. De kleppenkasten zijn gebouwd op 2 niveaus: een eerste niveau op hoge winddruk voor de elektropneumatische transmissie, een tweede niveau voor de windtoevoer van de pijpen.

Positif, Récit expressif en Kleinpedaal staan op kegelladen met membranen.

Afgevoerde pijpen worden onmiddellijk door membranen bestuurd.

Als algemene regel heeft het pijpwerk brede maten en dikke pijpwallen. De pijpen zijn geïntoneerd met kernstemmen en stemsleuven, zoals in de negentiende eeuw. De intonatie van dit orgel is uiterst verzorgd, wat het tot een echt meesterwerk maakt.

De grondstemmen zijn zeer breed, de Mixturen zijn helder en krachtig, zonder te schreeuwen; sommige tongstemmen hebben een Frans accent. Meerdere detailstemmen zijn typisch Duits: zachte tongstemmen, vulstemmen met terts en septiem.

Het 'moderne comfort' bestaat hier uit 8 algemene combinaties (op zijn Amerikaans) en 6 combinaties per werk, zoals in het orgel van het *Palais de Chaillot* in Parijs. In die tijd werden combinaties beschouwd als een luxe, weinig orgels werden ermee uitgerust. Nochtans zijn ze onmisbaar indien men een repertoire zonder assistent wil registreren.

In het orgel van de Sint-Servaaskerk vindt men een combinatie van het Werkprincipe (elk klavier van het orgel is een volledig orgel op zichzelf) en het crescendo-principe (het hele

orgel is één groot instrument waarmee men zonder hoorbare sprong van pppp tot ffff kan gaan). Deze twee karakteristieken kunnen apart of gecombineerd gebruikt worden naargelang de literatuur die men wenst te interpreteren.

Bij het concept van het orgel speelden ook enkele 'vooroorzaken' mee, typisch voor de tijd:

- zink werd categoriek geweerd, als 'ontrend' materiaal
- suboctaaf- en superoctaafkoppels werden niet voorzien
- in de dispositie komt geen Gamba, Voix Céleste of Voix Humaine voor
- er is geen algemeen Crescendo
- het pedaal is radiaal uitgevoerd.

Samengevat: het orgel van de Sint-Servaaskerk is een neoklassiek orgel van hoge kwaliteit, te situeren in de centrale periode van deze stijl.

De klassering van de Sint-Servaaskerk als monument

Bij Besluit van de Gewestregering van Brussel-Hoofdstad van 9 oktober 2003 werd het geheel van de Sint-Servaaskerk geklasseerd als monument, daarbij inbegrepen het meubilair dat door bestemming als vast te beschouwen is.

Is dit goed nieuws? Zeer zeker voor het gebouw, dat een restauratie hard nodig heeft, en nu beschermd is.

En voor het orgel? Hierover zal zeker moeten gewaakt worden tijdens de restauratiewerken!

Op korte termijn? Logischerwijze moet een geklasseerd goed beschermd worden. Voor een orgel betekent dit dat het moet onderhouden worden, dus in goede staat van functioneren moet gehouden worden; idealiter door de orgelbouwer die het heeft gebouwd. Zal daarvoor nu een budget voorzien worden? Of zal men het normaal blijven vinden dat de organist zich hierover ontfermt?

[LEON KERREMANS]

- 1 Volgens het keizerlijk Decreet van 1809 zijn alle gemeenten verplicht om de kerkfabrieken te subsidiëren in het geval zij niet over voldoende eigen middelen beschikken. Sinds vele jaren weigeren de Brusselse gemeenten systematisch om dit principe toe te passen. Daardoor hebben veel Brusselse kerken geen betaald personeel meer, en ondervinden zij grote moeilijkheden om hun gebouwen te onderhouden. Zo werden talrijke orgels lange tijd niet onderhouden, en voor sommige instrumenten is dit nog steeds het geval. Daarbij komt nog dat Kerkfabrieken meestal oordelen dat er andere prioriteiten zijn dan onderhoud en restauratie van orgels...

Bibliografie:

Gilbert DUQUESNE, Jean-Pierre Felix en Léon KERREMANS: *L'orgue monumental de l'église Saint-Servais à Schaerbeek avec l'histoire des instruments qui l'ont précédé* (J. P. Felix, 1992).

20ste-eeuwse orgelmuziek uit Wallonië

deel 2

Hier volgt het tweede gedeelte van het overzicht van componisten en hun orgelwerken uit de Franstalige Gemeenschap van België. Wij verwijzen naar de inleiding van het eerste gedeelte¹, o.a. voor de definitie van 'Waalse orgelcomponisten' en betreffende onze werkmethode. Enkele musici kwamen reeds voor in de vorige artikels over Vlaamse componisten, en zijn hier weer opgenomen: wij hebben hen persoonlijk benaderd en gevraagd bij welke Gemeenschap zij zich rekenden. In alle gevallen hebben de betreffende personen hun hoofdactiviteit in de Franstalige Gemeenschap, meestal in het onderwijs; velen deelden ons hun verbazing mee over hun meestal ongewilde 'annexatie' bij het Vlaamse culturele erfgoed...

..... In dit gedeelte gaat het in hoofdzaak over componisten van de twintigste eeuw. Enkele kleine wijzigingen : na de naam van de componist volgt een verwijzing naar het werk van Levaux (TL) en naar de derde uitgave van het *Repertorium Orgelmusik* van Klaus Beckmann (B). In de lijst van werken worden stukken 'voor orgel of harmonium' in de mate van het mogelijke gesignaleerd met de aantekening ^H. Wij willen er nog op wijzen dat dit overzicht zich beperkt tot werken voor orgel solo. Eerst was het onze bedoeling om aan het einde van elke rubriek een verwijzing op te nemen naar de website van de componisten: wij zijn hiervan afgestapt omdat deze informatie te veel aan wijzigingen onderhevig is, en omdat men met zoekmachines gemakkelijk deze informatie kan terugvinden. Toch willen we even wijzen op de kwalitatief hoogstaande site *www.compositeurs.be*, waar men zeer volledige referenties vindt over een groot aantal van de hierna vermelde componisten. De lijst met verwijzingen en afkortingen is aangegroeid:

1. FERRARD, J. *20ste-eeuwse orgelmuziek in Wallonië*. In: *Orgelkunst*, 2009, nr. 2, blz. 80.

2. GALLÉ, P. *Un certain Plum*. In: *L'Organiste*, nr. 142, 2004, blz. 43 • KERREMANS, L. *L'œuvre instrumentale et l'orgue du Père J.-M. Plum, O.S.M. (1899-1944)*. In: *L'Organiste*, nr. 142, 204, blz. 44-47.

- AM Académie de musique
- ARB Académie Royale de Belgique (classe des Beaux-Arts)
- CNR Conservatoire National de Région (Frankrijk, oude benaming)
- CNSM Conservatoire National Supérieur de Musique (Frankrijk)
- CrB Conservatoire royal de Bruxelles
- CrL Conservatoire royal de Liège
- CrM Conservatoire royal de Mons
- EM École de musique
- CC Conservatoire communal
- IMSM Institut de Musique Sacrée, Malines (>Lemmensinstituut)
- INR Institut National de Radiodiffusion

- KCA Koninklijk Conservatorium Antwerpen
- KCG Koninklijk Conservatorium Gent
- IMEP Institut Supérieur de Musique et Pédagogie, Namur
- RTBF Radio-Télévision Belge de la Communauté Française
- UCL Université Catholique de Louvain (nu te Louvain-la-Neuve)
- ULg Université de Liège

De meeste van deze componisten zijn nog in leven: het zou dus niet gepast zijn om over hun werken kwalitatieve oordelen te vellen, of om er stilistische beschouwingen aan te verbinden. Omwille van de objectiviteit is de nu volgende inventaris dus wel wat 'droger' dan het eerste deel. Het derde en laatste deel van deze voorstelling van het orgellevens in het zuiden van het land zal over een zestal maanden deze 'droogte' moeten compenseren: hierin zullen wij het hebben over de geschiedenis van de orgelmuziek, de orgelbouw, het orgelpatrimonium, uitgeverijen van muziek en CD's, orgelonderwijs en het algemene leven van het 'Franstalige' orgel in België.

Plum, Jean-Marie² (TL 491. B 49-50)
 ° Luik 30.06.1899, † Brussel 28.03.1944
 Leerling – voor orgel en compositie – van Lucien Mawet. Léon Edmond Marie Plum treedt in de orde van de Servieten van Maria in 1921, en neemt de naam Jean-Marie. Na studies theologie in Italië keert hij terug naar het klooster van de servieten in de Washingtonstraat te Brussel in 1927, en wordt er organist. Hij speelt er op een pneumatisch instrument van Walcker, dat de servieten in 1910 hadden gekocht van een synagoge in Posen (Duitsland). Het instrument wordt in

1937 geëlektrificeerd en vergroot (II/23) door de Luxemburgse orgelbouwer Georges Haupt.

- ^H *Prélude funèbre*, op. 1. Carrara, 1930 (Maestri dell'Organo, vol. 17)
- ^H 12 *Versets diatoniques sur le Lauda Sion*, op. 2. Hérelle, 1931 (*Pièces et Versets*)
- * *Trois pièces*, op. 3 [*Prélude bref* + *Andantino*. *Offertoire* + *Intermezzo*. *Sortie*]. Philippo, *Le Grand Orgue* 18
- ^H *Prélude et fugue en mi mineur*, op. 7. L'organiste Nantes, 1937
- ^H *Fughette (G) dans le style classique*, op. 8. Hérelle (*Pièces et Versets*)
- ^H *Deux Pièces dans le style pastoral* op. 9 [1. *Offertoire* + 2. *Sortie*]. Hérelle, 1931 (*Pièces et Versets*)
- ^H *Allegro*, op. 11. Hérelle, 1931 (*Pièces et Versets*)
- * *Pièce funèbre*, op. 13. Schott
- ^H *Sortie-Improvisation* op. 17. Hérelle, 1931 (*Pièces et Versets*)
- ^H *Scherzando (Sortie en style libre)*, op. 19. Hérelle, 1931 (*Pièces et Versets*)
- ^H *Deux Pièces*, op. 21 [1. *Offertoire* + 2. *Grand Chœur*]. Hérelle, 1931, *Le Grand Orgue* 23
- ^H *Canon*, op. 22 (f#). Hérelle, 1928 (*Pièces et Versets*)
- ^H 24 *Miniatures*, op. 23. Art Belge, 1926 > Bosworth, 1934
- ^H *Deux petites Pièces*, op. 24 [1. *Communion (Eb)* + 2. *Postlude (Canon)*]. Hérelle, 1931 (*Pièces et Versets*)
- ^H *Deux Pièces*, op. 35 [1. *Communion dans le style pastoral* + 2. *Sortie*] Hérelle, 1931 (*Pièces et Versets*)
- ^H *Menuet*, op. 36 pour orgue ou piano. Lebrun, 1931
- ^H *Carillon*, op. 37. Hérelle, 1931 (*Pièces et Versets*)
- ^H *Choral Varié*, op. 41. Henn, 1936
- ^H *Deux Pièces*, op. 43 [1. *Prière pour les Morts* + 2.

- Prélude*]. Hérelle, 1931 (*Pièces et Versets*)
- ^H *Entrée pour un jour de fête*, op. 45. Hérelle, 1931 (*Pièces et Versets*)
- * *Fantaisie*, op. 46. Schott, 1930
- ^H *Variations sur Puer nobis nascitur*, op. 48. Hérelle, 1931 (*Pièces et Versets*)
- ^H *Complainte et Légende*, op. 49 pour orgue ou piano. Art Belge, 1928
- ^H *Offertoire sur 'Il est né, le divin enfant'*, op. 50. Hérelle (*Pièces et Versets*)
- ^H *Messe de Mariage*, op. 56 [*Entrée* + *Bénédictio Nuptiale* + *Sortie*] Hérelle, 1931 (eveneens in *Pièces et Versets*)
- * *Toccatà*, op. 59. Schott
- * *Offertoire sur 'Lauda Sion'*, op. 64. Schott, 1930
- ^H *Offertoire sur trois Noëls*, op. 65. Schott, 1930
- ^H *Élégie*, op. 76. Schott, 1929
- * *Marche héroïque*, op. 77. Schott
- ^H *Messe Brève*, op. 79 [*Entrée* + *Graduel: Hæc Dies* + *Offertoire* + *Élévation* + *Communion: Factus est repente* + *Sortie*]. Hérelle, 1933
- * *Étude Concertante*, op. 80
- * *Scherzando. Postludium*, op. 81. Schott, 1930
- * *Pièce funèbre*, op. 83. Schott, 1930
- * *Final*, op. 86. Schott, 1930
- * *Étude concertante pour le pédalier*, op. 88. Schott, 1930
- ^H *Messe de Pâques*, op. 89 [1. *Resurrexi* + 2. *Offertoire: Victimæ Paschali* + 3. *Élévation ou Communion* + 4. *lte, Missa est* + *Alleluia: Sortie*]. Schott, 1930
- ^H *Les Bergers à la Crèche*, op. 99. Schott, 1932
- ^H 20 *Préludes ou Interludes*, op. 101. Schott, 1931
- ^H 20 *Sorties ou Versets*, op. 103. Schott, 1931
- ^H 20 *Élévations ou Communions*, op. 104. Schott, 1931
- ^H 20 *Offertoires*, op. 105. 1931 Schott
- * *Sortie sur un thème de choral*, op. 108. Schott, 1933 [Beckmann: 1932]
- ^H 10 *Mystica, pièces faciles*, op. 111 [*Petite Rhapsodie sur 2 Noëls* + *Communion* + *Canon* + *Sortie* + *Chant sans Paroles* + *Prélude solennel* + *Méditation* + *Chant élégiaque* + *Offertoire* + *Amen*]. Henn, 1933
- * *Symphonie Eucharistique*, op. 115 [*Cibavit* + *Sacerdotes* + *Quotiescumque* + *Lauda Sion*]. Cranz, 1934
- * *Clementissime Domine*, op. 124. Cranz, 1934
- * *Procession*. Bornemann, 1939
- ^H *Préambule*, op. 128. L'organiste Nantes, 1939
- ^H *Deux Pièces*, op. 129 [2e *Offertoire sur 3 Noëls* + *Lamento en forme de Passacaille*]. Hérelle, 1931 (*La Musique d'église*)
- * *Deux Pièces pour grand orgue*, op. 130 [*Allegretto*

3. CHARUE, Mgr. *Hommage à la mémoire de l'abbé C. Jacquemin*. In: *L'Organiste*, nr. 6, 1970, blz. 17-19 • DEVOS, E. *L'abbé Camille Jacquemin 1899-1947*. In: *L'Organiste*, nr. 63, 1984, blz. 108-114.

- ♦ *Cortège*]. Bergmans, 1935
^H *Diptyque Pastoral*, op. 133 [Ode Matinale + *Angelus du Soir*]. Bergmans, 1936
^H *3e Offertoire sur 3 Noëls*, op. 134. Henn, 1939
 * *Introduction, Variations et Final sur le Stabat Mater traditionnel*, op. 138. Cranz, 1938
^H *Album, 1 pièce dans chaque ton majeur*, op. 140 [1. *Ad te Domine (Præludium)* + 2. *Quam dilecta (Méditation)* + 3. *Ite Missa est (Postludium)* + 4. *Ecce quam bonum* + 5. *o Jesu mi dulcissime* + 6. *Ave Verum* + 7. *Exaudi Domine* + 8. *Exsultate Deo* + 9. *Beati Immaculati* + 10. *Alleluia* + 11. *In te speravi* + 12. *Diffusa est gratia*]. Cranz, 1936
^H *Album, 1 pièce dans chaque ton mineur*, op. 141 [1. *Super flumina Babylonis* + 2. *De Profundis (Præludium)* + 3. *Et cecidimus* + 4. *Parce Domine* + 5. *Kyrie, eleison (Xe Messe)* + 6. *Da Pacem Domine (Præludium)* + 7. *Stabat Mater* + 8. *Supplicum preces* + 9. *Crucifixus* + 10. *Ne in ira tua (Postludium)* + 11. *Plorans ploravit* + 12. *Agmina Cælitum*]. Cranz, 1936
 * *Impromptu-Lied*, op. 142. Cranz, 1938
^H *Florete Flores, 7 pièces faciles*, op. 145 [*Veni Creator Spiritus* + *Asperges me* + *o Quam Suavis* + *Pastorale* + *Communion* + *Laudate Dominum* + *Carillon*]. Struyf, 1936
^H *2 Petites Pièces*, op. 148 [1. *Prière: In Memoriam*; 2. *Verset*]. *L'Organiste Nantes* (4e année, n° 7, Avril 1938)
 * *Entrée Pontificale (Tu es Petrus)*, op. 149. Société anonyme d'éditions Nancy, 1937
 * *Regnavit Dominus*, op. 150 (1936). Uitgegeven in eigen beheer
 * *Toccata n° 2*, op. 152 (1936). Uitgegeven in eigen beheer
 * *Passacaille sur le thème de l'Alleluia du samedi saint*, op. 153 (1937). Uitgegeven in eigen beheer
 * *Big Ben, Toccata n° 3*, op. 154. Schott, 1938
^H *Orval. Triptyque*, op. 158 [*L'Église Abbatiale (Choral)* + *La Vierge d'Orval* + *Salve Regina*] (1939). Uitgegeven in eigen beheer
^H *Suite Eucharistique*, op. 161 [*Verbum supernum* + *Prélude Sacris solemniiis* + *Pange lingua* + *Final*]
^H *Thème et [5] variations faciles*, op. 164
 * *Via Crucis*, op. 168
 * *Symphonie Nuptiale (2e Symphonie)*, op. 170 [*Deus Israël* + *Alleluia* + *Allegretto de concert* + *In te speravi, Cantilène* + *Ecce sic benedicetur, Sortie*] (1936). Uitgegeven in eigen beheer
^H *Élévations*, op. 171
^H *Suite Brève*, op. 173 (1940). Nr. 1, 2, 5 in *Niederländisch-Belgische Orgelromantik*, Breitkopf 1997, ed. Kalipp
 * *Mors et Vita, Diptyque*, op. 177 [1. *Prière pour*

- nos morts* + 2. *Résurrection*]. UWO 2004/2
 * *Allegro Marziale*, op. 184 (1943). Uitgegeven in eigen beheer
 * *Deux Pièces de Fantaisie*, op. 185 (1943) [1. *Intermezzo* + 2. [*Carillon*]]. UWO 2004/3
^H *Deux Paraphrases Liturgiques*, op. 189 (1943) [1. *Parce Domine* + 2. *Vexilla Regis*]. UWO 2005/2
^H *Deux Morceaux de genre*, op. 194 (1943) [1. *Berceuse élégiaque* + 2. *Réveil printanier*]. UWO 2005/3
 * *Entrée: Improvisation sur un Cantique de Profession*, op. [posthume] 196. *Aux Religieuses de la Présentation de Marie; Saint-Hyacinthe – Québec (Canada)* (sd). UWO 2005/4
 Beckmann vermeldt nog:
 * *Prière en forme de canon*. Philippo, *Le Grand Orgue* 43
 * 3 pièces [*Prélude* + *Méditation* + *Final*]. Bosworth
 * *Sursum corda*. Philippo, *Le Grand Orgue* 45
 * *Thème varié*. Schott, 1930

Jacquemin, Camille-Marie³ (TL 334. B 50)

° Halanzy 07.12.1899, † Leuze 17.07.1947

[Beckmann: 08.10.1947]

Hij was reeds op twaalfjarige leeftijd organist te Saint-Mard bij Virton. Na zijn studies gaat Camille Jacquemin naar het Seminarie van Floreffe. Tijdens zijn theologische studies volgt hij ook een muzikale opleiding te Namen bij Auguste Verrees en René Barbier. Na zijn priesterwijding krijgt hij in 1925 toestemming om zijn muziekstudies voort te zetten in de Schola Cantorum te Parijs: hij volgt les bij Vincent d'Indy en Louis Vierne, en aan het Institut Grégorien. Hij keert terug naar België en wordt in 1929 muziekleraar en kapelmeester van het Seminarie van Floreffe: zijn bekendste leerling is Pierre Froidebise. Hij nodigt bekende namen uit Parijs uit naar Floreffe, o.a. Joseph Bonnet en Charles Tournemire. Van 1930 tot 1940 is hij een actieve en gewaardeerde vertolker en componist; na 1941 wijdt hij zich vooral aan zijn priesterschap, en wordt pastoor van het dorpje Mont-sur-Meuse.

* *Choral sur un thème grégorien de l'office des Vierges*, op. 3 (1920). Philippo (Collection H. Hérèlle/Antologia Sacra, Série V, N° 5)

* [3] *Tableaux de Pèlerinage [Noël ardennais (1926). à mes neveux Paul et André charlier + Avioth. à Joseph Ryelandt, Directeur du Conservatoire de Bruges + Orval. à mon ami René Barbier, Directeur du Conservatoire Royal [sic!] de Namur]*. Hérèlle, *Le Grand Orgue* 19 (bestaat

Léon Dubois en Ernest Closson, en behaalt de Eerste Prijs orgel (klas van Alphonse Desmet, 1925, en niet in 1928 zoals het artikel in L'Organiste vermeldt). Hij wordt leraar notenleer en piano in de AM van Couillet, Courcelles en Jumet, leraar harmonie aan het SC van Charleroi en de AM van Marchienne-au-Pont.

* *Choral élégiaque*, op. 137 (F). UWO 1996/2

* *Choral varié*, op. 141 (e)

* *Choral majestueux*, op. 142 (G/A). UWO 1996/2

* *Choral évocateur*, op. 157 (e)

* *Choral typique*, op. 160 (G)

ECOLE D'ORGUE DE CHARLEROI

Un cours d'Orgue est ouvert à l'Université du Travail,
Salle de l'Ecole Professionnelle.

Celui-ci comprenant les études d'harmonisation, d'accompagnement
et d'exécution au grand orgue est donné par M.

ALBERT GOSSIAUX
ORGANISTE

1er Prix d'Orgue du Conservatoire de Bruxelles

Pour inscriptions et renseignements, s'adresser le MARDI, de 9 à 11 h, à la salle de l'U. T.

als afzonderlijk boekje in de tweede jaargang van *Le grand Orgue: Avioth: N° 5 + Noël ardennais: N° 7 + Orval: N° 8*)

* *Symphonie* (b) [Foi + Espérance + Charité]. *A mon Maître Louis Vierne, Organiste titulaire de Notre-Dame de Paris*. Hérelle, 1928 < Durand

^H *Angélus du Soir* (1936) UWO 63, 1984/3

* *Choral pour les bons et les mauvais jours*, UWO 6, 1970/2

* *Cantilène pour grand orgue* (1941) [Beckmann: *Cantilène pour une jeune Sainte*]. *Pour Jean-Michel et Claudy Hartmann-Dommel, en souvenir des orgues et du clocher de St Jean de Montierneuf*. Ledent/Hérelle

* 2 *Chorals* [*Assez calme + Lento*] UWO 81, 1989/1 et UWO 92, 1991/4

* *Pour notre Ste Cécile. 10e choral* [*Quasi lento*] (1945) UWO 92, 1991/4

* *Lied fugué sur un thème grégorien* UWO 150, 2006/2

In het tijdschrift *L'Organiste* zal binnenkort verschijnen:

* *Méditation* (Db)

* *Fugue (type improvisé)* (f)

Gossiaux, Albert^t (TL deest. B 50-51)

° Damprémy 26.08.1899, † Charleroi 10.04.1977

Albert Gossiaux studeert aan het Koninklijk Conservatorium van Brussel bij Martin Lunssens, Paulin Marchand, Joseph Jongen,

4. GOSSIAUX, C. *Albert Gossiaux* (1899-1977). *Un musicien, un organiste carolorégien*.

In: *L'Organiste*, nr. 110, 1992, blz. 63-64.

5. DE MARCHI-LEMOINE, D.

Jean-Baptiste Lemoine, musicien belge (1901-1958). In: *L'Organiste*,

nr. 116, 1997, blz. 177-179.

Lemoine, Jean-Baptiste^s (TL deest. B 51)

° PL-Lodz 05.12.1901, † 19.03.1958

Jean-Baptiste Lemoine wordt blind op zevenjarige leeftijd en volgt les aan het Koninklijk Instituut voor Blinden van Sint-Pieters-Woluwe.

Hij haalt een Eerste Prijs voor orgel in 1921, en een jaar later het *Diplôme d'honneur* voor piano. In 1924 wordt hij in hetzelfde instituut

leraar piano. In 1925 krijgt hij een beurs om te gaan studeren in Parijs bij Nadia Boulanger en haalt een *Licence d'enseignement musical* aan de *École normale de musique* in 1926.

* *Fugue sur l'Îte missa est de la Messe Cum Jubilo* (1938). UWO 1997/4

Jean-Baptiste Lemoine aan het orgel in het Blindeninstituut te St.-Pieters-Woluwe [verz. Jean Ferrard]

6 KERREMANS, L. *À propos de Georges Dubois, violoncelliste et compositeur pour orgue*. In: *L'Organiste*, nr. 125, 2000, blz. 33.

7 FELIX, J.-P. *Un organiste renommé à Ste-Gertrude [d'Etterbeek]: Jean Collot*. In: *L'Organiste*, nr. 102, 1994, blz. 82-83 • D'HOOGHE, K. *Orgelmuziek in Vlaanderen (deel II): 1940-1975*. In: *Orgelkunst*, 2008, nr. 2, blz. 34.

Toulmonde, Antoine (TL 614. B 51)

° Ochamps 20.01.1902, † Virton 26.05.1993

Na zijn middelbare studies aan het Seminarie van Bastenaken gaat hij naar het IMSM Mechelen, waar hij studeert van 1920 tot 1924.

In 1926 wordt hij organist bij de Jezuïeten in het *Clongowes Wood College* te Dublin en hij verblijft vier jaar in Ierland. Hij keert terug naar België, vestigt zich in de Gaume en wordt leraar (muziek en Engels) aan het *Collège Saint-Joseph* te Virton. Hij is tevens parochieorganist in Bellefontaine, in de Carmel van Virton, in de abdij van Orval en in Avioth, een bekend bedevaartsoord net over de grens, in Frankrijk.

* *Berceuse*. Ledent-Malay, 1928

* *In Ireland* (1930) [*Choral* • *Regret* • *Lament* • *Lullaby* (*Fead on Iolaer*)]. Ledent-Malay, 1930 > Burns

* *Pastorale*. Philippo, *Le Grand Orgue* 10

Bernier, René (TL 64. B 52)

° Sint-Gillis (Brussel) 10.03.1905, † Elsene 08.09.1984

Deze leerling van Paul Gilson is de jongste van de *groupe des Synthétistes* vanaf 1925. Hij is muziekleraar in verschillende staatsscholen, geeft ook les in de AM van Brussel, aan het CrL en het CrM. Hij laat een hele reeks composities na in de stijl van de Franse school van het begin van de twintigste eeuw, maar slechts één werk voor orgel:

* *Hymne de paix* (1950). Cranz

Dubois, Georges⁶ (TL deest. B 53)

° Marcinelle 08.07.1907, † Grez-Doiceau 29.04.1991

Eerste Prijs voor cello en compositie aan het CrB. Gedurende bijna veertig jaar leraar notenleer, kamermuziek en cello aan de AM van Marcinelle. Componist van kamermuziek, enkele stukken voor orkest, zes stukjes voor piano en een tiental stukken voor orgel:

* *In Memoriam*. *Élégie* (1970). UWO 2002/2

* *Pastorale*. In *memoriam Fernand Quinet* (1973). UWO 1974/2

* *Passacaille* (*d'après J. S. Bach*). In *memoriam Pablo Casals* (1876-1973) (1973). UWO 2000/1

* *Fugue* (c) (1974)

* *Choral d'après un cantus firmus attribué à J. S. Bach* (1978)

* *Suite brève* [I. *Prélude* • II. *Récit* • III. *Toccata*] (1979-80) UWO 2000/3

* *Variations sur un thème élisabéthain* (1980). UWO 2001/1

* *Canon en augmentation et mouvement contraire* (d)

* *Fugato I*

* *Fugato II*

* *Fugue* (F) (*allegro giocoso*)

Collot, Jean⁷ (TL 129. B 53)

° Florée 18.12.1907, Sint-Lambrechts-Woluwe 09.04.1986

Leerling van Flor Peeters, Jules Van Nuffel en Marinus De Jong aan het IMSM Mechelen,

Jean Collot aan het Kerkhoff-orgel van het St.-Michielscollege te Schaarbeek.

Laureaat in 1930. Daarna drie jaar vervolmaking bij Charles Hens. Organist van Sint-Pieter te Jette tot in 1947; daarna organist van Sint-Gertrudis en het Collège Saint-Michel te Etterbeek. Jean Collot was tevens gedurende 25 jaar leraar aan het Koninklijk Atheneum te Brussel.

* *Pastorale*, op. 4. Lemoine

* *Tocatta*, op. 6, à Gabriel Verschraegen, *Organiste de la Cathédrale de Gand*. Lemoine, 1954

^H *Prélude sur Ave verum corpus*, op. 10/1

^H *Intermezzo*, op. 10/2 à Edmond De Vos. UWO 1976/1

* *Fugue libre*, op. 33. UWO 1970/1

* 3 *Chorals*, op. 35 [1. *Choral sur Venez Esprit Saint à 2 claviers* + 2. *Choral sur le thème du Regina cœli* + 3. *Choral sur le Salve Regina*]

* *Adoration mystique*. Schott

* *Variations sur un Noël (Venez Divin Messie) à Léopold Sluys, professeur d'orgue au Conservatoire Royal de Bruxelles*. Schott, 1969

* *Berceuse*. UWO 1974/3

Beckmann vermeldt ook nog in de bibliotheek van het KCA:

* *Trois pièces* [c:lvd:679871]

Frêteur, Richard^s (TL 255. B 53)

° Morlanwelz 07.05.1907, † Morlanwelz 06.01.1988

Na studies aan het Instituut voor Blinden te Brussel leert hij de stiel van pianostemmer. Zijn vader Jules Frêteur had het diploma van het IMSM Mechelen en geeft hem orgelles. Paul Gilson geeft hem privé-les compositie. Achtereenvolgens organist in Carnières, Sainte-Élisabeth te Bergen (1936-1942), Houdeng-Goegnies en Morlanwelz, Saint-Martin, waar hij zijn vader opvolgt.

* *Huit Pièces pour Orgue* [*Canon en trio. A mon père* (1930) + *Fanfare inaugurale. A mon père* (1935) [stuk geschreven ter gelegenheid van de inspelning van het gerestaureerde en uitgebreide orgel van Morlanwelz] + *Pièce symphonique. A mon père* (1936) + *Thème, Variations et Fugue. A mon père* (1940) + *Carillon-Sortie. Respectueux hommage à Mr Molond, révérend Curé de Morlanwelz, en souvenir de l'installation des nouvelles cloches (la-mi-fa#)* (1954) + *Introduction et Tocatta. A mon très cher ami Paul Barras* (c 1960) + *Offertoire pour une fête de la Béniè Vierge Marie (sur des motifs du Gloria de la Messe de la Sainte Vierge* + *Sortie solennelle. A ma chère Jenny*]. Éditions de l'UWO, 1994 (Carillon-

Sortie > Delporte)

* *Offertoire pour une fête de la Béniè Vierge Marie sur des motifs du Gloria de la Messe de la Sainte Vierge*. UWO 1994/3

Middleer, Jean de (TL 173. B 53)

° Sint-Jans Molenbeek 24.02.1908, † Sint-Gillis (Brussel) 20.06.1986

Hij behaalt een Eerste Prijs orgel aan het CrB (1928, klas van Alphonse Desmet), een Eerste Prijs contrapunt (1930, klas van Joseph Jongen), de Virtuositetsprijs voor orgel (1931, klas van Paul de Maleingreau). Hij volgt les orkestdirectie bij Désiré Defauw, compositie bij Paul Gilson, en orgel improvisatie bij Marcel Dupré in Parijs. Hij wordt leraar harmonie aan het CrB (1937-1939), en reist veel tijdens de tweede wereldoorlog: uiteindelijk vestigt hij zich te Nairobi, in Kenia, waar hij directeur wordt van het Conservatorium. Na zijn terugkeer in België wordt hij leraar harmonie aan het CrM (1953-1973), daarna directeur van de AM van Tienen (1953-1978). Zijn werk als componist is in hoofdzaak vocaal, maar hij laat ook enkele stukken na voor piano en voor orkest.

* *Kyrie fons bonitatis* (1930)

* *Petite fugue* (1930)

* *Variations romantiques sur Adeste fideles* (1935)

* *Tocatta en fuga* (1960). Maurer

Guide, Richard de (TL 302. B 53)

° Basècles 01.03.1909, † Sint-Pieters-Woluwe 12.01.1962

Na zijn wetenschappelijke universitaire studies richt hij zich op de muziek: schrijftuur Paul Gilson, Karel Candaël en Jean Absil. Muziekrecensent en medewerker van het NIR van 1938 tot 1945. Directeur van de AM van Sint-Lambrechts-Woluwe (1946-1961), leraar harmonie aan het CrL (1950-1953), vanaf 1961 leraar compositie aan het CrM. Zijn composities (35 opusnummers) bestaan in hoofdzaak uit kamermuziek en pianostukken, enkele liederen en één enkel orgelstuk.

* 2 *Préludes*, op. 15 (1943). Maurer

Éraly, Paul^o (TL 217. B 54)

° Leuven 05.06.1910, † Schaarbeek 13.03.1987

Leerling aan het IMSM Mechelen; hij haalt het Diplôme d'excellence voor orgel in 1930. Hetzelfde jaar behaalt hij een Eerste Prijs piano aan het SC te Leuven, en volgt lessen praktische harmonie bij Jean Absil en orkestratie bij Paul Gilson. Na de oorlog volgt hij improvisatie bij

8 CARLIER, B. *Richard Frêteur nous a quittés*. In: *L'Organiste*, nr. 77, 1988, blz. 36.

9 KERREMANS, L. *Paul Éraly (1910-1987), organiste et compositeur*. In: *L'Organiste*, nr. 94, 1992, blz. 101-122. • D'HOOGHE, K. *Orgelmuziek in Vlaanderen (deel II): 1940-1975*. In: *Orgelkunst*, 2008, nr. 2, blz. 69.

André Marchal en Gaston Litaize te Parijs en haalt hij een Eerste Prijs fuga aan het SC te Leuven (1950). Organist van Sint-Jozef te Leuven vanaf 1925. In 1933 volgt hij Alphonse Desmedt (1864-1944) op als organist van Sint-Servaas te Schaarbeek: hij zal daar twintig jaar moeten wachten op de voltooiing van zijn project voor de bouw van een groot modern orgel door Klais in 1953. Naast een half dozijn stukken voor klein orkest en talrijke vocale werken laat hij ook een rijke oogst orgelwerken na: deze zijn als manuscript bewaard bij zijn opvolger, Léon Kerremans.

Paul Eraly aan het Klais-orgel van de St.-Servaaskerk te Schaarbeek. [verz. Léon Kerremans]

- * *Fugue scolastique* (D) (1939). UWO 1998/1
- * *Choral 'Au fort de notre détresse'* (1939)
- * *Fugue-Toccata. A Madame Declerck* (1939). UWO 2007/2
- * *Fugue. A Mr l'Abbé Carton de Wiart* (Eb) (1939)
- * *Fileuse. To the late Paul Gilson* (1939)
- * *Variations sur un Noël ancien. Aan mijn Vriend, den eerwaarden Heer Edgar De Laet* (1940)
- * *Pastoraal. Aan de eerwaarde Heer Kannunik Titus Timmerman O. Præm.* (1941). De Praestant, 1953 > Van Rossum, Cantantibus Organis I, 1958
- * *Cantabile. à Madame Rombaut-Van Beekbergen* (1941). UWO 2002/3 [Dit stuk draagt ook de titels *Wiegelied*, *Préambule*, *Berceuse*]
- * *Trois chorals.* [1. *Als Jesus Christus in der Nacht* (1941) + 2. *Als Christus in der Nacht* (1942) + 3. *Wat God doet* (1944)]

- * [werk zonder titel] (bb) (1942)
 - * *Dream* (1945). UWO 2007/4
 - * *Canon en trio* (1945). UWO 1992/2
 - * *Canon à l'octave. Homage to J. S. Bach* (1945). UWO 2008/3
 - * *Préambule 'Quotiescumque manducabitis panem hunc. In festo Corporis Christi* (1946). UWO 2001/4
 - * *Capriccio* (1946)
 - * *Offertorium* (1946)
 - * *Cantilène (In festo apparit. B. M. V. Immaculatae Februarii 11)* (1948). UWO 1993/3
 - * *Prélude et fugue mixolydien, op. 26 sur 'Quotiescumque' In festo Corporis Christi* (1954)
 - * *Offertoire 'Terra tremuit'* (1960)
 - * *Offertoire 'Tui sunt cæli'* (Noël) (s.d.). UWO 2001/4
 - * *Avondschemering (Crépuscule)* (s.d.)
 - * *Variations sur 'I come from Alabama'* (s.d.)
- Daarnaast nog een *Harmonisation de l'Hymne national de San Marino* (1958) en enkele transcripties voor orgel (J. S. Bach, Corelli, Fiocco, Mac Dowell, Raick, Vivaldi, oude Engelse meesters).
- Beckmann vermeldt nog, spijtig genoeg zonder nadere details:
- * *Passacaille* (2e modus)
 - * *Triptiek op 'Quotiescumque'* (Messe Cibavit)

Micha, Raymond (TL 434. B 54)

- ° Stavelot 19.06.1910, † Stavelot 11.07.2006
- Zoon van een in zijn streek gewaardeerd musicus. Raymond Micha leert muziek bij zijn vader en zijn oom, en doet zijn voordeel met raadgevingen van grote musici die in de buurt de zomervakantie doorbrengen: Joseph Jongen, René Defosse, Fernand Quinet. Leraar muziek in de scholen van Spa, Malmédy, Stavelot en Luik. In 1957 richt hij het Festival de Stavelot op; hij zal dit festival enthousiast blijven animeren tot 2006. Hij schreef kerkmuziek, vocale werken, kamermuziek en pianomuziek en twee composities voor orgel:
- * *Nocturne. à Bernard Focroulle.* Bayard-Nizet, 1993
 - * *Deux Pièces* (1997) [1. *Cantabile. à André Thomas* + 2. *Renouveau. à Jean Ferrard*]. Bayard-Nizet, 1998

Rodrigue, Pierre (TL deest. B 54)

- ° 1910, † 20.03.1973
- Directeur van de AM te Dinant van 1960 tot 1973. Tijdelijk leraar harmonie aan het CrB, na de dood van Léon Stekke.
- * 2 *Préludes*. UWO 1971/4

Froidebise, Pierre¹⁰ (TL 255. B 54-55)

° Ohey 15.05.1914, † Luik 28.10.1962

Tot 1934 leerling van abbé Camille Jacquemin aan het Seminarie van Floreffé, waar hij Gregoriaans en harmonie studeert. Aan het SC van Namen volgt hij piano, harmonie en contrapunt en werkt met de directeur, René Barbier. Eerste Prijs orgel aan het CrB (1939, klas van Paul de Maleingreau), in hetzelfde jaar dat Marcel Druart een Eerste Prijs haalt met grote onderscheiding, en Anne-Marie Louis een tweede Prijs met onderscheiding. Hij werkt ook bij Raymond Moulaert, Léon Jongen en Jean Absil voor contrapunt en fuga, en neemt privé-les compositie bij Paul Gilson. Organist van de Saint-Jacques te Luik (1942-1952). Leraar harmonie aan het CLg (1942), daarna praktische harmonie (1943-1962).

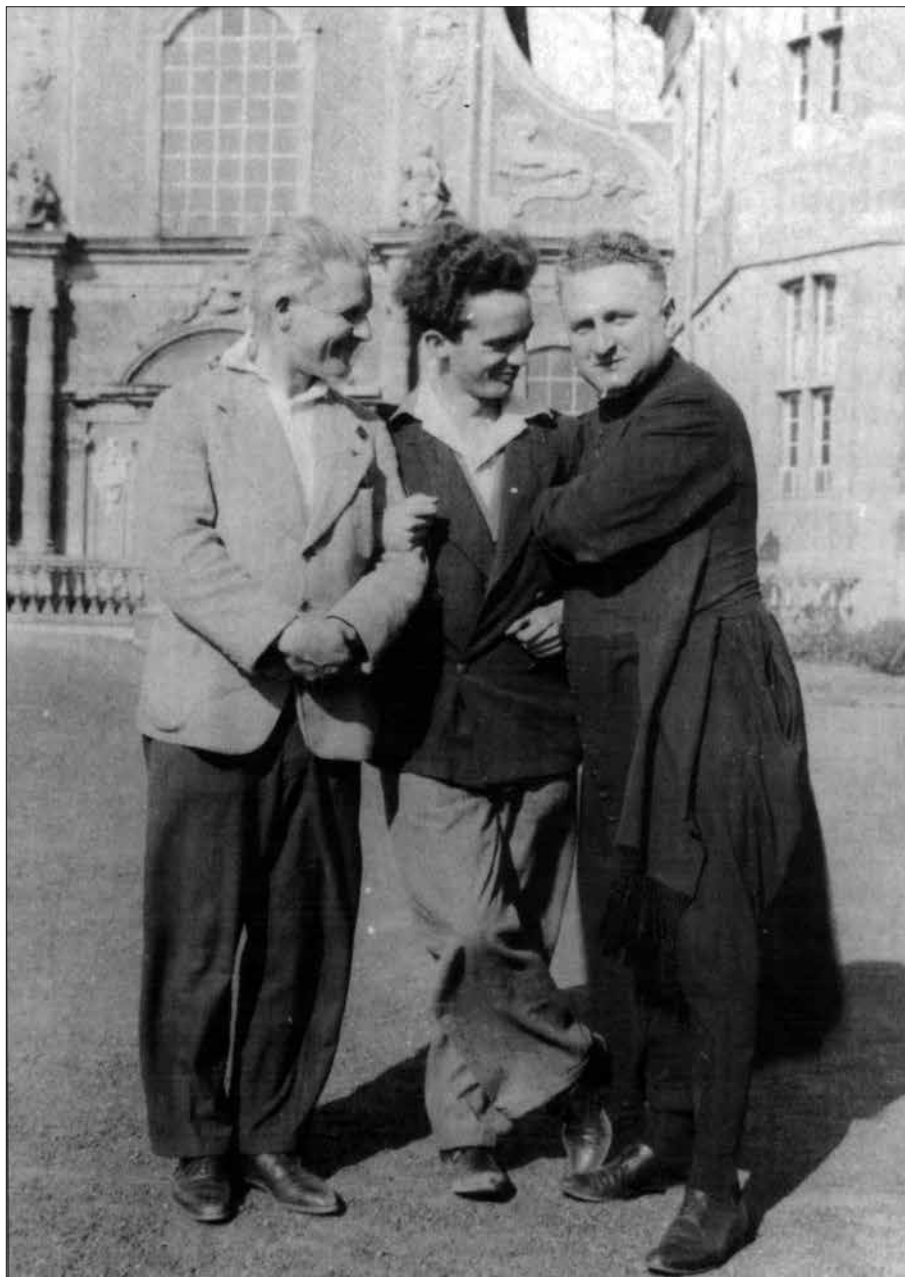
Hij voelde zich verbonden met de dodecafonische beweging maar was tevens actief in de heropleving van de Oude Muziek. Hij was één van de belangrijkste Luikse musici na WO II. Met onvermoeibare intellectuele nieuwsgierigheid exploreerde hij vele andere gebieden: hij had interesse voor esthetica, Oosterse literatuur, gregoriaans, en vooral avant-garde muziek. Onder invloed eerst van Stravinsky en daarna van Webern werd Froidebise een overtuigd dodecafonist en onderhield hij relaties met Messiaen, Leibowitz en Boulez. Hij had een grote invloed op de jongere generatie. Van zijn bekende leerlingen die zijn invloed erkennen vermelden we Célestin Deliège en Henri Pousseur. Als componist was hij actief in ongeveer alle muzikale domeinen. Hij laat een tiental werken voor orgel na:

* *Trois Pièces* (1933) [I. *Berceuse. Pour Anne Ottelet* • II. *Le Messie est né, Noël. A Monsieur l'Abbé G. Poskin* • III. *Le tombeau de Pierre d'Andrieu. A Joseph Massart, organiste à Drogheda (Irlande)*]. Ledent-Malay, 1933

* *Suite brève* (1934) [I. *Cortège. A mon ami Fernand Toulmonde* • II. *Lied élégiaque. A Mrs les Abbés C. Jacquemin et L. Lucas en souvenir des admirables cours de Floreffé, Octobre 1932 – Juin 1934* • III. *Carillons de Noël (Rapsodie). A Monsieur l'Abbé J. Daiche*]. Ledent-Malay, 1934

* *Prélude et fugue* (1936) *A mon cher ami Pierre Moreau, Organiste de N. D. de la Gare à Paris [Choral-Guirlande • Fugue libre]*. Van Rossum 1936. Choral guirlande > De Praestant, 1963

* *Diptyque* (1936) *A mes condisciples Aline Begon et Anne-Marie Louis. A la mémoire de Thomas de Santa-Maria* [I. *Méditation* • II. *Louanges (Toccata)*]. Detry 1936 > Documentatiecentrum

voor orgel, ed. Anne Froidebise, 1984 > Bayard-Nizet

* *Prélude et fuguetta en style ancien (Orgue, clavecin, piano)* (1937) Detry [Zeer waarschijnlijk gaat het om het laatste stuk van de *Petit Livre d'orgue* uit 1957]

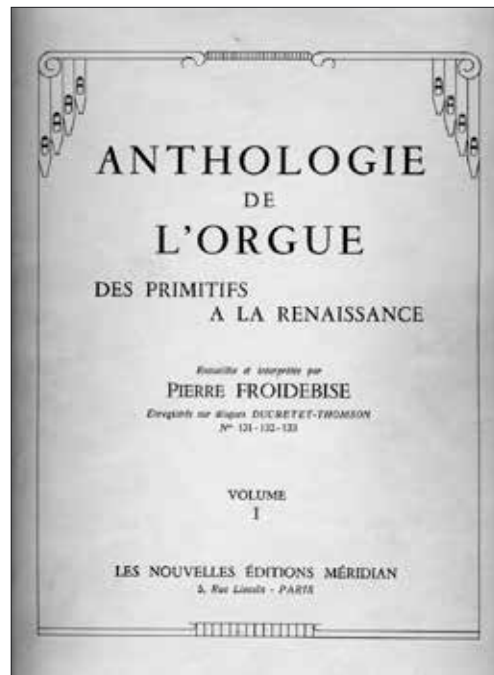
* *Sonatine* (1939) [1. *Choral varié (In memoriam S. Scheidt)* • 2. *Cantilène (In memoriam L. Vierne)* • 3. *Capriccio (In memoriam Buxtehude)*]. Pholien > CeBeDeM, 1958

* *Petit Livre d'orgue en style ancien (Noëls et pièces diverses)* (1957) [I. *Noël Flamand: Laet ons met Herten Reyne. à Flor Berkenbosch* • II. *Noël Verviëtois: Bondjou wésène, dwermez-ve*

Paul de Maleingreau, Pierre Froidebise en Camille-Marie Jacquemin op het binnenplein van de abdij van Floreffé..

¹⁰ FROIDEBISE, A. & LEVAUX, I. *De organist Pierre Froidebise (1914-1962). Een portret*. In: *Orgelkunst XXII/2*, pp. 67-106.

éco? à Madeleine Hoornaert • III. Noël Liégeois: Djans è fou d'Jérusalem. à Marie-Ange Leroy • IV. Noël Flamand: Herders, Hij is geboren. à Paul Schoonbroodt • Prélude-Choral. à Madame Léon Leroy • Pastorale. à Madame Roger Bastin • Musette. à Christiane Hoornaert • Prélude et Fugue (Sur un thème classique). à la mémoire de Paul de Maleingreau]. Schola Cantorum
 * Prélude à l'Introit. UWO 1981/2
 * Hommage à J. S. Bach
 Naast deze eigen werken voor orgel, was Pierre Froidebise uitgever van de *Anthologie de la musique d'orgue des Primitifs à la Renaissance*, Vol. I-II, 1957, Méridian, geïllustreerd met 3 LP's. Daarnaast gaf hij nog werken uit van Thomas Babou, Juan Bermudo en Tomas de Santa Maria.

Rammaert, Alove (TL 518. B 55)
 * Moeskroen 20.06.1915, † Oudergem 12.09.2006
 Zoon van een leerling van Paul Gilson. Studeert aan het CrB: piano bij Charles Scharrès, harmonie (Fernand Quinet), contrapunt (Raymond Moulaert) en fuga (Jean Absil). Verantwoordelijke voor de klassieke platenafdeling in een grote Brusselse winkel. Hij laat ook vier werken voor strijkorkest, vocale muziek en talrijke stukken kamermuziek na.
 * *Paraphrase sur la "Tocatta en ré"* (1985)
 * *Fantaisie et fugue* (1986)
 * *Largo mystique* (1986)
 * *Méditation* (1986)
 * *Méditation sur la Présence réelle* (1989)

Hermans, [Frère] René (TL deest. B 55)
 ° 07.12.1915
 Studeerde compositie bij A. Toulmonde, Francis de Bourguignon en Jean de Mideleer aan het CrB. Leraar aan de normaalschool van Carlsbourg en Malonne.
 * *Sortie* (1977). UWO 1982/3
 * *In memoriam Gabriel Paul* (1982). UWO 1982/3
 * *Petite Pastorale de Noël* (1982). UWO 1984/4
 * *Noël Bisontin* (1982). UWO 1984/4
 * *Lamento* (1982). UWO 1986/3
 * 4 *Interludes* [1. (1982) + 2. (1983) + 3. (1983) + 4 (1965)] UWO 1986/1
 * *Élévation* (1983). UWO 1986/3
 * *Méditation* (1983). UWO 1987/1
 * *Noël Anglais* (1983). UWO 1984/4
 * *Lento* (1984). UWO 1984/1
 * *Noël Provençal* (1984). UWO 1985/4
 * *Noël Anglais* (1985). UWO 1985/4
 * *Cantabile* (1986). UWO 1987/3
 * *Prière* (Eb) (1986). UWO 1986/3
 * *Prière* (F) (1986). UWO 1988/3
 * *Verset* (1987). UWO 1987/3
 * [6] *Versets* (1987). UWO 1988/1
 * *Simplement* (1987). UWO 1988/1
 * *Interlude* (sd, 1987?). UWO 1988/1
 * *Sortie* (1988). UWO 1988/2
 * *Noël Ancien. Petites variations. A Emile Marchand* (1988). UWO 1988/4 ['O Dieu si proche']
 * *Noël pour l'Amour de Marie (Chant des Troubadours, XIIe siècle)* (1988). UWO 1989/4
 * *Maugra lou freid de lai saison*, Noël Bisontin (1990). UWO 1990/4
 Beckmann vermeldt nog:
 * *Creator alme siderum*
 * *Interlude* (1984)
 * *Pour honorer les langues* (Noël)
^{H1} *Noëls pour orgue ou harmonium* [2 *Noëls Anglais* + *Du haut du ciel* + *Entre le bœuf et l'âne gris* + *Gai rossignol sauvage* + *Noël liégeois – Versets* + *Il est né le divin enfant* + *Kak kak a l'hou* + [6] *Noëls anciens (Dans le calme, Er is een Kindeke, Où t'en-vas-tu?, Puer nobis, Salut rose, Stille Nacht)* + *Noël Provençal* (1984) + *Petite Pastorale de Noël* (1982)]. Éditions de l'UWO, 1988
^{H1} *Pièces pour orgue ou harmonium* [4 *Interludes* + *Sortie* (1977) + *Lamento* (1982) + *Élévation* (1983) + *Prière* (1986) + *Ardemment j'aspire à une fin heureuse* + *Benedictus VIII* + *Brabançonne* + *Cantilène* + *Cantique de Monk* + *Cantique et Psaume XLII* + 2 *Préludes* + *Kyrie VIII* + *Lento* + *Préludes* + *Psaume 134 de Goudimel* + 4 *versets*]

• *Variations sur un cantique breton* • *Versets de Messe*. Éditions de l'UWO, 1988

Binet, Émile¹¹ (TL 73. B 55)

* Ortheuville 30.05.1918, † Aarlen 18.12.1994

Hij begint zijn muzikale opleiding te Bastenaken bij Auguste Legrand, daarna te Floreffé met Camille Jacquemin. Laureaat van het IMSM Mechelen. Daarna vervolmaking bij Flor Peeters (KCA), Jeanne Demessieux (CrL) en Léonce de Saint-Martin, organist van de Notre-Dame van Paris. Achtereenvolgens organist van Libin, Morhet en verschillende parochies in de Ardennen. Van 1948 tot 1994 organist van de Saint-Martin te Aarlen. Composities: een vierstemmige mis voor gemengd koor, een kwartet met zang, twee cantates, drie cantates-ballet, een groot aantal liturgische stukken en de volgende orgelwerken:

* *Triptyque de la Passion* [1. *La Mort de Jésus* • 2. *La Sépulture de Jésus* • 3. *Il y eut un matin*] (1973/1980). UWO 1995/3

* [5] *Versets pour l'hymne 'Jesu dulcis memoria'* (1980). UWO 1995/3

* [5] *Versets pour l'hymne 'Ave maris stella'* (1981). UWO 1995/3

* *Acclamations Pascales. A mon ami Jean Defêche, à la classe d'orgue 82/83*. UWO 2004/1 [Geschreven in opdracht van Jean Baily, directeur van het CrM, plichtwerk voor het examen orgel in 1983]

* *Fantaisie sur l'"Ite missa est' pascal*. UWO 2003/1

* *Nativité*. UWO 2002/4

* *Passecaille-Méditation*. UWO 2003/2

* *Vitrail*. UWO 2003/2 [Proef zichtlezing voor het examen orgel op het moment dat Émile Binet lesgever was]

* *Variations sur 'Zu Arel op der Knipchen'*. UWO 2006/4

* *Versets pour l'hymne 'Adoro Te'*. *Pour mon ami Jean Defêche* (1982). UWO 2006/4

Dupriez, Christian¹² (TL 209. B 55)

° Sint-Gillis (Brussel) 01.03.1922

Leerling piano bij Marguerite Van Der Hecht, harmonie bij Léon Stekke en Charles Hens, contrapunt bij Maurice de Bourguignon, orkestratie en compositie bij René Barbier en orgel bij Maurice Dejaive. Tijdens de zomer van 1945 gebruikt hij het Merklin-orgel van de dekanale kerk Saint-Martin te Beauraing voor de compositie van zijn enige orgelstuk; de vijf bewegingen zijn opgedragen aan zijn leraars:

* *Suite brève* [1. *Præambulum*. A M. René Tellier, Directeur musical à la R.N.B. • 2. *Interlude*. A M. Maurice Dejaive, organiste à la Trinité à Bruxelles • 3. *Arioso*. A M. le Chanoine Lafontaine, doyen de Beauraing • 4. *Pastorale*. A M. René Barbier, Directeur du Conservatoire de Namur • 5. *Toccata*. A M. Charles Hens, Professeur au Conservatoire Royal de Luik] (1945). UWO 1995/4

11 BOSSELER, J.-M. & HUBERT, V. *Hommage à Emile Binet (1918-1994)*. In: *L'Organiste*, nr. 107, 1995, blz. 101-106.

12 KERREMANS, L. *L'orgue de l'église décanale de Beauraing inspire un compositeur [Christian Dupriez] en Août 1945*. In: *L'Organiste*, nr. 108, 1995, blz. 159.

Emile Binet aan het Haupt-orgel van de kerk St. Martin in Arlon, op het eind van zijn carrière.

13 KERREMANS, L. *L'orgue de l'église décanale de Beauraing inspire un compositeur [Christian Dupriez] en Août 1945*. In: *L'Organiste*, nr. 108, 1995, blz. 159.

14 DELIÈGE, C., FROIDEBISE, A. & ZEEVAERT, G. *Musique sacrée d'Édouard Senny*, Musique Vivante au Pays de Liège, 1984.

Feldbusch, Éric¹³ (TL 224. B deest)

° Grivegnée 02.03.1922, † 30.08.2007

Hoger Diploma cello met de grootste onderscheiding en gelukwensen van de jury aan het CrL (1939). Nog aan het CrL: Eerste Prijs harmonie (1940), contrapunt en fuga (1949); cursus compositie bij Fernand Quinet. Hij verwerft bekendheid als cellist, vooral in kamermuziek; hij wordt leraar cello aan het CrM (1953) en wordt dan directeur van het CrM (1963-1974); daarna leidt hij het CrB (1974-1987). Lid van de ARB in 1982. Zijn uitgebreid werk (meer dan 90 opusnummers) omvat onder andere een opera, veel kamermuziek en één enkel orgelstuk.

* *Deux Préludes* [1. *Maestoso* + 2. *Quasi Andante*] (1979). UWO 2003/4

Senny, Édouard¹⁴ (TL 565. B 56)

° Filot 22.12.1923, † Hamoir 15.01.1980

Zijn studies aan het CrL (piano bij René Delporte, harmonie bij de Pierre Froidebise) worden in de war gestuurd door WO II: hij volgt dan privé-les bij dezelfde leraars. Senny is één van de eerste leden van de Groupe dodécaphoniste die Pierre Froidebise te Luik oprichtte: op deze manier ontmoet hij te Parijs René Leibowitz en Pierre Boulez. In 1956 keert hij terug naar zijn geboortedorp Filot waar hij als parochieorganist ruim de traditionele grenzen overschrijdt. Na verschillende aanstellingen in het onderwijs wordt hij in 1970 leraar notenleer en piano aan de AM van Aywaille, en in 1976 leraar muzikale analyse aan het IMEP. Zijn werk bestaat in hoofdzaak uit liturgische stukken, maar hij schreef ook melodieën, pianostukken en kamermuziek.

* *Comme Jésus dans la nuit (extrait de Deux chorals)* (1947). UWO 1971/3

* *Maintenant le jour lui-même est fini* (1947) (extrait de *Deux chorals*). UWO 1977/2

* *Vitrail pour Jeanne d'Arc. Suite d'orgue* [1. *Domrémy* + 2. *Vaucouleurs* + 3. *Chinon* + 4. *Orléans* + 5. *Reims* + 6. *Compiègne* + 7. *Rouen*] (1979). UWO 1980/2

Vos, Edmond de (TL 187. B 56)

° Hamme 15.08.1924

Onderwijzer van opleiding. Volgde les aan de SC van Leuven en Namen. Eerste Prijs harmonie (klas Victor Legley, CrB, 1959) en Tweede Prijs contrapunt (klas Frédéric van Rossum, CrL, 1968). Leraar notenleer aan het SC van Hoei. Stichter van de Union Wallonne des Organistes in 1967, secretaris en penningmeester,

en uitgever van het tijdschrift *L'Organiste*. In 1970 neemt hij actief deel aan de oprichting van het IMEP te Namen, waar hij les geeft in notenleer en harmonie. Edmond De Vos is ook zeer actief met beiaard bezig.

* *Kyrie*, op. 13

* *Choral cantique*, op. 14

* *Jesu Redemptor*, op. 15

* *Victimae paschali laudes*, op. 17

* *Suite chorale académique*, op. 18

* *Kyrie*, op. 21

* *Choral varié*, op. 23

* *Improvisation*, op. 25

* *Fantaisie chromatique*, op. 26

* *19 postludes*, op. 28

* *Hommage à Lambert Chaumont*, op. 39

* *Interludes*, op. 56

* *Viens Sauveur, ô viens Seigneur/Nun komm, der Heiden Heiland*, op. 57/2

* *Pentecôte*, op. 60

* *Toussaint*, op. 61

* *Pâques*, op. 63

* *Chemin de Croix*, op. 64

* *Dies Irae/In Paradisum*

* *Du haut du ciel*

* *Interludes, Duo, Élégie*

* *17 interludes 'Pleni sunt caeli'*

* *Saint-Nicolas*, op. 79. UWO 1983/4

^H *Entrée Noël. Messe de Minuit*, op. 109. UWO 1992/4

* *Dominus dixit ad me*. UWO 1992/4

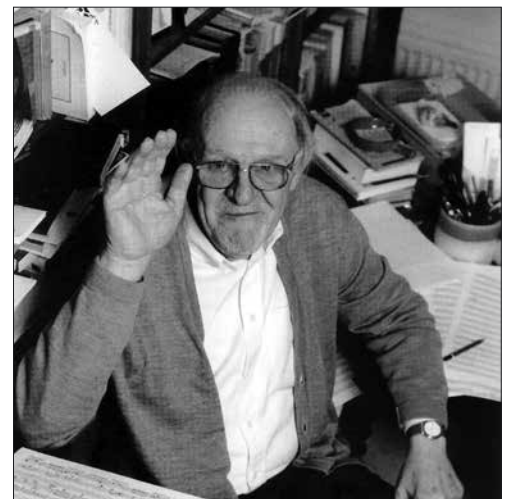
^H *Petite Académisuite*, op. 112 (1993). UWO 1993/1

Compère, Gaston (TL deest, B deest)

° Conjoux 27.11.1924, † Ukkel, 14.07.2008

Vooral bekend als auteur. Deze doctor Romeanse Filologie van de ULg schreef een om-

Edmond De Vos. Foto: Luc De Vos.

vangrijk oeuvre tussen 1960 en 2006: 22 dichtbundels, 14 romans, waaronder Jean-Sébastien Bach (1980), talrijke nouvelles, theaterstukken en bewerkingen. Daarnaast ook componist. Studeerde piano aan de AM van Ciney, een volledige cursus schriftuur aan het CrL, gelijktijdig met zijn universitaire studies. Op het einde van zijn leven hechtte hij steeds meer belang aan zijn activiteit als musicus. Naast een kwartet, een Requiem en kamermuziek schreef hij twee orgelstukken, beide opgevat als eerbetoon aan Bach:

* *Six petits préludes à rien, et pour rien sinon pour répéter le nom de Bach. pour la très chère Naomi [Takagi]* (2001)

* *Vor deinen Thron (Straße) tret ich hiermit... à Jean Ferrard* (2002)

Barras, Paul¹⁵ (TL 49. B 56)

° Chaumont-Gistoux 29.06.1925

Na eerste muzikale studies aan het IMSM Mechelen studeerde hij gregoriaans bij Jules Van Nuffel, contrapunt bij Marinus De Jongh, en orgel bij Flor Peeters. In 1952 Hoger Diploma orgel aan het KCA (klas van Flor Peeters) en hetzelfde jaar Eerste Prijs op de internationale wedstrijd in München. Vervolmaakte zich te Parijs bij André Marchal en Jean Langlais. Organist van de Sainte-Waudru te Bergen (1953-1964); daarna organist in de Divin Sauveur te Schaarbeek, waar hij een orgel liet plaatsen dat hij persoonlijk had aangekocht in 1967. Leraar orgel aan het Koninklijk Instituut voor Blinden te Sint-Lambrechts-Woluwe (1958-1974).

Interim orgelleraar aan het KcB (1970-1974). Hij ging met pensioen in 1988 en wijdde zich sindsdien in hoofdzaak aan zijn carrière als componist: enkele liederen, wat kerkmuziek en kamermuziek, maar vooral talrijke orgelstukken:

* *Cinq pièces pour le temps de Noël* (1953-1958)

* *Suite liturgique* (1958)

* *Chant élégiaque* (1963)

* *Prélude et fugue sur le 7e ton* (1963)

* *Arabesque* (1964)

* *Toccata en ré bémol* (1965)

* *Trois pièces brèves* (1966)

* *Variations sur 'O filii et filiae'* (1966)

* *Dialogue sur les mixtures* (1966)

* *In memoriam* (1968)

* *Épilogue* (1969)

* *Triptyque* (1971)

* *Trois pièces* (1972)

* *Paraphrase sur l'hymne 'Ut queant laxis'* (1974)

* *Suite pour une messe grégorienne de Noël* (1975)

* *Dialogue sur les grands jeux* (1977)

* *Rhapsodie* (1978)

* *Paraphrase sur 'Jesu dulcis memoria'* (1979)

* *Paraphrase sur 'Ave maris stella'* (1979)

* *Paraphrase sur le 'Dies Irae'* (1980-1986)

* *Toccata sur l'"Ite missa est" de la 'Messe royale' de Dumont* (1981)

* *La Chanson de Lescure, variations sur un chant vendéen* (1982)

* *Berceuse blanche* (1982)

* *Toccata en Ut* (1985)

* *Canzonetta* (1985)

* *Méditation sur le Kyrie 'Cum júbilo'* (1985)

* *Etude concertante* (1986)

* *Six miniatures* (1986)

* *Sonatine* (1989)

* *Carillon de Méhaigne* (1995)

* *Rhapsodie wallonne* (1996)

* *Acclamation 'Christus Vinxit'* (1997)

* *Variations sur un chant breton* (1999)

* *Voluntary pour la Ducasse de Mons* (2000)

Smit, André-Jean (TL 575. B 57)

° F-Ville d'Avray 24.08.1926

Volgt eerst pianoles bij zijn moeder. Hij behaalt aan het CrB EerstePrijzen harmonie, contrapunt en fuga, daarna een Prijs compositie aan het CrM. Wetenschappelijk medewerker aan het Muziekinstrumentenmuseum van het CrB (1958-1978), dan leraar notenleer AM, leraar methodologie notenleer aan het CrB (1973-1991) en directeur van de AM van Sint-Gillis te Brussel. Zijn werk omvat 3 orkestwerken, 3 kamerorkestwerken, 2 werken voor strijkorkest en 3 concertante werken. Talrijke kamermuziekwerken, werken voor piano en andere instrumenten, en vocale werken. Zeven orgelwerken:

* *Fantaisie* (1970)

* *Toccata* (1972)

* *Polychromie* (1979). CeBeDeM

* *Ode* (1988)

* *Triade* (1989). CeBeDeM

* *Méditation* (1995)

* *Pastorale* (1995)

Sprimont, Paul (TL 588. B deest)

° 1928

Studies aan het IMSM Mechelen (leerling van Flor Peeters en Marinus De Jong), daarna aan het CrB (Eerste Prijs orgel, klas van Paul de Maleingreau in 1953). Organist van de O.L.V. ter Finisterrae te Brussel (1960-1993), daarna van het Heilig Hart te Ukkel.

* *Toccata. à Léon Kerremans* (1987). UWO 2007/1

15 D'HOOGHE, K. *Orgelmuziek in Vlaanderen (deel II): 1940-1975*. In: *Orgelkunst*, 2008, nr. 2, blz. 73.

Pousseur, Henri (TL 497. B 57)

° Malmédy 23.06.1929, † Brussel 06.03.2009
Muziekstudies aan het CrL en het CrB (1947-1953). Hij ontmoet Pierre Froidebise en André Souris, die hem inwijden in de 'avant-garde' muziek, meer bepaald het dodecafonisme: via hen komt hij in 1951 in contact met Pierre Boulez. Onmiddellijk maakt hij deel uit van de meest radicale seriële beweging; hij onderhoudt nauwe contacten met Karlheinz Stockhausen en Luciano Berio, verschijnt regelmatig in Darmstadt, Donaueschingen, in het Domaine musical en in de Studio di Fonologia te Milaan. Kerkorganist van 1949 tot 1952, in de Saint-François de Sales te Luik. Oprichter van Musiques Nouvelles (1961) en van het Centre de Recherches Musicales de Wallonie te Luik in 1970, samen met Pierre Bartholomé en Philippe Boesmans. Lesgever musicologie aan de ULg in 1970, leraar compositie aan het CrL in 1971, directeur van hetzelfde CrL van 1975 tot 1994. Voor zijn zeer belangrijk en omvangrijk werk consulteert men best de Dictionnaire van Levaux, pp. 499-504. Hij liet ons twee werken na voor orgel: het eerste is in werkelijkheid een bewerking op twee lijnen van een kwartet voor saxofoons opgedragen ter nagedachtenis van Bruno Maderna.

* *Deuxième Vue sur les Jardins Interdits* (1973).

Zerboni, 1980

* *Ombres enlacées* (1999), voor orgel manualiter

Destrait, André (TL deest. B 57)

° Erquelines 12.05.1929

Leert notenleer bij zijn vader. Daarna studeert hij piano aan het Seminarie de Bonne-Espérance, leert de eerste stappen op de viool en maakt een begin met praktische harmonie. Na zijn studies klassieke filologie wordt hij leraar Grieks en Latijn aan een Brussels college waar hij in contact komt met het orgel. Na zijn carrière als leraar volgt hij schrijftuur bij Yvan Cayron en waagt zich aan compositie: scenische muziek, enkele pianostukken en kamermuziek,

en enkele orgelstukken waarvan er drie zijn uitgegeven:

* *Choral de Noël*. UWO 1998/4

* *Prière du petit garçon*. UWO 1998/4

* *En ce temps là, Marie...* (Noël et variations) (1997). UWO 2000/2

* *Retour* (1998). UWO 2001/2

Michel, Paul-Baudouin (TL 435. B 57)

° Haine-Saint-Pierre 07.09.1930

Eerste Prijs harmonie (1953), contrapunt (1954) en fuga (1956) aan het CrM. Daarna cursus orkestdirectie aan het CrB. Studeert compositie aan de Muziekkapel Koningin Elisabeth bij Jean Absil, ontmoet Messiaen, Ligeti, Maderna en Boulez in Darmstadt. In 1963 wordt hij directeur van de AM van Sint-Lambrechts-Woluwe. Leraar compositie aan het CrM (1974-1992) en aan het CrB (1992-1995). Membre correspondant van de ARB in 1997. Zeer uitgebreid oeuvre: zes stukken voor groot orkest, vijf concertante stukken, vele stukken kamermuziek, vocale stukken, koorstukken, één opera, één kamer-opera buffo, elektro-akoestische muziek. Daarnaast drie orgelwerken:

* *Transphonie pour plusieurs neufs* (1969)

* *Puzzlophonie* (1972)

* *Le tombeau de Jules Verne* (1977/78)

Baervoets, Raymond (TL 41. B 57)

° Brussel 6.II.1930, † I-Rome 22.08.1989

Aan het CrB studeert hij harmonie (René Barbier), contrapunt (Francis de Bourguignon), fuga (Jean Absil) en orkestdirectie (René Defosse). daarna verblijft hij in de Accademia di Santa Cecilia te Rome, waar hij werkt met Goffredo Petrassi. Hij vestigt zich definitief in Italië, zonder de contacten met het moederland te vergeten. Zijn omvangrijke werk bevat hoofdzakelijk orkestwerken (met en zonder solist) en kamermuziek. Eén enkel werk voor orgel:

* *Espaces* (1977). CeBeDeM, 1977

Fontyn, Jacqueline (TL 239. B deest)

° Antwerpen 27.12.1930

Studies muzikale schrijftuur bij Marcel Quinet, daarna bij Max Deutsch in Parijs. Vanaf 1963 geeft zij les muzikale theorie in het KCA; in 1970 richt zij de klas compositie op in het CrB, zij geeft er les tot 1990. Haar werklijst omvat meer dan 100 opusnummers: orkestmuziek, vocale en instrumentale muziek, kamermuziek. Eén enkel orgelwerk:

* *Enlumines* (2000)

Leduc, Jacques (TL 383. B 57)

° Jette 01.03.1932

Na volledige muzikale studies aan het CrB zet Jacques Leduc zijn studie voor compositie verder bij Jean Absil. Hij behaalt de Grand Prix de Rome in 1961. Directeur van de AM te Ukkel (van 1962 tot 1983), leraar aan het CrB (van 1957 tot 1997) en rector van de Muziekkapel Koningin Elisabeth (van 1976 tot 2004). Voorzitter van de Belgische vereniging van schrijvers, componisten en muzikuitgevers (SABAM) en voorzitter van de Vereniging van Belgische Componisten. Lid van de Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, waarvan hij voorzitter is in 1992. Jacques Leduc is de auteur van meer dan 75 muziekwerken (symfonische werken, concertante werken, kamermuziek, solowerken); waaronder het Concerto voor piano, opgelegd werk voor de Internationale Muziekwedstrijd Koningin Elisabeth in 1972. Eén enkel orgelwerk:

* *Passacaille*, op. 63 (1978). CeBeDeM

Uy, Paul (TL 621. B 57)

° Elsene 30.07.1932

Paul Uy studeerde bij Francis de Bourguignon en Hermann Scherchen. Naar eigen zeggen schrijft hij enkel 'functionele' muziek, als illustratie bij teksten, films, en poëzie, of als basis voor ballet. Eén enkel orgelwerk:

* *Les anges de l'Apocalypse* (1981). CeBeDeM

Piron, Lucette (TL deest. B 57)

° Herve 1933, † 2006

Zelfs de website over deze artieste geeft niet de minste biografische informatie. Het enig bekende gegeven komt van Beckmann:

* *Méditation pendant l'échange des alliances*

* *Les Béatitudes* [B-Lc]

Roland, Claude-Robert (TL 536. B 58)

° Pont-de-Loup 19.12.1935

Leerling van Maurice Guillaume. Meerdere Eerste Prijzen in verschillende Conservatoria: notenleer (CrL, 1952); muziekgeschiedenis (René Bernier, CrM, 1956); harmonie (Étienne Mawet, CrL, 1962); contrapunt (Camille Schmitt, CrL, 1964), orgel (Jeanne Demessieux, CrL, 1964), fuga (Camille Schmitt, CrL, 1965), orkestdirectie (René Defossez, CrB, 1972). Hij volgt cursus analyse bij Olivier Messiaen te Parijs en krijgt raad van Pierre Froidebise, Pierre Boulez, György Ligeti en Bruno Maderna.

Claude Roland was organist van de Notre-Dame te Wasmes (1955-1963), daarna van de basiliek van Charleroi (1963-1967). Directeur van de AM van Montignies-le-Tilleul (1966-1975) en daarna leraar aan het CrB: notenleer (1973-1977) en harmonie (1977-2001). In zijn rijke opuslijst vinden we een vijftiental werken voor orgel.

* *Solennisation de Messe Basse*, op. 1 (1948)

[*Prélude + Fugue + Fantaisie + Toccata + Thème et variations + Méditation + Fantaisie + Marche triomphale*]

* *Quatre pièces*, op. 7 (1955) [*Pour précéder l'Asperges + Pour accompagner l'Offertoire + Pour accompagner la Communion + Pour faire sortir les fidèles*]

* *Lent*, op. 8 (1955)

* *Variations sur Puer nobis nascitur*, op. 10 (1955) [pour orgue positif]

* *Lent*, op. 12 (1956)

* *Prélude et fugue sur B.A.C.H.*, op. 23 (1960)

* *Concerto*, op. 30, pour orgue et orchestre de chambre.

* *Improvisations*, op. 31 (1965)

* *Musiques pour Hamlet de Jean de Villers*, op. 32 (1965)

* *Sakura*, op. 38. *Variations et fugue sur un chant du Japon* (1967)

* *Intonations sur des cantilènes grégoriennes*, op. 41 (1968)

* *In Memoriam Étienne Mawet*, op. 52 (1972)

* *13 Lectures pour orgue*, op. 61 (1976/78)

* *Rondeau*, op. 65 (1979)

* *'Oui', ils ont dit 'oui'*, op. 74 (1981).

Boesmans, Philippe¹⁶ (TL 77.

B 58)

° Tongeren 17.05.1936

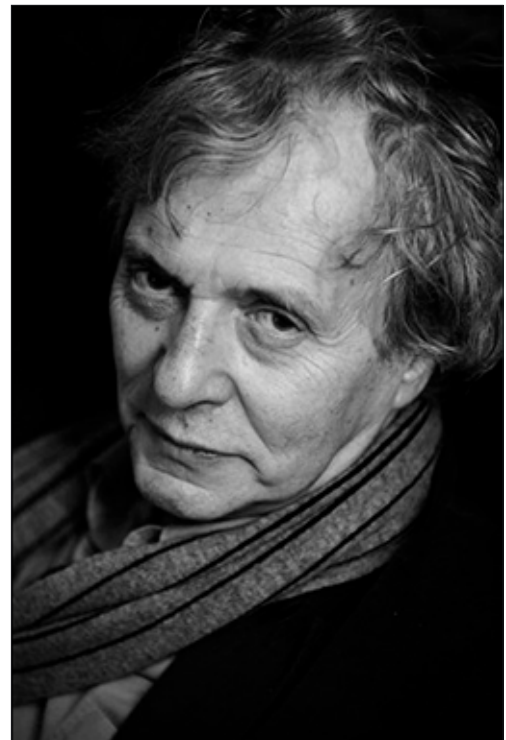
Philippe Boesmans is ongetwijfeld de belangrijkste componist in dit artikel, hoewel het orgel maar een heel klein deel van zijn productie inneemt. Toch nemen we een groot deel over van de biografische gegevens uit het boek dat in de voetnota wordt geciteerd:

Na een Eerste Prijs piano aan het CrL wijdt Boesmans zich bijna als autodidact aan het componeren. In het begin staat hij zwaar onder invloed van het serialisme, maar hij beseft al snel

16. RENARD, C. & WANGERMÉE, R. (éd.)

Philippe Boesmans, Entretiens et témoignages. Mardaga, 2005.

Philippe Boesmans

de noodzaak om aan de dwang en beperkingen van dit systeem te kunnen ontsnappen. Zonder evenwel deze recente erfenis te verloochenen, ontwikkelt hij een zeer persoonlijke muzikale taal: hierbij speelt de communicatie met de luisteraar een centrale rol.

Zijn carrière wordt bekroond met belangrijke blikken van erkenning: Italia-prijs voor *Upon La-Mi* in 1971, deelname aan de belangrijkste festivals voor hedendaagse muziek (Darmstadt, Royan, Zagreb, Avignon, Almeida-Londen, Straatsburg, Montréal, Ars Musica-Brussel, Salzburg, IRCAM, etc.) en door talrijke platenprijzen: voor de opname van zijn *Violoconcerto* en voor *Conversions* kreeg hij niet minder dan zes prijzen, waaronder die van de Académie Charles Cros en de *Prix International du Disque Koussevitzky*.

In 1971 wordt hij producent bij de RTBF, en in 1985 wordt hij componist in residentie voor de Munt waar Gerard Mortier meerdere werken bij hem bestelt: o.a. *La Passion de Gilles* (1983), de *Trakl-Lieder* (1987), en de orkestratie voor *Incoronazione di Poppea* van Montverdi (1989). Ook voor de Munt bestelt Bernard Foccroulle de partituur voor een nieuwe opera, *Reigen*, gecreëerd in maart 1993 in een regie van Luc

Bondy. Deze productie wordt in november 1993 hernomen in Straatsburg, einde 1994 in de Munt en in het Théâtre du Châtelet te Parijs, en in juni 1995 in de Opera van Frankfurt. Andere producties van Reigen volgen in de opera van Nantes, in het Wiener Opern Theater, te Braunschweig en Amsterdam.

Nog steeds in samenwerking met Luc Bondy creëert Philippe Boesmans een nieuwe opera: *Wintermärchen*, naar *The Winter's Tale* van William Shakespeare. Dit werk wordt eerst opgevoerd in december 1999 in de Munt te Brussel, daarna in de opera van Lyon, Châtelet te Parijs, het Liceu van Barcelona, dan in Braunschweig, Wenen en Nürnberg. *Wintermärchen* wordt op CD uitgebracht in 2000, onder het label Deutsche Gramophon.

In 2005 creëert de Munt de tot nu toe laatste opera van Philippe Boesmans: *Julie*, naar *Mademoiselle Julie* van August Strindberg; creaties volgen in de Wiener Festwochen en het Festival van Aix-en-Provence.

Fanfare II is zonder twijfel een meesterwerk in de orgelliteratuur van de twintigste eeuw. Dit stuk ontleent zijn materiaal aan het *Kyrie* uit de mis van Machault. De zeer originele schrijfwijze vraagt van de organist een ongewone speeltech-

Uittreksel uit "Fanfare II" van Philippe Boesmans. Ed. Jobert

The image displays a musical score for an organ piece, divided into three systems. The first system is marked with a large 'B' and the second with 'B''. Each system contains multiple staves for different parts of the organ, including 'nérit', 'metatitus', 'pos.', 'x', 'y', and 'ped.'. The notation is complex, featuring various note values, rests, and dynamic markings. The score is presented in a clear, professional layout with dashed lines separating the systems.

niek, gekenmerkt door de klavierwissel tussen elke noot in de polyfone gedeeltes, afgewisseld met meer ontspannen overgangsdeeltjes.

Voortdurend wordt gezocht naar vernieuwing van klankkleur: hierdoor krijgen de registranten een uitermate belangrijke rol.

* *Fanfare II. A Bernard Focroulle* (1972). Jobert

* *17 Méditations avec révolution et cadences* (1973)

* *Ricercar Sconvolto*. Jobert, 1983

Siquiet, Claude (TL deest. B 58)

° Fontaine-l'Évêque 31.12.1938 [Beckmann: 1936]

Aan het CrB behaalde hij het Hoger Diploma voor klarinet in 1958, een Prijs voor harmonie in 1960, voor contrapunt in 1962 en voor fuga in 1968. Hij speelde klarinet bij de Gidsen van 1962 tot 1973. Claude Siquiet was directeur van de *Académie de Musique, Danse et Théâtre* van Gembloux (1970-1999), waar hij zich interesseerde voor nieuwe didactiek in de muzikale pedagogie.

* *Temps présent* (1996)

* *For a Ceremonial* (1998)

Bartholomé, Pierre¹⁷ (TL 50. B 58)

° Brussel 05.08.1937

Laureaat van het CrB: Hoger Diploma piano (klas van André Dumortier). Samen met Henri Pousseur sticht hij het ensemble *Musique Nouvelle* en het *Centre de Recherche et de Création musicales de Wallonie*. Na een carrière als pianist leidt hij het ensemble *Musique Nouvelle* naar de belangrijkste steden van België en naar vele Europese Festivals, en treedt hij op voor vele radio- en televisiezenders; tegelijkertijd neemt hij de functie waar van producent voor de muziekdienst van de RTBF. Daarna wijdt hij zich dertig jaar aan orkestdirectie, waaronder 22 seizoenen als dirigent van het Filharmonisch Orkest van Luik.

Hij is gedurende enkele jaren leraar voor muzikale analyse aan het CrB. Daarna is hij componist in residentie aan het UCL: hij is er tevens gastprofessor en animeert gedurende drie jaar een interfacultair atelier voor muziekschriftuur. Pierre Bartholomé is tevens lid van de ARB. Als componist schrijft hij onder andere twee opera's, twee oratorio's, zes werken voor groot orkest, kamermuziek, vocale muziek, instrumentale werken, elektronische muziek. Zijn werken worden uitgegeven door Universal (Wenen), Salabert en Jobert (Parijs), CeBeDeM (Brussel) en Quindicesima (Valenciennes).

* *Récit pour orgue, troisième alentour* (1971)

Baily, Jean (TL 44. B 58)

° Namur 13.06.1937

Studeert eerst aan het SC te Namen en het CrB; aan het CrL haalt hij Eerste Prijzen voor harmonie, contrapunt en fuga, en een Hoger Diploma fagot. Hij volgt tevens cursus compositie bij Marcel Quinet, en bezoekt meerdere stages voor orkestdirectie. Hij was organist in een parochie te Namen (1954-1966), fagottist in meerdere orkesten, dirigent in meerdere ensembles. Hij wordt directeur van de AM van Sint-Gillis (1969-1974); aan het CrM wordt hij achtereenvolgens assistent leraar harmonie (1970), leraar compositie (1972), en directeur (1974). Uiteindelijk wordt hij directeur van het CrB (1988-2002). Hij is *membre correspondant* van de *Académie Royale des Beaux-Arts de Belgique*. Als componist wijdt hij zich in hoofdzaak aan instrumentale muziek.

* *Trois Pièces pour orgue [Prélude • Adagio • Hymne]* (épreuve de lecture à vue) (1975). UWO 1996/1

Matot, Pierre (TL deest. B 58)

° Grivegnée 11.02.1938

Aan het CrL behaalt Pierre Matot Eerste Prijzen voor harmonie (1957, klas van Jean Franssen), contrapunt (1963, klas van Camille Schmit) en fuga (1965, Camille Schmit), en het Hoger Diploma orgel in de klas van Jeanne Demessieux (1967). Daarna vervolmaakt hij zich in Straatsburg (1969-1971) bij Michel Chapuis. Hij wordt leraar orgel aan de AM van Hoei, en vervolgens directeur van de *Académie Grétry* van Luik (1978-1999). Hij was tevens leraar koördirectie en koorzang aan het CrL (1973-1999) en organist in de parochie Saint-Joseph te Rocourt (1989).

* *Deux interludes de Noël* (1967). UWO 1969/4

* *Christ ist erstanden. Variations sur un Kyrie* (1977). Fabienne, 1977

* *Coins de Ciel* [plichtwerk bij de wedstrijd voor het Gemeentekrediet in 1981 en 1984]

Janssens, Robert (TL 338. B 58)

° Etterbeek 27.07.1939

Eerste contacten met muziek aan de AM van Vorst, daarna opleiding tot en activiteit als onderwijzer tot 1962. Leraar muzikale opvoeding aan de Normalschool Charles Buls te Brussel tot 1974. Aan het CrL, Eerste Prijs hoorn (1967). Leraar harmonie aan het CrB (1975), directeur van de AM van Brussel (1981), leraar orkestdirectie aan het CrB, daarna directeur van het CrM (1998-2000).

* *Prélude et Fugue, op. 28* (1983)

17. WANGERMÉE, R. (éd.)

Pierre Bartholomé. Parcours d'un musicien. Mardaga, 2008.

18. PIETERS, P. *Orgelmuziek in Vlaanderen tussen 1975 en 2008*. In: *Orgelkunst*, 2008, nr. 3, blz. 142.
19. VIRON, F. de, *Hommage à Hubert Schoonbroodt*, La Renaissance de l'Orgue asbl, 1992.

Snyers, Felix¹⁸ (TL 577. B 58-59)

° Sint-Jans Molenbeek 11.02.1940
 Studies aan het CrB: Eerste Prijs orgel (klas van Charles Hens, 1962) en fuga (klas van Marcel Quinet, 1976). Hij vervolgt zijn muzikale vorming met een specialisatie beiaard aan de Koninklijke Beiaardschool te Mechelen bij Jo Haazen. Organist van de Sint-Nicolaaskerk te Brussel vanaf 1960. Leraar muzikale opvoeding (1960), leraar notenleer (1966) aan de AM van Sint-Joost en Sint-Jans-Molenbeek; daarna directeur van de AM van Sint-Jans-Molenbeek (1977-2005). Als componist schrijft hij meer dan 175 werken waaronder: één symfonie, 4 cantates, een concertino voor viool en orkest, sonates, kamermuziek, liederen, etc. Naast enkele werken voor orgel en zang, en orgel en trompet, schreef hij ook een Concertino, op. 30, voor orgel en strijkorkest (1964) en een rijke productie voor orgel solo:

- * *Huit pièces*, op. 3 [*Adagio* • *Andante religioso* • *Cantabile* • *Choral* • *Intermezzo* • *Méditation* • *Mélancolie* • *Prière*] (1958)
- * *Petite suite*, op. 11 [*Choral* • *Capriccioso* • *Cantilène* • *Final*] (1960)
- * *Partita: Entre le bœuf et l'âne gris*, op. 13a (1960)
- * *Aria*, op. 14 (e) (1961)
- * *Symphonie*, op. 15 [*Prélude* • *Scherzo* • *Andante misterioso* • *Toccata*] (1963)
- * *Trois méditations*, op. 17 [*Élévation de l'âme devant la divinité de Dieu* • *Des sombres ténèbres la lumière jaillit...* • *L'âme contemplative, renaissante dans la grâce du Christ*] (1963)
- * *Deux chorals*, op. 21 [*Herzlich tut mich verlangen* • *Vom Himmel hoch*] (1963)
- * *Partita Das alte Jahr vergangen ist*, op. 22 (1963)
- * *Messe d'orgue*, op. 35 [*Prélude sur le psaume 99* • *Canzona* • *Choral* • *Méditation en trio* • *Agnus* • *Chaconne*] (1965)
- * *Koraalprelude*, op. 41 (1968)
- * *Final*, op. 61 (1967)
- * *Choral 'Maria die soude naar Bethlehem gaan'*, op. 66 (1968)
- * *La Nativité*, op. 74 (1970)
- * *Esquisse concertante*, op. 99/2 [*Entrata* • *Centrum* • *Exit*] (1984)
- * *Couleurs*, op. 117 (1991)
- * *Moment musical*, op. 122/2 (1992)
- * *Classic*, op. 124 (1992). *Chantraine* [Plichtwerk voor de wedstrijd van het Gemeentekrediet]
- * *Präludium*, op. 162/3 (2004)
- * *Pensées alaires*, op. 171/2 (2008)

Schoonbroodt, Hubert¹⁹ (TL deest. B 59)

° Eupen 08.08.1941, † Membach 05.02.1992
 Muzikale studies aan het SC van Verviers, aan het IMSM Mechelen, en in Parijs (Conservatorium en Schola Cantorum). Opvolger van Pierre Froidebise als kapelmeester en organist van het Grootseminarie te Luik (1962), solo hoboïst van het Nationaal Orkest van België (1965). Leraar orgel en hobo aan het SC van Verviers (1969), leraar orgel aan het CrL en daarna aan het CrB (1982-1992). Als componist schrijft hij slechts één stuk, dat werd gebruikt als plichtwerk voor de wedstrijd Pro Civitate in 1974:

- * *Pour l'orgue. Hommage à Pierre Froidebise* (1974). Andel

Decerf, Firmin (TL 157. B 59)

° Longvilly (Bastenaken) 23.09.1942
 Begint orgel te spelen in de Saint-Pierre te Bastenaken vanaf 16 jaar. Laureaat van het IMSM Mechelen in 1967, waar hij een volledige vorming krijgt als kerkmusicus. Leraar orgel en improvisatie aan het IMEP vanaf 1971. Studeert verder improvisatie met stages te Parijs en Nice bij Pierre Cochereau (1976-1978). Verwerft bekendheid als organist en vooral als improvisator.

- * *Messe VIII*. UWO. Editions UWO, 1989 (in: *Pièces liturgiques*)
- * *Du haut du ciel. Visions mystiques*. Editions UWO, 1989 (in: *Pièces liturgiques*)
- * *Fantaisie en forme de chaconne*. UWO 1995/2
- * *Variations sur un Noël wallon*. UWO 1997/3
- * *Lumina*. Chantraine, 1993

Balthazar, Jean Luc (TL 45. B 59)

° Namen 14.12.1942
 Na studies aan het CrB (Eerste Prijzen harmonie, contrapunt, fuga en piano) geeft hij notenleer, piano, muziekgeschiedenis en schriftuur in verscheidene AM, aan het IMEP, en aan het CrM en het CrB. In 1979 wordt hij directeur van het SC te Namen en leraar contrapunt aan het CrB. Hij heeft instrumentale muziek geschreven, kamermuziek, en één enkel stuk voor orgel:

- * *Du haut du ciel*. UWO 1975/4

Trekels, Éric (TL deest. B deest)

° Etterbeek 20.06.1945
 Studies aan het CrB: Eerste Prijzen harmonie (1970, klas van Léon Stekke en Pierre Rodrigue), contrapunt (1974, klas van Jacques Leduc), fuga (1977, klas van Marcel Quinet)

en orgel in 1970 (klas van Leopold Sluys). Daarna volgt hij les bij André Stricker aan het Conservatorium van Straatsburg (1971-1972). Hij volgt compositie bij Jacqueline Fontyn en Paul-Baudouin Michel en behaalt een Eerste Prijs in 1992. Leraar notenleer aan het CrB (1977) en sinds 1985 leraar praktische harmonie. Plaatsvervangend organist in verscheidene kerken, o.a. Onze-Lieve-Vrouw ter Zavel, Finisterra, Sint-Lambertus, abdij van Leffe... Hij is ook Gregoriaans zanger en dirigeert Gregoriaanse koren: 'Lux et Origo' en 'Stella matutina'. Als componist schrijft hij vocale werken, kamermuziek, muziek voor kamerorkest en symfonisch orkest, en twee orgelwerken:
 * *Passacaille* (2003). UWO 2003/3
 * *Trio* (2004)

Verkaeren, Philippe²⁰ (TL 683. B 59)

° Vilvoorde 25.10.1950

Na een aanvang aan de AM van Ukkel (orgel bij Nelly Dermine, praktische harmonie bij Jean-Marie Simonis) gaat hij naar het CrB: hij behaalt Eerste Prijzen orgel (1978, klas van Leopold Sluys), harmonie (1977, Jean-Marie Simonis), contrapunt (1978, Renée Meunier) en fuga (1981, Jean-Luc Balthazar).

In 1978 begint zijn carrière als organist in verscheidene kerken van het Brussels Gewest (Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand, 1978-1980, en Onze-Lieve-Vrouw Oorzaak Onzer Blijdschap, in Sint-Genesius-Rode, 1981-1992; daarna wordt hij titularis-organist van Onze-Lieve-Vrouw Boodschap te Elsene in 1992.

Aan het CrB is hij lesgever orgel (1978-1982) en praktische harmonie (1985-1992), daarna leraar notenleer (1992-1993). Aan de AM van Ukkel geeft hij muzikale vorming (1975-1984) en schrijftuur (1981-1982) en wordt dan adjunct-directeur (1984-1992). Sinds 1992 is hij directeur van de instrumentale AM van Schaarbeek. Hij schreef voor orgel, piano, klarinet, fluit, altviool etc. In 2002 bestelden de *Amis de l'Académie de Mont-sur-Marchienne* bij hem een Quintet met fluit en harp, ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van het overlijden van Joseph Jongen. Zijn werken staan vaak op het programma van het Belgische muziekfestival *Emergence*.

* *4 Pièces, op. 1* (1986-1991) [*Prélude* + *Sicilienne* + *Intermezzo* + *Toccata*]. Archets, 1993

* *Canzone* (1993). Archets, 1993

* *Prélude et Fugue, op. 11* (1995) à Léon Kerremans, organiste de l'église Saint-Servais, à Schaarbeek. Bayard-Nizet, 2000

* *Récit de Trompette, op. 12a*. UWO 1996/1

* *Improvisation en dialogue, op. 13* (1996) à Bernard Carlier, organiste de la Collégiale Ste Waudru à Mons. Bayard-Nizet, 1999

* *Apostrophes, op. 16* (1996) à mon ami Thierry Smets, organiste de l'église Saint-Pierre et Paul à Châtelet. Bayard-Nizet, 1999 [dit werk kreeg de derde Prijs bij de wedstrijd van de universiteit van Sao Paulo].

* *Ballade pour alto et orgue, op. 18* (1997). Nayard-Nizet, 1999

* *Miniature 1* (1997). UWO 1997/2

* *Toccata sur le Salve Regina, op. 20* (1998) à Bernard Carlier – pour le 15 août. Bayard-Nizet, 1999

* *Élégie*, (1999) à la mémoire de Michel Desmet, organiste de St-Pierre à Uccle. UWO 1991/1

* *Polyptique, op. 22* (2001) à Joseph Sluys, organiste de la Cathédrale de Bruxelles. Fibonnaci Publishing, 2001 [plichtwerk voor de Dexia-westrijd 2001]

* *Cortège pour trompette et orgue, opus 23* (2002). Bayard-Nizet, 2005

* *Aria et Passacaille, opus 28* (2004) à Thierry Smets. Bayard-Nizet, 2005

* *Prélude, opus 33* (2006) à Bernard Carlier. Niet uitgegeven

* *Cantilène, à Bernard Carlier*. UWO 2005/1 [pianowerk (1990), herschreven en aangepast voor orgel in 2005]

Bodson, Dominique²¹ (TL deest. B deest)

° Saint-Léger 23.11.1950

Zijn vader was organist en componist. Hij studeert aan het CrB en behaalt een Hoger Diploma orgel in 1973 in de klas van Leopold Sluys en een Eerste Prijs compositie in de klas van Jacqueline Fontyn. Hij volgt nog cursus orgel bij Jean Guillou en Gaston Litaize, en neemt deel aan de stages Acanthe met Olivier Messiaen. In 1973 is hij laureaat van de *Fondation de la Vocation*. In 1973 wordt hij leraar analyse en schrijftuur en 1973 aan het IMEP en directeur van de AM van Court-Saint-Étienne en Ottignies Louvain-la-Neuve. Naast orkestwerken, kamermuziek en vocale werken schreef hij ook twee werken voor orgel waarmee hij een onderscheiding behaalde in de wedstrijd van Saint-Rémi de Provence:

* *Cycles différés* (1985)

* *Chemins à suivre* (pour orgue positif non tempéré)

20. PIETERS, P. *Orgelmuziek in Vlaanderen tussen 1975 en 2008*. In: *Orgelkunst*, 2008, nr. 3, blz. 144.

21. PIETERS, P. *Orgelmuziek in Vlaanderen tussen 1975 en 2008*. In: *Orgelkunst*, 2008, nr. 3, blz. 144.

Bernard Focroulle. Foto: Johan Jacobs

Focroulle, Bernard (TL 236. B 59)

° Luik 23.02.1953

Hoger Diploma orgel (klas van Hubert Schoonbroodt, CrL, 1973), Eerste Prijs fuga (CrL, 1977). Hij studeert verder bij Xavier Darasse, Bernard Lagacé en Gustav Leonhardt. Door zijn band met de Luikse beweging rond Henri Pousseur, Pierre Bartholomé, Célestin Deliège en Philippe Boesmans wordt hij al snel een belangrijke figuur in de hedendaagse muziek en neemt deel aan het festival van Royan in 1974 en 1976.

Leraar muzikale analyse aan het CrB (1976-1978) en aan het CrL (1978-1990). Directeur van TRM (1992-2007), en van het Festival van Aix-en-Provence. Zeer omvangrijke activiteit als concertist vanaf 1974, en rijke discografische productie.

* *Tiento de diversos modos* (1982)

* *Capriccio sopra re, fa, mi, sol* (1986)

* *Fantasia sopra Da Pacem Domine (En écho à J. P. Sweelinck)* (1999)

Malnati, Daniel (TL deest. B 59)

° F-Mont-Saint-Martin 08.05.1953

Volgt eerst notenleer bij de onderwijzer van zijn dorp, daarna cursus bij abbé Dacremont te Bastenaken. Leerling van Carlo Hommel aan het SC van Esch-sur-Alzette. Organist in zijn dorp Halanzy (1973-1978); dirigeert het parochiekoor van Saint-Donat te Arlon (1978-1993); vervolgens organist te Pétange (1993-2001); sinds 2001 organist aan de Sacré-Coeur te Luxemburg.

* *Variations sur un choral de J. Grüber (1649) Ton nom s'en va-t-il du monde. A Françoise, ma femme* (1983). UWO 1983/2

* *Prélude au Tantum ergo* (1986). UWO 1986/1

* *Toccata. A Jean-Pierre Felix, pour les 20 ans de l'UWO* (1987). UWO 1987/2

* *Offertoire. Méditation sur Ave Maris Stella* (1987). UWO 1987/4

* *8 Variations sur un choral de Joh. Crüger [Nun danket all]. A Carlo Hommel, organiste de la Cathédrale Notre-Dame de Luxembourg* (1989). UWO 1992/1

* *Choral varié sur une mélodie de J. Crüger [Das sollt ihr, Jesu Jünger]. A mon ami Léon Kerremans, organiste à St Servais (Bruxelles-Schaerbeek)* (1991). UWO 1992/3

Chleide, Thierry (TL 121. B deest)

° Jamoigne 07.07.1954

Muziekstudie aan het IMEP met Firmin Decerf voor orgel en improvisatie, en met Charles

Becker en Jacques Stecke voor schriftuur. Hij behaalt Eerste Prijzen aan het CrB: fuga (Jacques Leduc) en compositie (Jacqueline Fontyn). Beëindigt zijn studies weer aan het IMEP met een nieuwe cyclus, vooral gebaseerd op muzikale analyse en kennis van de muzikale taal van de twintigste eeuw: als afsluiting schrijft hij een essai over *Les symmétries dans la création musicale*. Op dit moment directeur van de AM van Bastenaken, Thierry Chleide is tevens vaste organist van de Saint-Martin te Ciergnon. Lesgever contrapunt en fuga aan het CrL (1990-1992) en aan het CrB (1992-1998), leraar schriftelijke harmonie aan het CrM (1998-2002), en sinds 2002 lesgever in écritures approfondies aan het CrB. Van 2006 tot 2009 neemt hij de coördinatie op zich van Jeugd en Muziek in de Franstalige Gemeenschap. Voorzitter van de A.E.M.S. (Association des académies et conservatoires de musique en CF de Belgique) van 1990 tot 2005. Als componist: drie werken kamermuziek, één oratorium, Al ° Ga (gecreëerd in 2000 ter gelegenheid van de dertigste verjaardag van het IMEP), en drie opgelegde werken voor de nationale wedstrijd van Dexia, waaronder:

* *Palingénésies* (plichtwerk voor de Dexia-wedstrijd 1998). Chantraine

Dupuis, Luc (TL 211. B deest)

° Ukkel 28.10.1954

Studeert aanvankelijk orgel bij Paul Barras, daarna muziekstudies aan het CrB (Eerste Prijs orgel in 1978). Organist in de Onze Lieve Vrouw van Genade, Vogelzang te Sint-Pieters-Woluwe (1971-1986) daarna conservator van het instrument dat Kleuker er in 1981 bouwde volgens een project van Jean Guillou (1986-1990). Lesgever orgel aan het CrL (klas van Jean Ferrard, 1982-1985); tot 1999 leraar notenleer en later harmonie aan het CrM; 1999: overgeplaatst naar het CrB.

* *Légende* (pour orgue à 4 mains)

* *Poèmes cosmiques*

Jean-Pierre Deleuze (TL 166. B deest)

° Ath, 03.09.1954

Muziekstudies aan het CrB: Eerste Prijs harmonie (klas van Jean-Marie Simonis, 1980), Eerste Prijs fuga (klas van Jacques Leduc 1987). Neemt deel aan een stage over muzikale analyse van Olivier Messiaen in 1987: hierdoor werd zijn esthetische oriëntatie bepaald. Leraar schriftuur vanaf 1989 en vervolmaking schiftuur

vanaf 2002 aan het CrM. Hij gaf tevens les over muzikale analyse aan de Muziekkapel Koningin Elisabeth tijdens de sessie 2001-2004. In 2007 wordt hij gekozen als lid van de Académie Royale de Belgique.

In de catalogus van zijn werken (14 werken, meestal kamermuziek en pianomuziek) vinden we ook twee werken voor orgel en één werk voor tenor en orgel:

* *Quatre Haïku, Evocations poétiques*, bestelling van de concertzaal te Sapporo, creatie te Sapporo door Jean-Philippe Merckaert op 15 mei 2004.

* *À un aspirant tué*, voor tenor en orgel, op een gedicht van Henri de Montherlant, creatie in de kathedraal van Brussel door Lorenzo Caròla en Xavier Deprez op 11 november 2007.

* *Entrée dans le jardin de lumière*, bestelling van de concertzaal te Sapporo, creatie te Sapporo door Jean-Philippe Merckaert op 17 november 2007.

Zeevaert, Ghislain (TL deest. B 60)

° Verviers 31.12.1957

Studies aan het CrL: Eerste Prijzen orgel in de klas van Hubert Schoonbroodt (1979) en harmonie bij Berthe Di Vito-Delvaux (1979).

Volgt cursus koordirectie bij Fernando Eldoro te Lissabon. Vaste organist van het Korfmacher-orgel uit 1841 in de Saint-Sébastien te Stavelot, dirigent van het koor 'Les Baladins' te Stavelot en leraar muzikale opvoeding in het Institut Notre-Dame te Jupille. Als componist schrijft hij vooral vocale muziek voor de katholieke liturgie op Franse tekst (ongeveer 180 werken), en enkele werken voor orgel:

* *Préludes sur des thèmes grégoriens*

* *Gaudete in Domino semper*

* *Puer natus est*

* *Ecce advenit Dominator Deus*

* *Resurrexi*

* *L'Orgue Sauvage, suite en 15 pièces pour le conte de Lucienne Desnoves*

* *Prélude à l'antienne de procession des Rameaux*

* *Petit prélude sur le thème d'un Noël anglais*

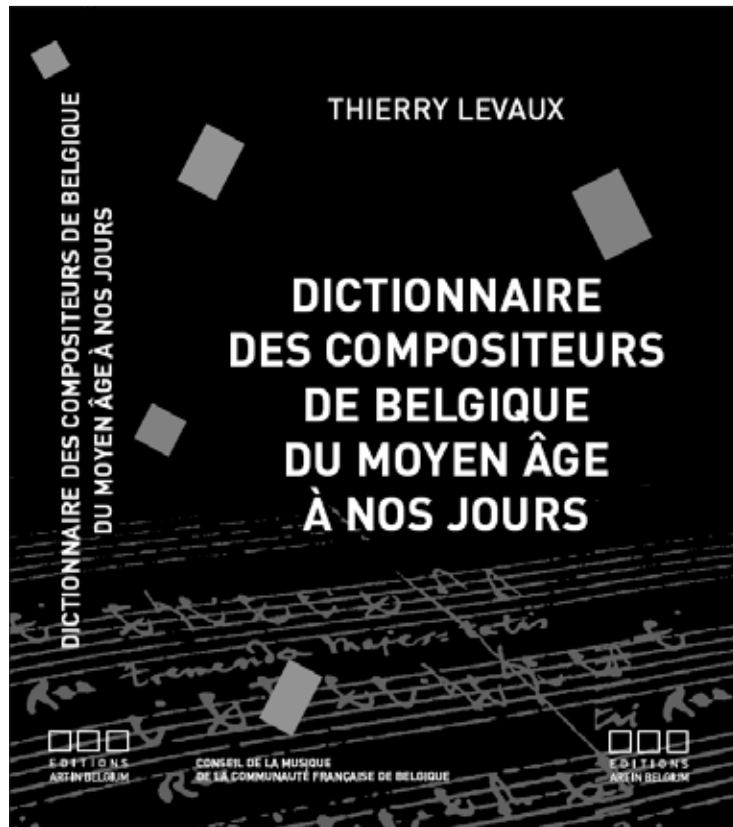
* *Pièces d'orgue pour la Messe de saint Remacle*

* *Sortie pour la Messe du Christ-Roi*

Levaux, Thierry (TL deest. B 60)

° Verviers 15.09.1959

Studies aan het CrB, aan het CrL en aan de Facultés Universitaires Saint-Louis en de UCL (licentie Romaanse filologie). Studeert orgel achtereenvolgens bij Paul Barras, Luc Dupuis,

Léon Kerremans en Stéphane Detournay (Eerste Prijs aan het CrM in 1998). Leraar muziekgeschiedenis, harmonie, muzikale analyse aan de AM van Braine-l'Alleud (Eigenbrakel), Chênée, Etterbeek en Elsene. Wetenschappelijk medewerker aan de ULB (afdeling musicologie) en auteur van de Dictionnaire des compositeurs de Belgique du Moyen âge à nos jours, 2006.

Organist van de Heilig-Hartkerk te Brussel en aan de Onze-Lieve-Vrouw van Genade, Vogelzang te Sint-Pieters-Woluwe.

* *Chaconne en hommage à Buxtehude*.

(1992/1995). UWO 1997/1

Wilwerth, Patrick (TL deest. B 60)

° Spa 18.05.1959

Hoger Diploma orgel (klas van Hubert Schoonbroodt, CrB, 1984). Leraar orgel en schriftuur aan het SC van Verviers (1982), orgel aan de AM van Visé (1982) en Welkenraedt (1981).

* *Intermezzo* (1998). Uitgegeven in eigen beheer (voor orgel of positief)

* *Divertimento* (1999)

* *Variations pour le temps de Noël (Adeste fideles)*

* *Livre d'orgue de Salmchateau [Si tu retiens les fautes, Seigneur, Antienne d'ouverture du 28e*

22 ROUET, P. 'Cinq Inventions' van Benoît Mernier. In: *Orgelkunst*, 2005, nr. 2, blz. 82-96 • WANGERMÉE, R. (sous la direction de), *L'Éveil du Printemps. Naissance d'un opéra*, Mardaga, 2007.

Benoît Mernier

dimanche du temps ordinaire • Prélude: L'Esprit du Seigneur • Réjouissons-nous dans le Seigneur. Prélude • Voici venir le Seigneur Souverain. Prélude • Jésus, nous le croyons, est mort. Prélude • Le Seigneur m'a dit: Tu es mon fils. Antienne d'ouverture pour la messe de nuit de la Nativité • Il est digne à l'agneau. Antienne d'ouverture pour le 34e dimanche du temps ordinaire. Prélude • Au baptême de Jésus. Prélude d'ouverture de la fête du baptême du Seigneur]

* *Réjouissez-vous avec Jérusalem. Prélude au chant d'entrée pour le 4e dimanche du carême* (1994)

* *Au jour de l'Ascension*

* *Magnificat. Tempus Musicale*

Detournay, Stéphane (TL 184. B 60)

° Doornik 28.12.1962

Hoger Diploma orgel aan het CrB (1986, klas van Hubert Schoonbroodt). Doctor esthetica, Universiteit Rijsel (Lille III, 2001) met als proefschrift: 'Rolande Falcinelli: une esthétique de la synthèse. Les enjeux d'une pensée humaniste à l'ère post-moderne'. Leraar orgel aan het CrM (1992-2002). Directeur van de AM Saint-Grégoire te Doornik sinds 1988. Lesgever musicologie aan de universiteit Lille III. Op zijn naam staan - naast enkele werken voor koor en orgel - ook volgende werken voor orgel solo:

* *Missa pro ordinario tempore. A Xavier Carlier* [1. Portique • 2. Offertoire • 3. Consécration • 4. Communion • 5. Postlude sur 'Rorate caeli'] (1987)

* *Portique, op. 1/1 • Offertoire, op. 1/2. UWO 1993/2* [uit de *Missa pro ordinario tempore*]

* *2 esquisses grégoriennes, op. 4* [Jesu nostra Redemptio • Veni Creator]

* *Brezh. Variations sur un thème de Bretagne* (1998)

* *Ktesibios, op. 10* (2007). Lantro [plichtwerk voor de Wedstrijd Axion Classics]

Mernier, Benoît²² (TL 429. B 508 [gerangschikt onder Franse componisten!])

° Bastenaken 16.12.1964

Begint zijn orgelstudies aan het IMEP bij Firmin Decerf, en gaat dan naar het CrL (Hoger Diploma met onderscheiding in 1988, klas van Jean Ferrard). Studeert compositie bij Frédéric Rzewski, Claude Ledoux en Philippe Boesmans. Stage aan het IRCAM met Emmanuel Nunes en Luca Francesconi in 1995. Naast zijn activiteiten als concertorganist heeft hij een carrière in het onderwijs: lesgever aan het CrL (1985-1992) en aan het CrB (1992-1996), leraar analyse aan het CrM (1996-1999) en het CrL (199-2006)

en daarna aan het IMEP (sinds 2006), waar hij sinds 2002 leraar orgel en improvisatie is. Vaste organist van het orgel in de Onze-Lieve-Vrouw ter Zavelkerk te Brussel, samen met Roland Servais en Arnaud Van de Cauter. Sinds 2007 lid van de ARB. Gewaardeerd en productief componist (meer dan dertig werken sinds 1986): talrijke kamermuziekwerken, een mis, een pianoconcerto, het plichtwerk voor de Internationale Koningin Elisabethwedstrijd (zang) in 2004, één opera (*Frühlingserwachen*, creatie aan het TRM in 2006), en vier orgelwerken:

* *Artifices* (1989/1993) à Bernard Foccroulle. Niet uitgegeven (voor orgel en twee assistenten)

* *Cinq Inventions* (1998/2001) [I. à Jean Ferrard (1998) • II. à Jean Boyer (1998/1999) • III. à Pascale Rouet (1999) • IV. à François Espinasse (2001) • V. à Bernard Foccroulle (2001). Billaudot, 2001

* *Tocatta* (2004) à Momoyo Kokubu. Billaudot, 2005. Bestelling van de Maandagconcerten in de Finisterraekerker voor het 200ste coconcert van de vereniging.

* *Choral* (2009) (voor groot symfonisch orgel)

d'Oultremont, Stéphane (TL 184. B 60)

° Elsene 26.12.1966

Begint zijn orgelstudies bij Paul Barras en Raphaël Wiltgen aan de AM van Sint-Lambrechts-Woluwe en Sint-Pieters-Woluwe. Na zijn humaniora te Brussel volgt hij orgel en improvisatie bij Firmin Decerf aan het IMEP gedurende drie jaar. Na het noviciaat, studies filosofie en theologie volgt hij korte tijd cursus orgel bij Jean Ferrard aan het CrB, volgt dan twee jaar les bij Benoît Mernier en gaat te rade bij Jean Boyer en Bernard Foccroulle. Benedictijn van de abdij te Maredsous. Hij brengt in 2008 de aankoop tot stand van een nieuw koororgel bij de Manufacture Thomas, en in 2009 de grondige renovatie van het hoofdorgel van de abdijkerk door Georg Westenfelder. Hij schreef tot hiertoe een twaalfstal werken voor orgel en instrument of zangstem, en volgende werken voor orgel solo:

* *Suite pascale* [*Dimanche matin: le silence au tombeau* • *'Dis-moi où tu l'as mis!* • *Marie!Rabbouni!* • *L'attente de l'Esprit!*] (2001)

* *Clair-obscur (sur le Veni Creator). À mon ami Bernard Carlier* (1998)

* *Méditation sur le psaume 96. Au Père Nicolas Dayez, de Maredsous* (1990)

Schets van "choral pour grand-orgue symphonique" van Benoît Mernier. Met dank aan de componist.

Fourgon, Michel (TL 242. B deest)

° Luik 21.08.1968

Muziekstudies aan het CrL. Studeert compositie bij Claude Ledoux en composition mixte bij Patrick Lenfant. In 1992 behaalt hij een licentie Arts et Sciences de la Musique aan de Universiteit van Luik. Aan dezelfde instelling werkt hij als onderzoeker bij de dienst Henri Pousseur van 1993 tot 1995. Meerdere van zijn werken zijn opgenomen door de platenfirma Cyprès. Michel Fourgon is op dit moment leraar muziekgeschiedenis en compositie aan het CrL.

* *Mon cuer, my fire* voor symfonisch orgel (2005). Bestelling van de Amis de l'Orchestre Philharmonique van Luik.

Jacquemin, Benoît (TL deest. B deest)

° Hermalle-sous-Argenteau 03.07.1975.

Behaalde talrijke prijzen en diploma's aan het CrB en het CrM (orgel, muziekgeschiedenis, kamermuziek, etc.). Daarna volgde hij verschillende orgelcursussen, onder andere bij Jean Boyer (Frankrijk), Felix Friedrich (Duitsland), Michel Bouvard (Frankrijk), Pieter van Dijk (Nederland), James Davis Christie (VSA).

Als co-orkestst-dirigent leidt hij de Chapelle des Minimes en het kamerorkest van Nijvel. Benoît Jacquemin is leraar orgel, schriftuur, analyse en muziekgeschiedenis aan de AM van Sint-Jans-Molenbeek en leraar muziekgeschiedenis aan

de AM van Anderlecht. Sinds 2003 is hij tevens assistent praktische harmonie aan het CrB. Hij is medewerker van Bozar Music en de Munt als inleider van concerten en voorstellingen voor het publiek.

* *Obsidienne* (2002) à Benoît Mernier. Fibonacci Publishing. Bestelling van de wedstrijd Axion Classics 2002.

* *Offrandes* (2004) à Jean Ferrard. Niet uitgegeven. Bestelling van de Orgelconcerten op Maandag in de Finisterrae, ter gelegenheid van het 200ste concert van de vereniging.

Merckaert, Jean-Philippe (TL deest. B deest)

° Boussu 23.06.1980

Begint zijn muziekstudies te Bergen, en behaalt een gouden medaille in het CNR van Nancy (klas van Jean-Philippe Fetzler). Eerste Prijs aan het CNSM van Paris, in de klas van Olivier Latry en Michel Bouvard (2005). In 2003 wordt hij vaste organist van het orgel in de concertzaal van Sapporo, Japan. Licentie orgel aan het CrB in 2008 (klas van Jean Ferrard). Woont op dit moment in Japan.

♦ *Sur la séquence 'Veni Sancte Spiritus'*. UWO 2007/3

In memoriam Louis Toebosch

Maastricht, 18 maart 1916 - 22 mei 2009

© Rudy Luijters

Op 22 mei jongstleden overleed de rasmusicus Louis Toebosch op 93-jarige leeftijd. Hij genoot grote bekendheid als organist, dirigent en componist. Bovendien was hij een begenadigd improvisator. Geboren in Maastricht studeerde hij onder andere aan de Katholieke Kerkmuziekschool in Utrecht bij Hendrik Andriessen (orgel) en Phons Dusch (piano). Spoedig echter verwisselde hij dit strenge muziekinternaat voor het Conservatorium in Luik, waar hij bij de visionaire Charles Hens verder orgel studeerde. Ook de befaamde Henri Hermans vormde hem tot orkest-dirigent. Onder Toebosch's vele activiteiten vermelden we: zijn dirigentschap aan het Stedelijk Tilburgs Orkest vanaf 1945 tot 1950, zijn functie als organist aan de Sacramentskerk te Breda vanaf 1940 tot 1965, en zijn directeurschap aan het Brabants Conservatorium in Tilburg, vanaf 1965 tot 1974. Daarna legde hij zich toe op het geven van orgelconcerten en compositielessen. Van de negen onderscheidingen die hij ontving noemen we de improvisatieprijs in 1951 van het *Internationale Improvisatieconcours* in Haarlem en de zilveren medaille van de *Société Arts-Sciences-Lettres*. Voor meer informatie verwijst ik naar de verschillende sites

en publicaties (zoals wikipedia). Toebosch was een groot artiest, die begiftigd was met een ruime en vooral praktisch-nuchtere blik op het muziekleven. Ook een groot gevoel voor humor, en een plezierig-bourgondische levenswijze waren hem, als zuiderling, allerm minst vreemd. Van zijn zes kinderen waren het zijn dochters Moniek en Marleen, die zich hebben ontwikkeld tot stemkunstenaars/actrice en blokfluitiste. Kleindochter Mayke Nas is inmiddels zelf een gelauwerd componiste. Louis volgde niet alleen met grote belangstelling, maar ook kritisch, de verrichtingen van Moniek en Mayke. Een open geest voor de moderne componisten van zijn tijd had hij ook; vooral in zijn tijd als conservatoriumdirecteur maakte hij zich sterk voor hen (zie de 'Sonore portretten') Maar niet elk modern werk juichte hij kritiekloos toe. Zo zei hij over de Sweelinckvarianties van Ton de Leeuw (1926-1996) eens: *'Neem Ton de Leeuws Sweelinckvarianties: dat werk is ontzettend knap geconstrueerd. Ik heb dat stuk op een paar plaatsen gespeeld, ook in het buitenland, totdat ik het een keer hoorde spelen. Toen dacht ik: hoe kun je de mensen dat aandoen.'* Het improviseren zat Toebosch in het bloed. Wie zijn improvisatie beluistert - op de naam van de orgelbouwer SMITS op diens instrument in de R.K. St.-Petrusbandenkerk te Oirschot (N.Br.) - kan zich verbazen over de warmbloedige vindingrijkheid in de hoekdelen, en een grote kleurrijke bezonkenheid in het langzame deel. Ingewikkeld en systematisch tewerk gaan was Toebosch vreemd. *'[...]Ik heb absoluut geen systeem. Je moet me ook niet vragen om in een bepaalde vorm te improviseren, dat vind ik onzin[...]. Een kunstzinnige fuga improviseren is bijna een contradictio in terminis. Je kunt bij het improviseren niet achterom kijken: voorbij is voorbij.'*

Die instelling had hij ook bij het componeren. Wie zijn oeuvre van ca 200 werken beziet en ook beluistert, voor zover er opnamen van bestaan, proeft een spontane kleurenrijkdom in zijn werken, gepaard gaande met een spitse bondigheid en vaak kruidige harmoniek. Toebosch behoorde tot het componistentype dat door Leo Samama aldus is omschreven: *"In alle lagen van de bevolking bleek een grote honger naar kunst en ontspanning te bestaan, naar uitingen van het 'mens zijn', naar een ars humana of beter: een vita humana. In grote trekken herkennen we deze houding in het werk van Wouter Paap, Herman Strategier Jan Mul Louis Toebosch (...), en tientallen andere ouderen en jongeren, wier bestaansrecht als componist grotendeels voortkomt uit maatschappelijke relevantie. Zij schreven en schrijven muziek voor direct gebruik, voor een bestaand publiek, voor en vanuit hun eigen tijd en maatschappij."* Dit is ook typerend voor Louis Toebosch. Zo vinden wij op zijn CD 'Contrasten' een aantal koorwerken, zeer bedreven, humorvol, en kleurrijk gecomponeerd op soms zeer absurde teksten. Maar ook het bijna goedkoop-larmoyante karakter van het Zuid-Afrikaanse Sannie ("Sonder vra") voor koor + piano, ging

Toebosch allerminst uit de weg. Oude teksten, en teksten van volksliederen behoorden tot één der kleurrijke facetten van Toebosch's componeren. Dit is gewoonweg een "joie de vivre" op hoog maatschappelijk niveau. Wat te denken van titels als: "Canticum Europeanum" (1994) voor sopraan- en baritonsolo, gemengd koor en orkest (1994), of de 'Carnavalsige ouverture' voor harmonie-orkest uit 1990? 'Of mensen mijn muziek mooi moeten vinden? Ik vind het interessant als ze er plezier in hebben, haar ten allen tijde kunnen begrijpen. Mijn muziek leeft, is niet gekunsteld gemaakt. Laat haar maar klinken en iedereen ervan vinden wat hij of zij wil', aldus Toebosch. Hij componeerde intuïtief 'Ik kan bij wijze van spreken 's morgens om negen uur beginnen met componeren en dan de hele dag doorgaan. Het allerergste moment is als het blanco muziekpapier voor je ligt. Dat moment stel ik steeds uit, maar staat de eerste noot er op, dan volgt de rest vanzelf. Als de compositie klaar is dan is zij ook meteen weg. Achteraf snap ik er geen donder van, dat ik het zo heb gemaakt [...]' Hoewel Toebosch niet direct een structuralist is, betekent dit zeker niet dat hij maar wat raak schreef. Integendeel! Hij had een hoge opvatting over het handwerk. Toebosch heeft met name zijn prachtig klinkende 'Missa duodecim apostolorum', de twaalf apostelenmis (opus 85, 1962) voor gemengd koor en orgel, als een zeer structureel, maar uiterst natuurlijk en tonaal klinkend 12-toonswerk geschreven. Deze compositie deed aanvankelijk wel wat stof opwaaien. Ook de bouw van het mechanisch Flentrop/Vermeulen-orgel uit 1958 in Toebosch's Sacramentskerk betekende een revolutie in de toenmalig(e) conservatieve R.K. geloofs-gemeenschap. Een prachtig staaltje van zeer geconcentreerde en alerte compositiekunst is ook zijn 'Victimae paschali' voor vrouwenkoor en orgel (1993). Ook het orgel heeft Toebosch rijkelijk bedacht. Zijn *Tryptique* uit 1939 (gereviseerd in 1980) opus 15, was een eindexamencompositie, die een gouden medaille verwierf. Wie op een oude DoNeMus-plaat het derde deel daarvan hoort, zal verbaasd zijn te constateren hoeveel deze toen nog jonge componist aan temperamentvol, gepeperd en indringend talent in huis had. Twee bondige en geconcentreerde orgelwerken zijn ook de *Postludia* op. 84 A en B, waarvan het tweede werk zeer consequent en streng in een 12-toonsstructuur is geschreven, maar niettemin weldadig tonaal en zeer spitsvondig klinkt. Het zijn alle werken die nu zonder meer nog zeer actueel en fris om te horen zijn. Ook 'Resistance' op. 134, uit 1985-87, verdient als monumentale orgelcompositie veel meer aandacht.

Aan Louis Toebosch als concertorganist heb ik zelf weinig herinneringen. Wel echter is zijn indrukwekkende vertolking van César Franck's *Prière*, indertijd in de Amsterdamse Mozes & Aäronkerk, mij lang bijgebleven. Toebosch was toen ca 80 jaar. We mogen vurig hopen dat het vooral de composities van deze overleden kunstenaar zullen zijn die nog lang in de aandacht zullen blijven. Het zou van groot respect getuigen voor dit veelzijdige talent, als door middel van uitvoeringen blijvende aandacht aan zijn werk zou worden besteed. [KEES WEGGELAAR]

Kamiel D'Hooghe en Agnes Dumon waren bij Louis Toebosch te gast in 1999 en publiceerden een uitgebreid portret over de gelauwerde componist en gevierde improvisator in: Orgelkunst, XXVIII, 2000, nr. 3, blz. 158-170.

orgelwerkenlijst⁽¹⁾

- 1938 Improvisazione opus 12c
- 1939 Triptyque opus 15 (revisie 1980)
 - 1. Prélude, 2. Adagio, 3. Final
- 1941 Allegro voor orgel en orkest opus 20
- 1954 Praeludium et fuga super Te Deum laudamus opus 50
- 1956 Fantasie en fuga opus 57
- 1957 In Epiphania Domini opus 64
- 1957 Dominica Resurrectionis opus 67
- 1957 Phantasia sopra Victimae opus 67b
- 1960 Dominica XV post Pentecostes opus 75
- 1961 Postludium super Ite Missa est II opus 80a
- 1961 In Festo Visitationis Nativitatis B.M.V. opus 80b
- 1962 Twee postludia opus 84a/84b
- 1967 Changements for organ and orchestra, opus 98
- 1972 Ommimeloog per flauto dolce [soprano] e organo, opus 104
- 1973 Toccata per organo, opus 106
- 1975 Orgelspiegel opus 109
 - Mosso, Andante, Vivo, Maestoso-Allegro moderato, Tempo giusto, Dialogo
- 1976 Prélude et fugue opus 110
- 1977 In Memoriam opus 111
- 1977 Bilingua voor sopraanblokfluit en orgel of klavecimbel opus 112
- 1979/1989 Canzone opus 114f (revisie opus 114e)
- 1980 Psalmus sub communio Laudate Dominum opus 117
- 1982 Cantata alfabetica voor (kamer-)koor en (kleine) orgel met opt. pedaal, opus 122
 - Cantilena, Fuga, Ritornello, Corale
- 1982 Partita over Gezang 302 opus 124
- 1984 Postludium (Passacaille) over "Gij zijt voorbijgegaan" opus 128
- 1985 Fantasie op B.A.C.H. opus 132
- 1985 Resistance opus 134
- 1986 Three movements voor elektrisch orgel, opus 135
 - Allegro, Adagio, Allegro aperto
- 1987 Fantasia super "Alleluia, beatus vir Sanctus Martinus" opus 141
- 1988 Sinfonia sopra "Nu syt willecome" opus 73b
- 1987-1988 Ave Regina caelorum opus 142 voor gemengd koor en orgel
- 1990-1991 Dialogues voor orgel en beiaard (Carillon), opus 148
- 1994 Suite Gregorienne pour Maurice Pirenne opus 154
 - Prélude, Offertoire, Sortie
- 1994 Dominica pentecostes opus 156
 - Introitus, Sequentia, Communio
- 1997 Autres pensées opus 165
- 1999 Tweespraak (Dialogue) voor twee orgels (een groot en een klein) opus 170
 - Gaio, Recitatief, Andante, Andante, Deciso, ...
- 2003 Kringloop - Pour Maurice - voor klein of groot orgel, opus 183

1. P. Van Moergastel, *Louis Toebosch, catalogus oeuvre*, Tilburg, 1996, blz. 3-4.

Gesprek met Jozef Sluys

dertigste Internationale Orgelweek Brussel

De Internationale Orgelweek van Brussel viert dit jaar haar 30-jarig jubileum. Het jaarlijkse orgelevenement is in die jaren uitgegroeid tot een vaste en alom gerespecteerde waarde, waarvan de uitstraling de grenzen van onze hoofdstad ver overschrijdt. Jozef Sluys, organist-titularis van de Sint-Michiel- en Sint-Goedelekathedraal, is samen met zijn echtgenote reeds 30 jaar de drijvende kracht achter de Brusselse Orgelweek. Orgelkunst had een gesprek met hem.

Foto: Luk Bastiaens

Kan u kort het ontstaan van de Internationale Orgelweek (I.O.B) schetsen?

In 1971 werd ik aangesteld als organist aan de kathedraal van Brussel. Bijna onmiddellijk begon ik met het organiseren van allerlei orgelconcerten. De kathedraal beschikte nog niet over het uitgebreide instrumentarium zoals we dat vandaag kennen. Vaak werd beroep gedaan op een positief of enkele nieuwe instrumenten die in verschillende kerken van de stad werden gebouwd. Eerder had ik in St. Pieterskerk te Jette, waar ik voor mijn benoeming in de kathedraal werkzaam was, ook reeds een orgelcyclus op poten gezet. Een eerste realisatie in de kathedraal was de aankoop van een orgelpositief. In 1977 volgde het door Patrick Collon gebouwde koororgel. Toen in 1979 het millenniumfeest van Brussel werd gevierd, vroeg de overheid me bij deze gelegenheid een orgelfestival te organiseren. Zo werden de verschillende

concerten die her en der reeds in de stad werden gehouden onder één noemer geplaatst, een beetje naar het voorbeeld van het Gentse orgelcentrum. Het zou de eerste editie van de orgelweek worden.

Vanwaar het idee alle concerten te organiseren binnen één week eerder dan te opteren voor een aantal initiatieven gespreid over enkele weekends zoals gebruikelijk bij andere orgelfestivals in andere steden?

Marcel Hanssens, klarinetleraar aan het conservatorium, hoorde van de plannen die over het orgelfestival de ronde gingen. Het was hij die me aanraaide alle concerten te vatten binnen de tijdsperiode van één week. Zo ontstond een compacte intensieve concertreeks. Een formule die bleek aan te slaan.

Hoe is de vereniging georganiseerd?

Om ondermeer een beroep te kunnen doen op subsidies werd een v.z.w. opgericht. De eerste jaren stonden mijn echtgenote en ikzelf haast voor alles zelf in: van het afhalen van de organisten aan de luchthaven tot het logeren van de buitenlandse gasten. Stilaan wisten we een groep vrijwilligers te verzamelen die mee de vereniging helpen dragen. Nog steeds is bij ons thuis het secretariaat gevestigd van waaruit alle contacten worden gelegd en zowat alle administratie wordt afgehandeld.

Kende de I.O.B. meteen succes?

Onmiddellijk konden de concerten op een grote belangstelling van het publiek rekenen. Dat is in de loop der jaren, uiteraard met de nodige ups en downs, gelukkig steeds zo geweest. Ook merken we dat de opkomst vaak samenhangt met de locatie van het concert. Zo is en blijft de kathedraal mede door haar centrale ligging en vlotte bereikbaarheid steeds een grote publiekstrekker. Al mag toch gezegd worden dat zelfs op minder gemakkelijk bereikbare plaatsen de concerten aardig wat bijval kennen. Niet enkel de kwaliteit van de gekozen orgels en de organisten, maar ook de grote inspanningen die geleverd worden op het vlak van publiciteit liggen hiervan mee aan de basis.

Welke veranderingen heeft de I.O.B. de voorbije 30 jaar ondergaan?

We zijn steeds vrij trouw gebleven aan het originele opzet: hoogstaande vertolkingen op kwaliteitsvolle orgels. Na een aantal jaren werd het aanbod wel uitgebreid met op zaterdag een orgelwandeling door de Brusselse binnenstad of een orgeldag op een bepaalde locatie.

Welke waren voor u persoonlijk de hoogtepunten van de vorige edities?

Als organist bekijken uiteraard de momenten dat je zelf achter de klavieren mag plaatsnemen. Daarnaast blijven de vele recitals van internationaal gerenommeerde orgelvirtuozen bij. Het is een verdienste van de orgelweek dat ontelbare toehoorders de gelegenheid kregen deze 'grote namen' live aan het werk te horen.

Is er in de voorbije jaren een grote evolutie merkbaar binnen het repertoire dat organisten op de concerten brengen?

Het doet me steeds plezier te merken dat organisten moeite doen een programma op te stellen dat zowel geschikt is voor het instrument waarop geconcerteerd wordt als aantrekkelijk voor het publiek. Door de brede waaier aan types van instrumenten die gedurende de orgelweek worden bespeeld wordt er dus tijdens de verschillende concerten eveneens een breed repertoire ten gehore gebracht. Deze diversiteit vormt reeds vanaf de eerste editie één van de sterke punten van de orgelweek.

Kwam het vaak voor dat een organist tijdens de concerten eigen werk uitvoerde of improviseerde?

Het gebeurt, maar het zijn eerder uitzonderingen. Zo begeleidde een paar jaar geleden David Briggs al improviserend de stomme film 'The phantom of the opera' tijdens een voorstelling in de kerk van Vogelzang te Sint-Pieters-Woluwe. Bijzonder is toch ook dat Marie-Claire Alain op het slotconcert van de komende orgelweek composities van haar vader (Albert) en broer (Jehan) zal vertolken.

Welke plaats neemt de I.O.B. in binnen de vele culturele activiteiten van het Hoofdstedelijk Gewest?

De orgelweek heeft zeker een belangrijke plaats veroverd binnen het ruime culturele aanbod in Brussel. Opmerkelijk is hoe de voorbije dertig jaar stilaan op verschillende plaatsen in het Brusselse andere orgelcycli zijn ontstaan. De Internationale Orgelweek van Brussel is hiervoor zeker een stimulans geweest. In dat opzicht is een grote doelstelling bereikt, nl. een levende orgelcultuur opbouwen in Brussel.

In welke mate is er samenwerking met andere culturele verenigingen?

De samenwerking met andere verenigingen speelt zich voornamelijk af op vlak van communicatie en promotie. Uitzonderlijk wordt er organisatorisch samengewerkt. Zo organiseren we tijdens de aanstaande orgelweek één concert in

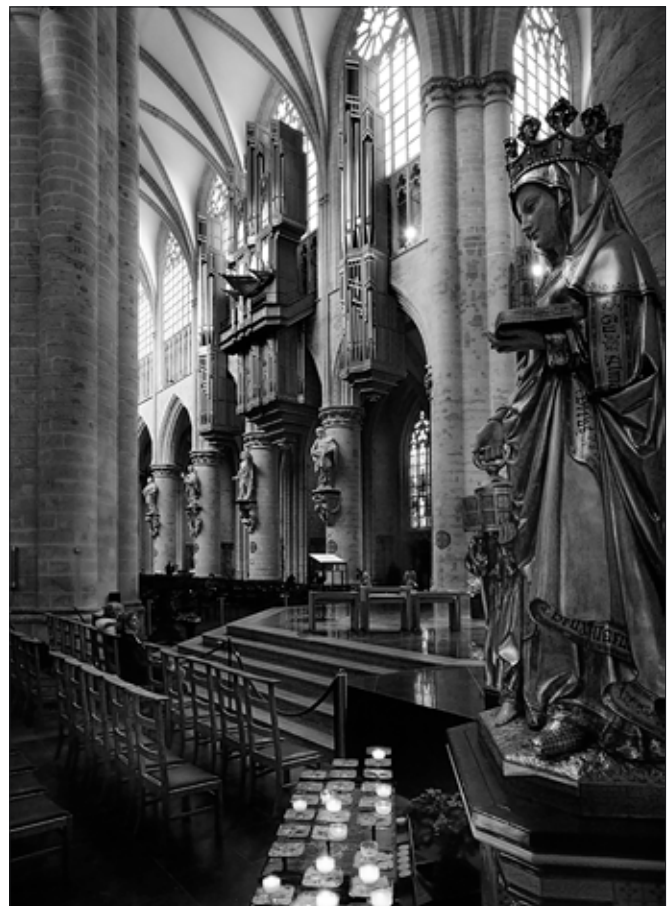
co-productie met Bozar.

De voorbije 30 jaar heeft het orgelpatrimonium in Brussel een hele evolutie meegemaakt. Ze werd verrijkt met een aantal nieuwe instrumenten, orgels werden of worden gerestaureerd of ondergingen een grondige reiniging, nog andere wachten nog steeds op restauratie. Welke rol kan de I.O.B spelen in het orgelbeleid van het Brussels gewest?

In de loop van de voorbije dertig jaar is inderdaad zeer veel veranderd. Vele dingen zijn zeker ten goede geëvolueerd. Sommige orgels kregen in de loop van de tijd een andere bestemming waardoor ze spijtig genoeg niet meer te integreren waren in onze concertreeks.

De I.O.B. heeft in ieder geval bijgedragen tot de bewustwording van de waarde van het Brusselse orgelpatrimonium. Bij mijn aanstelling in de kathedraal kon ik nauwelijks over een bespeelbaar instrument beschikken. Vandaag bezit deze kerk naast het monumentale Grenzingorgel ook nog steeds het reeds vermelde orgelpositief en het koororgel. Daarnaast worden tijdens de orgelweek soms orgels voorgesteld die anders nauwelijks in concertverband bespeeld worden. Vaak gaat het daarbij om orgels die lange tijd in de schaduw bleven staan en ter gelegenheid van één van de concerten weer in de schijnwerper worden geplaatst.

[de concerten van de Internationale Orgelweek Brussel zijn vermeld in de orgelagenda]

Brussel, kathedraal, Grenzing-orgel

agenda orgelconcerten

september

vr	04	20:30	Mechelen	St.-Romboutskathedraal	Peter Pieters
za	05	15:00	Hasselt	kathedraal	Hana Bartosová
zo	06	11:00	Ieper	OLV Middelaes	Ludo Geloën
zo	06	15:00	Wavreumont-Stavelot	Eglise du Monastère Saint-Remacle	Jan Van Mol
zo	06	16:00	Antwerpen	St.-Jacobskerk	Hana Bartosová
vr	11	20:30	Mechelen	St.-Romboutskathedraal	Peter Van de Velde
vr	11	20:30	Melsele	kapel van Gaverland	Bart Jacobs
zo	13	14/15/16	Antwerpen	kapel Elzenveld	Christophe Bursens
zo	13	14:30	Asse	St.-Martinuskerk	Johan Van der Beken
zo	13	15:00	Herentals	Gasthuiskapel	orgelklas muziekacademie
zo	13	15:30	Dilbeek	St.-Ulriks-Kapelle (kerk)	Luk Bastiaens
zo	13	16:45	Grimbergen	abdijkerk	Kamiel D'Hooghe
vr	18	20:15	Langdorp	St.-Pieterskerk	Peter van Dijk
vr	18	20:30	Mechelen	Onze-Lieve-Vrouw-over-de-Dijle	Bart Wuilmus
za	19	20:00	Orsmaal	Sint-Pieterskerk	Bart Jacobs
za	19	20:00	Woumen	St.-Andreaskerk	Mithra Van Eenoooghe
za	19	20:00	Oostende	H.H. Petrus- en Pauluskerk	Peter Ledaine
zo	20	15:00	Dendermonde	St.-Gillis-Binnen-kerk	Stijn Roels
zo	20	16:00	Antwerpen	St.-Jacobskerk	Peter Strauven
zo	20	17:00	Stavelot	Eglise Saint-Sébastien	Bernard Focroulle
zo	20	17:00	Turnhout	O.-L.-V.-Middelaeskerk	Barbara Dennerlein
di	22	20:00	Bilzen	Kasteelkerk Alden Biesen	Jean-Luc Thellin
vr	25	20:30	Melsele	O.L.V.-kerk	Edward De Geest
za	26	20:30	Achel	kerk	Sarah Copriau
zo	27	15:30	Tervuren	kerk St.-Jan-Evangelist	A. Ballieu, S. Hanssens en M. Goossens
zo	27	16:00	Herentals	St.-Waldetrudiskerk	Jos Bielen
zo	27	19:00	Destelbergen	O.L.V. Ter Sneeuw	Frank Heye

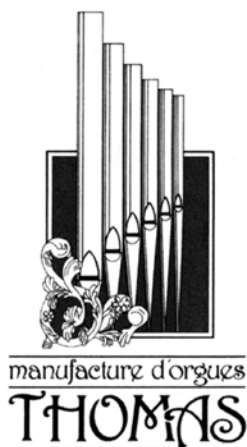
Oktober

vr	02	20:00	Antwerpen	St.-Laurentiuskerk	Peter Van de Velde
vr	02	20:00	Heverlee	augustijnenkerk	Luk Bastiaens
vr	02	20:30	Ieper	St.-Pieterskerk	Joost Termont
za	03	15:00	Hasselt	kathedraal	Emmanuel Van Kerckhoven
za	03	20:30	Ekeren	St.-Lambertuskerk	Masako Honda
zo	04	11:00	Ieper	O.L.V.- Middelaeskerk	Ludo Geloën
zo	04	15:00	Dendermonde	O.L.V.-kerk	Stijn Hanssens
zo	04	17:00	Turnhout	St.-Pieterskerk	Ben Van Nespen
zo	04	18:00	Watervliet	O.L.V.-kerk	Edward De Geest
do	08	20:00	Leuven	Lemmensinstituut	Stijn Hanssens
vr	09	20:00	Maldegem	St.-Barbarakerk	Edward De Geest
vr	09	20:00	Antwerpen	St.-Jacobskerk	Winfried Böning
vr	09	20:30	Rupelmonde	O.L.V.-kerk	Peter Van de Velde
zo	11	15:00	Dendermonde	St.-Egidiuskerk 'Sint-Gillis-Buiten'	Reitze Smits
zo	11	15:00	Antwerpen	Christus-Koningkerk	Margreeth de Jong
zo	11	15:00	Bierbeek	St.-Hilariuskerk	A. Ballieu & J. Jonniaux (inspelings)
zo	11	17:00	Turnhout	St.-Pieterskerk	Nico Declerck
zo	18	16:00	Brussel	kathedraal	Jozef Sluys
ma	19	20:00	Brussel	O.L.V.-ter-Kapellekerk	Arnaud Van de Caeter
di	20	20:00	Laken	O.L.V.-kerk	Louis Robilliard

wo	21	20:00	Brussel	kathedraal	Michael Schönheit
do	22	20:00	Brussel	Kerk van O.L.-Vrouw Terkameren	François Houtart
vr	23	20:00	Brussel	kathedraal	Wolfgang Kogert
vr	23	20:30	Melsele	O.L.V.-kerk	Ignace Michiels
za	24	10:30	Brussel	Finisterraeker	Momoyo Kokubu
za	24	11:30	Brussel	Protestantse kerk Kruidtuin	Peter van Dijk
za	24	14:30	Brussel	St.-Jacob op Koudenberg	Salvatore Gioveni
za	24	15:30	Brussel	Maria Magdalenakerk	Stijn Hanssens
za	24	19:00	Zutendaal	St.-Jozefskerk (Wiemesmeer)	Luc Ponet
zo	25	14:00	Antwerpen	Christus-Koningkerk	Nico Declerck
zo	25	15:00	Brussel	kathedraal	Marie-Claire Alain

November

do	05	12:30	Antwerpen	St.-Laurentiuskerk	Iris Eysermans
vr	06	20:00	Antwerpen	St.-Laurentiuskerk	Pierre Pincemaille
za	07	15:00	Hasselt	kathedraal	Rob Waltmans
za	07	20:30	Zavelenborre	kapel	A. Ballieu, S. Hanssens en M. Goossens
zo	15	15:00	Geel	St.-Dimpnakerk	Bart Wuilmus
zo	15	15:00	Ninove	kapel H.H. Harten	Jan Vermeire
za	28	20:00	Bilzen	Kasteelkerk Alden Biesen	Luc Ponet
zo	29	16:00	Veurne	St.-Jansgasthuis	Stef Tuinstra
zo	29	20:00	Tongeren	basiliek	Ignace Michiels

nieuwbouw en restauratie van pijporgels
 rue Mathieu Nisen, 338
 B-4970 STER-FRANCORCHAMPS
 tel.: +32 (0)87/27.50.68
 fax: +32 (0)87/27.57.97
 e-mail: info@orgues-thomas.com
 http://www.orgues-thomas.com

Boeijenga

Hoofdweg 156 | 9341 BM Veenhuizen | Tel. 0592 - 304142 | Fax 0592 - 304143

NIEUWE & RECENT VERSCHENEN UITGAVEN

Johan G. Koers (1953)
Triptyque Grégorienne - Nocturne - Versus Alleluatici - BE 1060 - € 14,95 (met luistervoorbeeld op onze website)
Choral pour Orgue & Hymnus Veni Redemptor Gentium - BE 1061 - € 14,95 (met luistervoorbeeld op onze website)

Jacques van Oortmerssen
Fata Morgana for Organ - BE 1053 - € 12,95
Fantasie für Eine Orgelwalze, KV 608, W.A. Mozart tr. Jacques van Oortmerssen - BE 1045 - € 14,95 (met luistervoorbeeld op onze website)

Pro Organo Pleno - Essays in Honor of Ewald Kooiman
 met bijdragen van o.m. Hermann J. Busch, Peter van Dijk, Hans Fidom, Piet Kee, Marie-Louise Langlais, Jan Luth, George B. Stanffer & Christoph Wolff - BE 1070 - € 30,00 (inclusief de partituur van de compositie '70 Chord for Ewald Kooiman' van Piet Kee)

Chr.Fr. Ruppe (1753 - 1826)
Concert voor Orgel of Piano-Forte in C gr.terts - herdruk eind 2008 - BE 902 - € 9,50

Yfynke Hoogeveen, klarinet & Erwin Wiersinga, orgel
Poulenc, Ravel, Schumann & Ginastera - transcripties voor klarinet & orgel en voor orgel van Erwin Wiersinga - BECD001 - € 17,50

 www.boeijengamusie.com

Berichten

Bart Jacobs winnaar orgelconcours Haarlem

Bart Jacobs (*1976) heeft het *Internationaal Schnitger Orgelconcours Alkmaar 2009* gewonnen. De finale van het concours werd op 26 juni jl. gehouden in de Grote Sint-Laurenskerk in Alkmaar.

De internationale jury bestond uit Bine Bryndorf, Paolo Crivellaro, Reinhard Jaud, Dietrich Wagler en Theo Jellema.

Bart Jacobs ontving de *Rabobank Cultuurprijs*, ter waarde van 5.000€. De tweede prijs (*Flentrop-prijs*, 2.500€) ging naar Michael Unger (Canada). De derde prijs (*Schnitgerprijs*, 1.000€) werd uitgereikt aan David Boos (Oostenrijk).

Voor het concours hadden zich 56 kandidaten uit 17 landen ingeschreven. Na selectie werden 12 kandidaten toegelaten tot de eerste ronde. Zes deelnemers bereikten de tweede ronde.

Bart Jacobs verwierf een plaats in de reeks *Zomeravondconcerten* in de Grote Sint Laurenskerk in Alkmaar. Samen met de drie finalisten is hij meteen ook geplaatst voor de finaleronde van de *Grand Prix d'ECHO*, een internationale competitie die zich over drie jaar uitstrekt. De volgende rondes vinden plaats in Freiberg (Sachsen, najaar 2009) en Innsbruck (2010). De finale van dit concours zal tijdens het *Orgelfestival Holland 2011* in Alkmaar plaatsvinden, wanneer het Van Covelens-orgel 500 jaar bestaat.

Jef Vloemans laureaat Hinsz compositieconcours te Kampen

Na succesvolle concoursen in 2005 en 2007 heeft de organiserende Stichting *Hinsz concours Bovenkerk Kampen* met het thema *'In beweging, dans & ritme'* 15 componisten kunnen inspireren een nieuwe compositie te schrijven voor het Hinsz-orgel in de Bovenkerk te Kampen (NL). Zes werken werden weerhouden voor de finale van 16 mei jl. Jef Vloemans uit Lille (Herentals), student aan het Koninklijk Conservatorium te Antwerpen, die zijn *Suite française* (met slagwerk) zelf vertolkte, mocht een tweede prijs (1.500€) in ontvangst nemen. Deze *Suite française, opus 9, nr.1* bestaat uit vier delen, waarbij in elk deel een Franse componist uit de 20e eeuw voor de inspiratie zorgde: Jehan Alain, Maurice Duruflé, Olivier Messiaen en Louis Vierne.

Winnaar werd Jan Raas (NL).

Jozef Sluys is ridder

Jozef Sluys (*1936) is door Koning Albert II in de adelstand verheven. Sinds 1971 is hij organist van de Sint-Michiels- en Sint-Goedelekathedraal te Brussel. Ruim 30 jaar is hij de bezieler van de jaarlijkse succesvolle *Brusselse Internationale Orgelweek*.

Jozef Sluys was directeur van de Rijksmuziekacademie Schaarbeek en gaf enkele jaren orgellessen in het Lemmensinstituut te Leuven. Hij concerteerde over heel de wereld en realiseerde een reeks orgelcd's.

Afgestudeerde organisten

Aan de Hogeschool voor Wetenschap en Kunst, departement *Lemmensinstituut* te Leuven, behaalden Peter Jeurissen en Matthias Verniers het diploma van master in de muziek, optie orgel.

13.09.2009 Open Monumentendag

In 2009 focust OMD op het erfgoed dat te maken heeft met het geestelijk, lichamelijk en maatschappelijk welzijn van de mens: de aspecten van zorg die bepalend waren voor architectuur en inrichting, de gebouwen die speciaal voor allerlei vormen van zorg werden opgetrokken, de parken en andere landschapsvormen die bij zulke instellingen behoren. Zoals steeds staat op Open Monumentendag waardevol onroerend erfgoed van voor 1975 centraal. Ziekenhuizen en

scholen zijn de plaatsen bij uitstek waar het thema 'zorg' centraal wordt gesteld. Aan veel van deze gebouwen is een kapel verbonden met een orgel. Vooral deze instrumenten verdienen dit jaar aandacht. Info: zie 'orgelagenda' en www.openmonumenten.be

18.11 - 25.11.2009 | 30e internationale orgelweek Brussel

Voor de 30ste maal wordt in Brussel de Internationale Orgelweek georganiseerd. In de week van zondag 18 oktober 2009 wordt in diverse kerken dagelijks een orgelrecital gegeven door binnen- en buitenlandse organisten. Blikvanger wordt ongetwijfeld het slotconcert van zondag 25 oktober met Marie-Claire Alain. Op zaterdag 24 oktober vindt een orgelwandeling plaats. Zie 'orgelagenda' voor meer info.

Orgelkunst en kunstendecreet

In het kader van het kunstendecreet werd de subsidieaanvraag van *Orgelkunst vzw* voor het tijdschrift 'Orgelkunst' in de commissie 'periodieke publicaties' gunstig geadviseerd. Dit advies resulteerde in een beslissing van de minister van Cultuur die *Orgelkunst vzw* voor de periode 2010-2012 opnieuw een werkingssubsidie verleende.

08.10.2009-18.10.2009 Toulouse-les-orgues

In 2009 wordt de 14e editie van dit festival gehouden.

Info: www.toulouse-les-orgues.org | infos@toulouse-les-orgues.org

27.10.2009 - 31.10.2009 9de internationaal orgelconcours Biarritz

Zowel interpretatie als improvisatie zijn aan de orde.

De twee eerste laureaten ontvangen elk de *Prix André Marchal*. jury: Amy, Bourcier, Isoir, Chirbkova, Mitschner.

Info: www.academieandremarchal.org

het orgel danst

10de orgelmaand turnhout 2009

vzw octave

13 09 09 < 13u-17u

open monumentendag < **FREE PODIUM EN DEMONSTRATIES** < **NICO DECLERCK**
i.s.m. academie voor muziek, woord en dans < st.-pieterskerk < grote markt

20 09 09 < 17u

BARBARA DENNERLEIN < **JAZZ** < o.l.v.middelareskerk < de merodelei 193

27 09 09 < 11u

CONCERTMIS < **AFRIKAANS KOOR KARIBU** < **NICO DECLERCK** < st.-pieterskerk

04 10 09 < 17u

BEN VAN NESPEN < **ORGEL** < **KLAVECIMBEL** < st.-pieterskerk

11 10 09 < 17u

DANSCOMPAGNIE VAN TURNHOUT < **GRIET SUYKERBUYK** < **NICO DECLERCK**
i.s.m. academie voor muziek, woord en dans < st.-pieterskerk

reservatie aanbevolen via de warande 014 41 69 91

inkom gratis op 13 09 en 27 09 < 14€ en 10€ voor -18j op 20 09 < 8€ en gratis voor -18j op 04 10 en 11 10

vzw octave < deken adamsstraat 32 < 2300 turnhout < 0478 812 248 < www.vzw-octave.be

Een interessant orgel wordt
degelijk gemaakt, graag bespeeld
en goed onderhouden.

PIETER VANHAECKE

STEMMEN EN ONDERHOUDEN

Vissegatstraat 155

3071 Kortenberg

☎ *0473/871.341*

of 02/660.20.30

mail: pietervanhaecke@skynet.be

*Een ruime ervaring als bron van kennis
en ambacht om uw orgel
- historisch of modern -
degelijk te onderhouden.
Duidelijke en juiste prijsopgave,
zorgvuldige afwerking.*

het ORGEL

- Nederlands tijdschrift voor orgelcultuur sinds 1886
- uitgave van de Koninklijke Vereniging van Organisten en Kerkmusici (KVOK)
- verschijnt zes keer per jaar (ca. 290 pagina's)
- abonnementsgeld: € 70 (= inclusief het maandelijks actualiteitenblad NOTABENE)

Voor een abonnement:
Ledenadministratie KVOK
p/a Jabbingelaan 21
9591 AL Onstwedde
Nederland

tel.: + 31 599 33 18 90
e-mail: ledenadministratieknov@hetorgel.nl

meer info: www.hetorgel.nl

MUSICA FLANDRORUM

MUSICA
FLANDRORUM
Dragonderdreef 22
8570 Vichte
056 77 76 52

bekijk onze uitgaven,
voor orgel, koor, piano,
pedagogie e.a.
op onze nieuwe website

www.musicaflandrorum.be

SCHOENEN VOOR ORGANISTEN

Dankzij de chroomlederen zool en het zachte nappa leder zijn dit dé ideale schoenen om het orgel te bespelen.
Erg soepele schoenen.

Van half september tot eind april:
dinsdag en woensdag: van 10u tot 12u
donderdag: van 10u tot 12u en van 20u tot 22u
andere dagen/uren en schoolvakanties:
na afspraak op 03.480.30.30

www.dansschoenen.be
Aarschotsesteenweg 2
2500 LIER - 03.480.30.30

Op zoek naar een goede
én betaalbare
opname van uw uitvoering?

www.recordluyckx.be

Onze specialiteit:

- live opnames (orgel, koor, hofabra, ...)
- aan een betaalbare prijs
- met professionele apparatuur
- door een gediplomeerd geluidstechnicus én muzikant!

Meer info? **RECORD LUYCKX**
0475 34 11 65
@telenet.be

Ontwerp en uitvoering van
mechanische pijporgels
voor concertruimten en kerken
huisorgels, positieven en
portatieven
restauratie, onderhoud en verhuur

Verhuur van orgelpositieven

Florimond De Pauwstraat 61
B-1070 Brussel
Tel. 02/522 64 63
e-mail: info@deblieck.org
www.deblieck.org

U zoekt een orgel-cd?

Keus uit een ruim assortiment!

U kunt bij ons terecht voor cd's van o.a.
**Motette | Aeolus | Sirius BNL
Festivo | MDG | JAV Recordings
Raven | IFO | Divox | Prospect
Edition Lade | Prezioso
Prophone | Thorofon**
Cd's van andere labels op aanvraag

Kijk én koop op
www.orgelcd.eu

Landgoed Gerianna | Kruisstraat 12 | 4251 CW Werkendam
T +31 (0)183 509 491 | E info@landgoedgerianna.nl

Orgelbouwactualia

Antwerpen, Muziekacademie van het Gemeenschapsonderwijs

In de Muziekacademie in van het Gemeenschapsonderwijs Antwerpen (de MAGO) werd onlangs een orgel van de Nederlandse firma Kaat & Tijhuis geplaatst. Het werd gebouwd in 1989 en stond voorheen in een rust- en verzorgingstehuis in Amstelveen. Naar aanleiding van de overplaatsing werd het instrument gereviseerd en op verzoek van de orgelleraar aldaar, Marc Van Driessen, uitgebreid met een Quintfluit 3'.

Dispositie

Manuaal I (C-f³)

Roerfluit	8
Quint	(vanaf g) 3
Prestant	(in front) 2

Manuaal II (C-f²)

Holpijp	(C-B eiken) 8
Spitsfluit	4

Pedaal (C-d¹)

Sordun	16
--------	----

P +I, P +II, I + II

Stemming: Werckmeister III

Foto: Marc Van Driessen

Vieusart (Chaumont-Gistoux), Eglise Saint- Martin

Salomon Van Bever-orgel, 1903
restauratie: Jean-Pierre Draps

Dispositie

Grand-Orgue (I)

Bourdon	16
Montre	8
Flûte harmonique	8
Bourdon	8
Prestant	4

Récit (II)

Salicional	8
Voix céleste	(ab c ²) 8
Flûte octaviante	4
Trompette harmonique	8
Basson-Hautbois	8

Pédale

Soubasse	(transmissie Bd 16 GO) 16
----------	---------------------------

Tirasse G.O., Tirasse Réc.

Copula Anches Réc.

Tremolo

Pédale d'Expression à bascule

Accessoires aux mains

Foto's: Michiel Ceuppens

Jan-Baptist D'Hondt was 32 toen hij in 1897 een nieuw orgel voor Blaubeerg bouwde. Het gehucht ligt tussen Wolfsdonk, waar hij vijf jaar eerder zijn atelier had opgestart, en Herselt, waar zijn jongste zoon Gerard D'Hondt in 1936 het familiebedrijf met succes zou verderzetten.

Het orgel van Blaubeerg had alle kenmerken van een Jan-Baptist D'Hondtorgel: temperamentvol zoals zijn bouwer, en een uiterst complexe pneumatische tractuur. Dit laatste heeft zijn achterkleinzoon met zijn team — naar wij aannemen met goedkeuring van hierboven — gerenoveerd met moderne digitale technieken.

Inspelingsconcert in Blaubeerg op zondag 20 september 2009 om 14 uur door Denis Roosen (orgel), Anneke Luyten (sopraan) en het fanfareorkest van Blaubeerg.

Anton Pels (r.) legt aan prins Bernard de werking uit van een *excenter-apparaat*, dat de contacten bevat van de klavieren van een orgel met een elektrische tractuur. Anton Pels bouwde met de hulp van een honderdtal medewerkers in zijn *orgelfabriek* in het Noord-Hollandse Alkmaar talloze orgels voor heel de wereld.

Opus 198 maakte hij in 1947 voor de Nederlands Hervormde Kerk in Wapenveld. De zakenman-orgelbouwer zou trots zijn als hij zou vernemen dat zijn kleinzoon meer dan zestig jaar later het orgel, na aanpassingswerkzaamheden in Herselt, weer zou opbouwen op een wel heel andere plaats. Na een halve eeuw trouw de protestantse psalmen op de Veluwe begeleid te hebben, beleeft het instrument nu een tweede jeugd in de *Église du Cœur Eucharistique de Jésus in Parijs*.

Inspelingsconcert in Parijs op zondag 13 september 2009 om 15.30 uur door Elie Tuitou (orgel) en Anneke Luyten (sopraan).

Overzicht tijdschriften

Ars Organi — 2009, jg. 57, nr. 2, juni

W. Lindner, *Orgeln und Orgelbauer in der Region von Cusco (Peru)*; S. Rampe, *Händels Theaterorgeln und seine Orgelkonzerte*; M. Balz, *Von Georg Friedrich Händel gespielte Kirchenorgeln*; F. Friedrich, *Der Orgelbauer Tobias Heinrich Gottfried Trost*; S. Vogelsänger, *Andreas Werckmeisters Kritik an der David-Beck-Organ im Schloss Grüningen bei Halberstadt*.

Arte Organaria Organistica — 2008, oktober-december

P. Chevre, M. Fratti & M. Croci, *Il nuovo organo Fratti della Basilica della SS. Trinità in Berna (CH)*; C. Bonizzi & A. Fogliata Bogno, *L'organo Giovanni Manzoni 1876 della Chiesa dei SS. Pietro e Paolo in Bossico (Bergamo)*; [redactie], *L'organo 'Andrea e Luigi Montesanti se. XVIII' della Chiesa parrocchiale di S. Giorgio Martire in Cerlongo di Goito (Mantova)*; C. Frei, *Un confronto tra la Fuga in sol minore per violino solo (BWV 1001) e la Fuga in re minore per organo (BWV 539)*; A. Macinanti, *Alcune riflessioni sul VI volume dell'Opera omnia organistica di Marco Enrico Bossi*.

Choir & Organ — 2009, jg. 17, nr. 3 mei-juni

J. Ambrosino, *Part 1: Women become established in all areas of organ building*; M. Provost, *A copy of a Casparini organ has brought the culture of Bach and his contemporaries to North America*; D. Goode, [tutorial] *Three movements from Couperin's Messe pour les paroisses*. M. Hamilton, *The Puget dynasty*. — **nr. 4, juli-augustus** S. Berry, *C.B. Fisk's organ in Orange County Performing Arts Center [Los Angeles]*; J. Ambrosino, *Part 2: Judith Moore Adams, shop worker, Andover Organ Company*; A. Johnstone, *Handle with care [orgelrestauratie historische orgels in Mexico]*; D. Goode, [tutorial] *Howells's Three Psalm-Preludes Set 1 no. 1*.

De Orgelvriend — 2009, jg. 51, nr. 4, april

J. van der Kooy, *De orgeltonates van Felix Mendelssohn Bartholdy (2)*; G. Schaap, *Het Loret-koororgel in de Sint-Jozefkerk in Tilburg*; P. van den Berg, *Het Formentelli 'Dom Bédos Roubo'-orgel in Rieti*. — **nr. 5/mei** F. Jaspers, *Drie juwelen van de Vollebregten*; L. Gunnink, *Nieuw leven voor Zwols Adema-orgel in Raalte*. — **nr. 6/juni** B. Gelderman, *De verkassing van een orgel*; J. Hage, B. Ramselaar, B. van Buitenen, *Herinneringen aan Gert Oost (1942-2009)*; L. Bastiaens, *De Cavaillé-Coll-orgels van de kathedraal te Orléans*.

Het Orgel — 2009, jg. 105, nr. 3

H.J. Busch, *Orgelmuziek - het panorama van 1938*; H. Fidom, *Orgelmuziek - het panorama van 2008*; [redactie], *Bibliografie van Ewald Kooiman*; V. Timmer, *Verheyen en Philbert: een ontmoeting met gevolgen - deel 2*; H. Fidom, *Het Orgelpark stelt scherp op improvisatie*; J. Raas, *Orgellente in Moskou*. — **nr. 4** T. van Eck & V. Timmer, *Kleine leveranties van Aristide Cavaillé-Coll in Nederland*; A.H. Vlagsma, *Een Amsterdams orgel in Friedrichstadt*; A.H. Vlagsma, *Orgels in de Doopsgezinde Kerk te Steenwijk*; C. van der Poel, *Drie restauraties door Pels & Van Leeuwen*.

La tribune de l'orgue — 2009, jg. 61, nr. 2

M. Bosio, *Notes pour une histoire de la réception de la musique d'orgue de la 1re moitié du 20e siècle en Italie: les concerts d'Ulisse Matthey à Cremona et dans le Crémonais (II)*; T. Willi & E. Le Divellec, *Le quart d'heure d'improvisation: Dialogue à propos d'une entrée (I)*; G. Bovet, *Mariages, services funèbres et manifestations diverses: quelques armes pour les organistes*; E. Voeffray, *A propos des volets de l'orgue de Valère*; S. Falcinelli, *Orgue spatialisé, orgue dramaturgique, le nouvel instrument conçu par Jean Guillou à Rome*.

L'organiste — 2008, jg. 41, nr. 161

P. Matagne, *L'orgue de la collégiale Notre-Dame de Dinant et son cheminement à travers les siècles*; P. Matagne, *Les organistes ayant servi l'orgue de la Collégiale Notre-Dame de Dinant*; R. Jacques, *L'orgue italien Renaissance de Talanges (F)...Anno 2008*.

Muziek & liturgie — 2009, jg. 78, nr. 2, april

O. Reitsma, *Messiaens L'Ascension: schoon of subliem?* — **nr. 3, juni** O. Reitsma, *Messiaens Langage communicable: spreektaal of symbooltaal?*

Orgues nouvelles — 2009, nr. 5, juni + cd-rom

C. Delamarche, *Thierry Escaich: Interpréter, improviser, composer...*; S. Falcinelli, *Paul Hindemith & Rolande Falcinelli: Accostages inattendus entre concertos pour orgue*; S. Falcinelli, *Jean Guillou ou l'orfèvre des timbres*; C. Marchand, *Le concerto chez Régis Campo*; J.L. Etienne, *Le concerto pour orgue dans l'Angleterre du XVIIIe siècle*. J.L. Etienne, *Jean-Marc Cocheureau nous parle de son père*.

The American Organist — 2009, april

G.M. Leclerc, *A brief historical survey of organ music in the province of Quebec*; — **mei** R. Smith, *Pipe organs of the rich and famous: Marcel Dupré's residence organ*; J. Tuttle, *The organ at the University of Toronto*; D.T. Troiano, *Early Spanish organ genres finding their place in the modern church*. — **juni** S.G. Hayes, *Rediscovering Skinner's opus 647*. — **juli** C. Cousin, *Balancing energy and relaxation*; R. Mullin, *Hauptwerk: what it is, and what it can do for you as an organist*; J.L. Speller, *Preserving a Brooklyn treasure: the restoration of the 1933 Kilgen organ, opus 5163 Our Lady of Refuge Roman Catholic Church*.

The Diapason — 2009, maart

C. Hampton, *Organs for use with symphony orchestra*. — **mei** J.H. Kuznik, *Kristian Wegscheider: master restorer and organbuilder*; N. Campbell, *Paul Callaway, Roy Perry and the Washington Cathedral Organ - a history and memoir*.

The Organ — 2009, nr. 1

J. Geiger, *Aspecte der transformierten konzertanten Darstellung virtuoser Klaviermusik der "Russischen Schule" auf der Orgel*; J. Guillou, *Das orgelbauliche Prinzip klanglicher Individuation, dargestellt anhand der neuen Mascioni-Organ von 2008 in der Chiesa Sant'Antonio dei Portoghesi zu Rom*; C. Becker-Foss, *Die neue Hillebrand-Berner-Organ in der romanischen Stiftskirche von Fischbeck im Weserbergland*; W. Adolph, *Das "Goldene Zeitalter" des Amerikanischen Organbaus*; M. Heinbach, *Trauer um Ewald Kooiman*.

Animato
music productions

Realistische opnamen van
orgel, orkesten en koren.
Complete verzorging cd-producties
U vindt al onze producties met
voorbeeld-tracks op onze website.

COMPACT
disc
DIGITAL AUDIO

Animato Music Productions
Marien Stouten
Heuvelsweg 6, 4321 TG Kerkwerve
+31(0)622395937
info@animatomusicproductions.nl
www.animatomusicproductions.nl

DURUFLÉ
IN DUDELANGE

Onlangs verschenen **Duruflé**
in **Dudelange orgel** Els Biese­mans

ETIENNE DE MUNCK

orgelmaker
C.V.B.A.

Heistraat 2
9100 Sint-Niklaas
Tel. + fax: 03/776 46 83

ANDRIESEN

orgelbouw b.v.b.a.

(ANNESESSENS)

sinds 1830

nieuwbouw, onderhoud, herstel,
restauratie, verbouwing

zaakvoerder: Ing. Paul Andriessen

Moorselestraat 79

B-8930 Menen

Tel. & fax: 056/51.13.82

gsm: 0479/66.21.83

andriessenorgelbouw@skynet.be

www.andriessenorgelbouw.be

